

**Seksuaalimoraali ja hallinta
vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä 1960- ja
1970-luvuilla**

Eeli Partanen

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Suomen historia

Eeli Partanen

Seksuaalimoraali ja hallinta vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä 1960- ja 1970-luvuilla

Sivumäärä: 105

Tämän tutkimuksen aihe on vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali ja seksuaalisuuden hallinta 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimuksen kohteena on vanhoillislestadiolainen herätysliike ja sen julkaisuissa esiintyvät seksuaalisuuden puhetavat. Tutkin työssä, miten vanhoillislestadiolaisuudessa seksuaalisuutta hallitaan ja miten tätä hallintaa oikeutetaan.

Tutkimuksen kohteena on 1960- ja 1970-luvut, jolloin vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä koettiin suuria muutoksia. Kutsun tätä aikaa vanhoillislestadiolaiseksi modernisaatiokriisiksi, jolloin herätysliikkeen tuli määritellä omaa suhtautumistaan seksuaalisuuteen ja siihen liittyviin ilmiöihin. Tutkimusaineisto koostuu vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen keskusjärjestön, eli SRK:n 1960- ja 1970-luvulla julkaisemasta aineistosta, kuten *Päivämies*-lehestä sekä muista kirjallisista julkaisuista. Tutkimuksen teoreettisena näkökulmana on hallinta vallankäyttönä sekä sukupuoli. Aineiston tulkitsemisen metodina on teoriasidonnainen analyysi.

Vanhoillislestadiolaisissa julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla nousee esiin lukuisia eri seksuaalisuuden puhetapoja. Näissä puhetavoissa korostuu vanhoillislestadiolainen käsitys seksuaalimoraalista, jonka mukaan moraalisia seksuaalisia tekoja ovat lisääntymiseen tarkoitettu kahden samaa sukupuolta olevan avioituneen ihmisen välinen yhdyntä. Lisäksi seksuaalisuuden puhetavoissa nousee esiin sukupuolittuneita muotoja, joiden mukaan miesten seksuaalinen halu on aktiivista, kun taas naisten passiivista. Naiset näyttäytyvät seksuaalisuuden puhetavoissa ennen kaikkea äiteinä.

Vanhoillislestadiolaisissa seksuaalisuuden puhetavoissa korostuu vallankäyttönä hallinta, jossa ihmiset hallitsevat itse itseään. Herätysliikkeen julkaisuissa lukijat saadaan hallitsemaan omaa seksuaalisuuttaan 1960- ja 1970-luvuilla ensinnäkin vakuuttamalla, että seksuaalisuuden uhat vaanivat arkipäiväisessä elämässä joka puolella. Toiseksi yksilöitä kannustetaan vanhoillislestadiolainen vanhurskauttamisopin avulla aktiiviseen ajatusten valvomiseen itsetutkiskelemalla ja omasta seksuaalisuudesta puhumiseen ripittäytymällä. Seksuaalisuuden hallintaa oikeutetaan vanhoillislestadiolaisilla eugeenisilla ajattelutavoilla ja degeneraatioteorialla, joiden mukaan seksuaalisuuden synnit uhkaavat Suomen kansan ja vanhoillislestadiolaisen yhteisön moraalista ja henkistä hyvinvointia.

Avainsanat: vanhoillislestadiolaisuus, seksuaalisuus, hallinta, valta, sukupuoli, sanomalehdet, päivämies

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskohteen merkitys	4
1.2	Hallinnan ja seksuaalimoraalin teoriat	6
1.2.1	Valta, hallinta ja vanhoillislestadiolaisuus	6
1.2.2	Seksuaalimoraali ja sukupuoli	10
1.3	Tutkimuksen taustat ja aikarajaus	13
1.4	Tutkimusaineisto ja aineiston lukutapa.	16
1.5	Aikaisempi tutkimus, tutkimuksen nykytilanne sekä tutkimuksen kulku	21
2	Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali	25
2.1	Seksuaalisuuden puhetavat 1960- ja 1970-luvuilla SRK:n julkaisuissa.	27
2.2	Ikävaihekohtainen puhuttelu: seksuaalinen puhtaus ja lisääntymiskäskey	31
2.2.1	Nuoruus: lihan himot ja puhtauden säilyttäminen	32
2.2.2	Avioliitto ja uudet seksuaalisuuden uhat: lisääntymispuhetapa	44
2.3	Sukupuolielämän poikkeavuudet ja luonnollinen seksuaalisuus: Homoseksuaalisuus, itsetyydytys ja silmän himo	54
3	Seksuaalisuuden hallinta vanhoillislestadiolaisuudessa	66
3.1	Itsen hallitseminen: seksuaalisen moraalisen toimijuuden rakennus vanhoillislestadiolaisuudessa	66
3.1.1	Seksuaalisuuden kiellon ja seksuaalisen halun ristiriita: alati uhkaava seksuaalisuus hallintana 69	
3.1.2	Itsen hallinta vanhoillislestadiolaisuudessa: uskossa valvominen, omantunnon hoitaminen ja syntien tunnustus	72
3.2	Hallinnan eetos: seksuaalisuuden määrittelyn oikeutus ja eugeeniset ajattelutavat	80
4	Yhteenveto	91
	Lähteet	97

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohteen merkitys

Tutkimukseni kohteena on vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali, eli vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen seksuaalisuuden ja seksuaalisen käyttäytymisen määrittely yleisenä arvona 1960- ja 1970-luvuilla. Lestadiolaisuus on Fennoskandian pohjoisosissa 1800-luvun puolivälissä syntynyt kristillinen herätysliike. Lestadiolaisuus on historiansa aikana jakautunut useaan alaryhmään ja lahkoon, ja näistä suurin ja tunnetuin on vanhoillislestadiolaisuus, johon kuuluu arvioiden mukaan 120 000 jäsentä.¹

Vanhoillislestadiolainen herätysliike on yksi suurimmista ja vaikutusvaltaisimmista Suomessa vaikuttavista uskonnollisista liikkeistä. Vanhoillislestadiolainen yhteisö on aktiivinen ja tiivis, jonka vuoksi se on aina määrittänyt jäsentensä elämää perusteellisesti. Jäsenten jokapäiväistä elämää määrittävät esimerkiksi vanhoillislestadiolaisen yhteisön uskonnolliset opit ja säännöt, jotka ohjaavat liikkeen jäseniä kohti hyvän uskovaisen ihmisen elämäntapoja. Näitä ohjeita ovat esimerkiksi televisionkatsomiskielto, raittiussääntö ja ehkäisykielto.² Tutkimukseni tarkoitus on analysoida herätysliikkeen seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä ohjeita, määrittelyjä ja sääntöjä 1960- ja 1970-luvuilla. Kutsun näitä oppeja vanhoillislestadiolaiseksi seksuaalimoraaliksi. Lähestyn seksuaalisuutta yhteiskunnallisen vallan tuottamana hallinnallisen vallan ja postmodernin feminismin näkökulmasta.

Nykypäivän vanhoillislestadiolaisuuden julkisuuskuvaa ja liikkeen sisäisiä konflikteja leimaavat erilaiset seksuaalisuuden normit ja seksuaalisuuteen liittyvät ilmiöt kuten jyrkkä ehkäisykielto³, homoseksuaalisuuden vastustus⁴ ja naisten itsemääräämisoikeus⁵. Nämä seksuaalisuuteen liittyvät ohjeet ja normit ovat lestadiolaistutkijoiden mukaan syntyneet 1960- ja 1970-lukujen aikana.⁶ Lestadiolaisuutta tutkinut politiikan tutkija Tapio Nykänen on todennut kuvaavasti, että erityisesti 1970-luvun lopulla vanhoillislestadiolaiset saarnamiehet tulivat makuuhuoneisiin asti ohjeistamaan jäsenten seksuaalista käyttäytymistä.⁷

Vanhoillislestadiolaisuus kohtasi 1960- ja 1970-luvuilla ulkoisia ja sisäisiä uudistuspaineita, jotka uhkasivat liikkeen olemassaoloa. Kutsun tätä 1960- ja 1970-lukujen

¹ Nykänen 2012 11.

² Talonen 2001, 2014.

³ Nykänen 2012, 235–246.

⁴ Salomäki 2010, 338–343.

⁵ Ihmisoikeusliitto: Ehkäisykielto rikkoo ihmisoikeuksia. Taustamuistio. Verkkosivu.

⁶ Ks. Linjakumpu 2012, 39–43.

⁷ Nykänen 2013, 159.

prosessia vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatiokriisiksi. Liikkeen ulkopuolelle oleva yhteiskunta modernisoitui kulttuurin, arvojen, poliittisten suhteiden, elämäntapojen ja seksuaalisuuden alueilla, joiden vuoksi herätysliike joutui pohtimaan omia arvojaan ja ideologiaansa suhteessa muuhun yhteiskuntaan.

Tutkittu periodi sijoittuu vanhoillislestadiolaisen modernisaatiokriisin lisäksi kahden herätysliikkeen kannalta merkittävän tapahtuman väliin. Vanhoillislestadiolainen liike kohtasi sisäisen uhan 1960-luvun alussa, kun vanhoillislestadiolaisuudesta erosi tai erotettiin opillisten kiistojen vuoksi vuoden 1960 aikana kaksi kolmannelle liikkeeseen kuuluneista papeista. Lisäksi 1960-luvun aikana vanhoillislestadiolaisuuden päähaarasta uhkasi hajota pienempiä liikkeitä uskonnollisten, sosiaalisten ja kulttuuristen syiden vuoksi. Tutkimukseni aikarajaus päättyy 1970-luvun lopun tapahtumiin, kun herätysliikkeen sisällä käytiin valtakamppailua julkisissa sielunhoidollisissa tilaisuuksissa eli hoitokokouksissa, jotka saivat osakseen negatiivista huomiota herätysliikkeen ulkopuolella etenkin tiedotusvälineissä. Hoitokokousten intensiivisin aalto päättyi vuoden 1979 lopulla.⁸ Näiden sisäisten ja ulkoisten uhkien vuoksi vanhoillislestadiolaisuus joutui 1960- ja 1970-lukujen aikana tietoisesti määrittelemään, tiivistämään, rajaamaan ja muovaamaan liikkeen sisäisiä valtasuhteita, opillisia lähtökohtia sekä uskonnollisia sääntöjä ja tulkintoja. Opillisten ja uskonnollisten sääntöjen määrittelyssä vanhoillislestadiolaisuudessa rajattiin 1960- ja 1970-lukujen aikana myös hyvän vanhoillislestadiolaisen, uskovaisen ihmisen seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä.⁹ Vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia ei ole aiemmin tutkittu yksityiskohtaisemmin näiden vuosikymmenten perspektiivistä.

Vanhoillislestadiolaisuuden opillisia lähtökohtia, uskonnollisia sääntöjä ja tulkintoja sekä seksuaalimoraalia määriteltiin erityisesti liikkeen tapahtumissa, seurapuheissa, lehdissä, traktaateissa ja muissa julkaisuissa. Käytän tutkimuksen empiirisenä aineistona vanhoillislestadiolaisten keskeisten toimijoiden eli Suomen rauhanyhdistysten keskusjärjestön SRK:n julkaisuja, kuten lehtiä, kirjoja, traktaatteja ja muita julkaisuja. Tärkein lähteeni on *Päivämies*-lehti, jossa kuvataan monipuolisten kannanottojen ja artikkelien lisäksi yksityiskohtaisesti myös vanhoillislestadiolaisten seuroja, seurapuheita ja muita tapahtumia.

Tutkimukseni tarkoitus on analysoida 1960- ja 1970-lukujen modernisaatiokriisin prosesseja, joissa vanhoillislestadiolaisuudessa tulkittiin, määriteltiin ja rajattiin hyvän uskovaisen

⁸ Linjakumpu 2012, 9–13, 61–75. Alatalo 2014, 94–128. Palola 2019, 443–464.

⁹ Linjakumpu 2012, 39–55. Ks. myös Palola 2019.

ihmisen seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä. Samalla tutkimukseni määrittelee aiempaa lestadiolaistutkimusta tarkemmin vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin. Kysyn tutkimuksessani ensimmäiseksi, millaisia seksuaalisuuden puhetapoja SRK:n julkaisuissa esiintyy 1960- ja 1970-luvuilla, ja millaisia ovat moraaliset seksuaaliset teot sekä moraalinen seksuaalinen halu seksuaalisuuden puhetavoissa. Toiseksi kysyn, millaisia sukupuolittuneita ulottuvuuksia seksuaalimoraalin määrittelyssä, arvioimisessa ja puhetavoissa muodostuu. Kolmanneksi kysyn, millaisin keinoin vanhoillislestadiolaisuudessa 1960- ja 1970-luvuilla seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä säädeltiin, neuvottiin, ohjattiin ja arvioitiin. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, miten yksilön seksuaalimoraalia ohjataan valtaa käyttämällä, sekä miten seksuaalisuuden ohjaamista oikeutetaan.

1.2 Hallinnan ja seksuaalimoraalin teoriat

1.2.1 Valta, hallinta ja vanhoillislestadiolaisuus

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys lähestyy vanhoillislestadiolaista herätysliikettä käsittelemällä uskonnon ja politiikan kohtaamista sekä rajapintaa. Uskontotieteeseen liittyy usein epäilyksiä siitä, voiko uskonnollista ajattelua ja uskonnon henkistä ulottuvuutta tutkia tieteellisesti. Uskonto tutkimuksen kohteena ei kuitenkaan ole tieteellisen tutkimisen ulottumattomissa. Uskonnollinen liike ja yhteisö voidaan nähdä yhtä poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä kuin mikä tahansa muu yhteiskunnallinen toimija, kun uskonnon harjoittaminen ymmärretään sosiaalisena toimintana, missä ihmiset tuottavat uskon ytimeä representaatioita ja kommunikoivat niistä toisten ihmisten kanssa. Myös vanhoillislestadiolaisuus on uskonnollinen liike ja yhteisö, jossa on selkeät poliittiset ulottuvuudet, joita voidaan tutkia.¹⁰ Lähestyn politiikkaa tutkimuksessa sen laajemmassa merkityksessä, jonka mukaan politiikka on kamppailua vallasta ja valtaosuuksista, mikä ilmenee myös arkipäivän käytännöissä ja toiminnassa. Poliittisuus ilmenee konflikteissa ja eronteissa, jotka konkretisoituvat sosiaalisen elämän käytännöissä. Poliittisuus on läsnä kaikissa ihmisten kanssakäymisissä. Liike esimerkiksi tekee eroa sen ulkopuoliseen, ei-vanhoillislestadiolaiseen maailmaan eksklusiivisen seurakuntaopin avulla, mikä on ollut liikkeen historiassa merkittävä poliittinen kysymys.¹¹ Vanhoillislestadiolaisuuden voi siis määritellä poliittiseksi yhteisöksi, jossa ilmenee kamppailua vallasta ja valtaosuuksista.

¹⁰ Linjakumpu 2012, 25–35.

¹¹ Linjakumpu 2012, 25–35. Nykänen 2012, 9–20

Tutkimuksen keskeisiä teoreettisia lähtökohtia ovat valta sekä hallinta vallankäytön muotona. Tukeudun erityisesti ranskalaisen filosofin Michael Foucault'n käsityksiin vallasta ja sen eri muodoista. Ymmärrän vallan käsitteen poliittisena ja politiikkaan liittyvänä käsitteenä. Poliittisena käsitteenä valta liitetään usein valtiolle, auktoriteetille tai johonkin asemaan kuuluvaksi. Foucault näkee vallan laajemmin, ja hänen mukaansa valta on verkostomainen, hajautetusti toimiva ja sitä harjoitetaan monissa eri yhteyksissä. Mikä tahansa ilmiö on altis poliittisuudelle eli valtakamppailulle. Foucault myös korostaa, että valta on tuottavaa ja mahdollistavaa, eikä vain repressiivistä. Äärimmäinen pakkovalta kuten orjuus ei ole esimerkiksi poliittista valtaa, sillä siinä ei ole tilaa vastaväitteisiin tai vallan vastustamiseen. Valta mahdollistaa aina toiminnan, joten valtasuhde edellyttää sitä, että valtasuhteessa on myös mahdollisuus vastarintaan. Foucault'n määritelmä vallasta on siis hyvin dynaaminen. Valta on politiikkaan liittyvä mahdollisuus, joka edellyttää toista ja toisia osapuolia, ihmisten ja ihmisryhmien välisiä suhteita ja poliittista toimintaa. Myös vanhoillislestadiolainen yhteisö on altis sisäisille erimielisyyksille ja kamppailuille, joissa harjoitetaan valtaa. Vallankäyttöä voidaan tutkia pohtimalla erityisesti ihmisten välisiä erontekoja oikeassa ja väärässä olevien välillä, vallankäytön tarkoituksia, vallankäytön tapoja, vallan käyttöä varten rakenneutuja instituutioita sekä rationalisoinnin tapoja.¹² Valta liittyy tiiviisti näkökulmaan vanhoillislestadiolaisuudesta poliittisena yhteisönä.

Keskityn tutkimuksessani erityisesti yhteen vallankäytön muotoon, hallintaan. Hallinta ja hallintaan perustuva valta (*governmentalité*)¹³ kuvaavat tapoja, joilla tavoitellaan yhteiskunnallisia ja poliittisia päämääriä vaikuttamalla väestön muodostaviin yksilöihin. Hallinnan analyysi perustuu etenkin Foucault'n ajatteluun, ja sillä on omat tutkimusperinteet esimerkiksi yhteiskuntatieteiden, taloustieteiden ja historian alueilla.¹⁴ Foucault nostaa esiin, että *governmentalité* on vallan muoto, joka liittyy nimenomaan moderniin liberaalin valtion politiikkaan. Hän esittää historiallisissa tutkimuksissaan, että hallinta on kehittynyt vallan muotona 1500-luvulta alkaen renessanssin valtiojärkioppien, 1600- ja 1700-lukujen

¹² Foucault 2000, 340–348. Foucault 2010, 71–74.

¹³ Viittaan tutkimuksessa ranskankielisen *governmentalité*n ja englanninkielisen *governmentality* ajatukseen sanoilla hallinta ja hallintaan perustuva valta. En käytä suomennosta hallintamentaliteetti tai hallinnallisuus niiden taivutusongelmien vuoksi. Hallinta sanaan sisältyy myös mentaliteetti -ulottuvuus, joka viittaa kielen käytön kautta muovautuvaan mentaliteettiin, jossa hallinnan kohteet ryhtyvät ajattelemaan hallinnan luomin käsittein. Ks. Kantola 2002, 26.

¹⁴ Hallinnantutkimus on keskittynyt erityisesti uusliberalismin ja modernin talouspolitiikan ajattelun historian tutkimukseen 1980-luvulta 2020-luvulle asti. Hallinnan tutkimus sekä Suomessa, että kansainvälisesti on tutkinut tämän yhteiskunta- ja talouspoliittisen murroksen vaikutuksia esimerkiksi koulutuspolitiikkaan, valtion taloudenhoitoon ja hyvinvointiin. Ks. Komulainen, Keskitalo-Foley, Korhonen, Lappalainen 2010. Kantola 2002. Brunila, Harni, Saari, Ylöstalo 2021.

kameralismin, klassisen liberalismien ja 1900-luvun sosiaali- ja hyvinvointipolitiikkaoppien myötä nykyisiin uusliberaaleihin muotoihin. Foucault kuvailee seksuaalisuuden historiaa käsittelevissä teoksissaan, miten hallinnan rationaliteetit ja tekniikat ovat kehittyneet nykypäivän liberalistiseen hallintaan. Modernissa liberaalissa yhteiskunnassa valta ei toteudu pelkästään lakien noudattamiseen perustuvassa hallinnossa, sillä valta ei keskity ainoastaan valtioon tai valtion hallinnollisiin elimiin.¹⁵

Foucault toteaa, että hallintaan perustuva valta saa yksilöt toimimaan tietyllä tapaa ilman suoraa käskemistä tai ohjaamista. Hallintaan perustuva valta toteutuu vapaaehtoisesti, mutta siihen sopeudutaan ja alistutaan. Siinä missä esimerkiksi kurivalta tuottaa kuuliaisien ihmisten määräyksiin tai uskonnollisiin kielloihin, hallintaan perustuva valta saa ihmisen mukauttamaan itse omaa toimintaansa toivottuun suuntaan. Valta on tällöin automaattista. Foucault painottaa, että hallinta liittyy nimenomaan modernin liberaalin valtion politiikkaan.

Foucault'n mukaan 1800-luvun liberalismien¹⁶ myötä syntyneen hallinnan tavoite on ollut vapauden ja hyvinvoinnin tukeminen sekä pakottavaksi ja holhoavaksi ymmärretyn hallinnan minimointi. Modernissa demokraattisessa politiikassa on lupaus vapaudesta, mutta samalla hallinta tuottaa tietynlaista vapautta. Yksilöt voivat määrittellä itsensä poliittisia oikeuksia ja vapauksia käyttävinä kansalaisina, mutta samalle heidät voidaan nähdä modernin hallinnan muovaamina. Foucault nostaa esiin, että yksilö tulee osaksi hallintaa piilossa olevien hienovaraisten kurinpidollisten keinojen avulla. Nämä eivät ole fyysistä pakkovaltaa, vaan sisäistettyä ja omaksuttua valtaa, jota Foucault on kuvannut itsekuriksi.¹⁷ Hallinnan historiassa on siirrytty siis kurivallasta kohti itsekuria.

Lestadiolaisuutta tutkineet politiikantutkijat Aini Linjakumpu ja Tapio Nykänen ovat osoittaneet, että poliittinen vallankäyttö ja erityisesti hallinnallinen valta on hyvin yleistä lestadiolaisuudessa.¹⁸ Vanhoillislestadiolaisuus on Linjakummun mukaan erityisen suojele hallintaan perustuvan vallankäytön mekanismeille, missä valta perustuu muodolliseen

¹⁵ Foucault kritisoi valtateoriaa, joka keskittyy vain juridisiin sääntöihin, lakeihin ja hallitsijoihin, koska vallankäyttö on vähitellen siirtynyt erilaisiin tekniikoihin toteutettuun hallintaan. Foucault 1991, 102–104. Foucault 2010 67–70. Foucault 2000, 345. Ks. Dean 2010

¹⁶ Anu Kantola toteaa, että liberalismia voidaan ymmärtää toisaalta poliittisena ideologiana, joka tähtää yksilön vapautteen, ja toisaalta käytäntönä. Laajempaan käytäntönä liberalismia nähdään koko modernin demokratian hallintana, jonka tavoitteena on vapauttaa kokonaiset kansat, alistetut ryhmät ja yksilöt, sekä turvata heidän oikeutensa ja vapaudet. Foucault ymmärtää liberalismien edellä kuvatun laajemman käytännön periaatteena, jolla moderni valtio harjoittaa poliittista hallintaa, jonka se kohdistaa yksilöihin. Ks. Kantola 2002, 27–28.

¹⁷ Foucault 1980, 158. Foucault 2010, 65–67. Foucault 1991 99–101. Foucault 1988, 18–19. Dean 2010 17–30. Ks. myös Linjakumpu 2012, 28–29.

¹⁸ Linjakumpu 2012, 25–31. Linjakumpu 2017, 222–243. Nykänen 2012, 20–24, 177–266. Linjakumpu 2021 54–57.

vapauteen ja toteutuu ilman suoraa käskemistä. Linjakumpu, joka on tutkinut vanhoillislestadiolaista liikettä ja 1970-luvun tapahtumia hallinnan teorian avulla, nostaa esiin, että herätysliikkeessä korostetaan ihmisten vapautta olla vanhoillislestadiolaisuudessa, tuntea itsensä vapaaksi pakosta sekä jäsenten tasa-arvoisuutta liikkeessä. Tällöin vallankäytön rakenteita kuitenkin piilotetaan, koska liikkeen toiminta perustuu voimakkaaseen hierarkkisuuteen ja autoritaariseen johtamiseen.¹⁹ Nykänen on lähestynyt vanhoillislestadiolaista liikettä politiikan käsitteen näkökulmasta, erityisesti Foucault'n valtateorian avulla. Nykänen on osoittanut, että vanhoillislestadiolaisuudessa ilmenee 2000-luvulla erityisesti kahdenlaista vallankäyttöä, pastoraalista ja normalisoivaa valtaa. Pastoraalinen valta on Nykäsen mukaan kristilliseen perinteeseen liittyvää uskonnollista valtaa, joka perustuu hengelliselle johtajalle kuuluvaan valtaan. Normalisoiva valta lähestyy hallinnallista valtaa, sillä Nykäsen mukaan se toteutuu sääntöjen sisäistämisen sekä yhteisön itsekontrollin kautta.²⁰

Linjakummun ja Nykäsen tulkinnat antavat viitteitä siitä, että hallinnan viitekehys on hedelmällinen tarkasteltaessa vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia. Hallintaan perustuva valta ilmenee erityisesti silloin, kun yksilö joutuu itse ottamaan vastuuta oman elämän hallinnasta, eikä valta ilmene vain käskyin ja kielloin. Hallinta toteutuu monin eri tavoin sekä tekniikoin, ja vanhoillislestadiolaisuudessa vallankäyttö on hyvin moniulotteista. Tutkimukseni tarkentaa Linjakummun analyysia vanhoillislestadiolaisesta hallinnasta. Analysoin yksityiskohtaisemmin hallintaa vallankäytön muotona, ja yksilön itse itsensä kohdistamaa hallintaa.²¹ Itsen hallinnan näkökulma 1960- ja 1970-lukujen vanhoillislestadiolaisuuteen problematisoi Nykäsen käsitystä herätysliikkeen normalisoivasta vallasta. Nykänen toteaa, että liikkeen vallankäytön muodot muuttuivat vasta 1970-luvun lopun jälkeen kohti epäsuoraa, normalisoivaa valtaa, kun se oli 1970-luvulla suorempaa, pastoraalista valtaa. Pastoraalisella vallalla tarkoitetaan vallankäyttöä, jota käyttää hengellinen johtaja lupaamalla yksilöille kuoleman jälkeisen pelastuksen.²² Hypoteesini on, vastoin Nykäsen käsitystä, että jo 1960- ja 1970-luvuilla vanhoillislestadiolaisuudessa liikkeessä käytettiin niitä vallankäytön muotoja, joita Nykänen kutsuu normalisoivaksi vallaksi, kuten

¹⁹ Vallan piilottaminen näkyy myös esimerkiksi siinä, miten liikkeen oppeja ei kutsuta säännöiksi tai kielloiksi, vaan ne esitetään asioina, joita yhteisössä on tapana tehdä, tai joita pidetään suositeltavina. Tällöin näiden kieltojen olemassaolo on hyvin tulkinnanvaraista. Linjakumpu 2012, 25–31. Linjakumpu 2017, 222–243.

²⁰ Nykänen 2012, 20–24, 177–266. Pastoraalisesta vallasta Ks. Foucault 2000 333.

²¹ Itsen hallinta on hallinnan tekniikka, jossa hallinnallinen valta omaksutaan ja sisäistetään itsekurin muodossa niin, että ihminen mukauttaa omaa toimintaansa toivottuun ja moraaliseen suuntaan. Ks. Foucault 1988 16–49.

²² Nykänen 2012, 23–24, 272–273. Nykänen 2013, 153.

itsen hallintaa. Lisäksi tutkin vanhoillislestadiolaista hallinnan eetosta, eli miten seksuaalisuuden hallinta oikeuttaa itseään, etenkin eugeniikan näkökulmasta.²³

1.2.2 Seksuaalimoraali ja sukupuoli

Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali tarkoittaa tutkimuksessani seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä tapoja ja niiden sääntelyä yleisenä arvona. Lähestyn seksuaalisuuden ja seksuaalisen käyttäytymisen määrittelyä, johdattelua ja sääntelyä vallankäyttönä, ja erityisesti hallinnan keinona. Tiiviisti rakentuneissa uskonnollisissa yhteisöissä seksuaalisuudella on historiallisesti ollut tärkeä rooli yhteisön rajojen, yhteenkuuluvuuden ja oikeanlaisen hengellisyyden muodostamisessa.

Vanhoillislestadiolaisuudessa seksuaalisuuteen liittyy monia merkityksiä, joiden kautta ihminen kiinnittyy osaksi uskonnollisen yhteisön todellisuutta, minkä vuoksi seksuaalisuus olennainen osa yhteisön olemassaoloa.²⁴ Seksuaalisuudella on tarkoin määritelty paikka vanhoillislestadiolaisuudessa. Nykänen ja Päivi Alasuutari esittävät, että lestadiolaisuuden suhde seksuaalisuuteen on heteronormatiivista, usein hyvin pidättäytyväistä, lisääntymiseen keskittyvää ja seksuaalisuus toteutuu miehen ja naisen välillä avioliitossa.²⁵ Teologi Hanna Salomäki on tutkinut eri uskonnollisten liikkeiden suhtautumista seksuaalisuuden eri ilmiöihin liikkeiden kesäjuhlilla vuosina 2007 ja 2008. Tutkimuksen mukaan 94 % vanhoillislestadiolaisista suviseuroilla olleista vastanneista ei pidä homoseksuaalisuutta koskaan hyväksyttävänä. Lisäksi Salomäen tutkimuksen mukaan 94 % vanhoillislestadiolaisista vastaajista ei pitänyt esiaviollista seksiä koskaan hyväksyttävänä.²⁶ Seksuaalisuuden säätely ja määrittely ovat olleet ja ovat edelleen suuressa roolissa vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä ja yhteisön jäsenten elämässä.

Foucault esittää, että keskeisimmät modernin hallinnan ja normalisoinnin kohteet ovat seksuaalisuus ja sukupuoli, joiden merkitys on kasvanut 1800-luvulta lähtien. Normaalin seksuaalisuuden määrittämiseksi on luotu laaja joukko määritelmiä, joissa ”vääränlaiset” seksuaalisuudet, kuten esimerkiksi homoseksuaalisuus, liian kiivas seksielämä ja itsetyydytys ovat sairautta tai normaalia vaarantavaa eli epänormaalia. Tämän seksuaalisuuden määrittelyn

²³ Määrittelen eugeniikan ajattelutavaksi, jonka mukaan kansan ja yhteisön tulevaisuutta uhkaa moraalinen ja henkinen rappio, jonka vuoksi ihmisten tulee pyrkiä elämäntapoja ja syntyvyyttä ohjailemalla varmistamaan arvokkaina ja perinnöllisinä katsottujen ominaisuuksien jatkuminen. Mattila 1999, 11–18. Levine, Bashford 2010, 4–5.

²⁴ Linjakumpu 2017, 222–223.

²⁵ Nykänen 2013, 157–160. Ks. myös Alasuutari 1992, 106–114.

²⁶ Salomäki 2010, 338–343.

ytimessä ja vallan motiivina on Foucault'n mukaan parantaa valtion elinvoimaa kiinnittämällä huomio lisääntymiseen vaikuttaviin ja haittaaviin tekijöihin. Keskityn analysoimaan erityisesti seksuaalisen halun ja nautinnon määrittelyä. Seksuaalisen halun arvottaminen ja säätely on yksi hallinnallisen vallan tapa muovata ihmistä kohti normaalia ja moraaliseksi nähtyä seksuaalisuuta.²⁷

On hyvä muistaa, että vanhoillislestadiolainen seksuaalikäsitys perustuu pitkälti kristilliseen traditioon ja vanhaan testamenttiin. Kristilliset käsitykset seksuaalisuuden synneistä eli ongelmallisesta seksuaalisesta toiminnasta kehittyivät jo kristinuskon alkuvaiheissa. Foucault on esittänyt, että 1800- ja 1900-luvuilla hallinnan kohteeksi joutuneet seksuaalisuuden ilmiöt alkoivat muotoutua viimeistään keskiajan lopulla ja vastauskonpuhdistuksen myötä kristinuskon synnintunnustuskäytäntöjen muuttuessa.²⁸ Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali ei ole siis syntynyt tyhjiössä muusta yhteiskunnasta irrallaan, vaan sen voi nähdä juontavan juurensa kristillisistä käsityksistä avioseksistä ja puhtaan kristityn seksuaalisuudesta. Nykänen on esittänyt, että vanhoillislestadiolaisuuden voi hahmottaa osana pitkää ja laajaa protestantismia, luterilaisuuden ja saksalaisen pietismin traditiota,²⁹ ja saman voi sanoa myös vanhoillislestadiolaisesta seksuaalimoraalista.

Tutkimuksessani seksuaalisuuteen sekä vallankäyttöön liittyy tiiviisti myös sukupuoli.³⁰ Normaalin ja epänormaalin määrittely sekä sukupuoli ja sukupuoliero järjestävät seksuaalisuutta. Seksuaalisuutta ei voi ymmärtää ilman sukupuolten vastakkainasettelua, mutta samalla seksuaalisuus itse tuottaa sukupuolieron.³¹ Tämä on erityisen totta vanhoillislestadiolaisuudessa, joka on vahvan patriarkaalinen yhteisö. Lähestyn seksuaalisuutta ja sukupuolta postmodernin feminismin näkökulmasta. Postmoderni feminismi näkee yksilön subjektiivisuuden rakentuvan yhteiskunnallisen vallan tuottamana. Subjektiivuutta ei tällöin nähdä yksilöllisen kehityksen seurauksena, eli se ei kulje kohti

²⁷ Helén 1997, 25–27.

²⁸ Foucault 2010, 34–35, 48–56. Nykänen 2013, 157–160. Ks. Linjakumpu 2017, 228–239.

²⁹ Nykänen 2012, 63–74.

³⁰ Foucault'a on kritisoitu erityisesti siitä, että hän ei ota huomioon sukupuolen vaikutusta valtaan, vallan käyttämiseen ja sen seurauksiin. Foucault esimerkiksi käsittelee seksuaalisuutta vallan käytön kohteena, mutta ei kiinnitä huomiota sukupuolen merkitykseen vallankäytössä. Esimerkiksi sukupuolentutkija Sandra Lee Bartky on korostanut, että sukupuoli vaikuttaa merkittävästi vallankäytön ja hallinnan muotoihin ja seurauksiin. Ks. Bartky 1997 129–154. Lappalainen 1995, 210–211.

³¹ Foucault 2010. Ks. Erityisesti s. 13–117. Helén 2010, 502–507. Aiempi lestadiolaistutkimus on nostanut esiin, että vanhoillislestadiolaisuudessa ilmenee Foucault'n kuvailema modernin seksuaalisuutta käsittelevän diskurssin motiivi, yhteisön elinvoimaisuuden ja vanhoillislestadiolaisen identiteetin säilyttäminen. Nykänen 2013, 157–160. Alasuutari 1992, 106–114.

ehetyvää alkuperäistä minuutta. Tästä näkökulmasta vallan ulkopuolella ei ole viatonta subjektia, vaan valta muovaa subjektia ja tekee subjektit riippuvaisiksi itsestään.³²

Tämä kiinnittää huomion sukupuolen ja seksuaalisuuden tuotettuun luonteeseen eli prosesseihin, jotka tuottavat sukupuolen ja seksuaalisuuden merkitykset.³³ Filosofi ja feministinen teoreetikko Judith Butler on esittänyt, että ei ole olemassa mitään totuudenmukaista sukupuoli-identiteettiä tai seksuaalisuutta, joka olisi ennen valtaa tai vallan tuolla puolen. Sukupuoli on tuotettu kokonaisuudesta sukupuolitettuja ominaisuuksia ja attribuutteja, jotka ovat muodostuneet kulttuuristen koherenttiuden sääntöjen ja järjestysten mukaisesti. Sukupuoli on Butlerin mukaan performatiivinen. Tämä tarkoittaa sitä, että toistamme sukupuolta performatiivisesti teoissa ja käytännöissä, ja samalla nämä sukupuoliteot tuottavat sukupuolta. Seksuaalisuus, tai toisin sanoen heteroseksuaalisuus, on Butlerin mukaan yksi normatiivinen käytäntö, jolla normalisoidaan ja luonnollistetaan kaksinapaista sukupuolta. Normatiivinen seksuaalisuus tukee normatiivista sukupuolta.³⁴ Heteronormatiivisuus on erityisesti uskontojen tapa määrittää ja säännellä oikeanlainen seksuaalisuus. Tärkeää on myös huomata, että heteronormatiivisuus määrittää intiimin alueen lisäksi myös muita elämän keskeisiä ulottuvuuksia, kuten sosiaalisten yhteyksien rakentumista sekä sitä, miten elämää ylipäänsä eletään.³⁵

Tutkimuksen feministinen näkökulma sukupuoleen ja seksuaalisuuteen pohjautuu intersektionaaliseen ajatteluun. Intersektionaalisuus monipuolistaa vallan ja hallinnan analyysiä kiinnittämällä huomiota siihen, miten valta rakentuu sosiaalisten kategorioiden ja erojen yhteisvaikutuksesta. Vanhoillislestadiolaisesta sukupuolikäsityksestä puhuttaessa uskonto ja sukupuoli kohtaavat ja luovat tietynlaista sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta.³⁶ Intersektionaalisen feminismien näkökulmasta sukupuoli ja seksuaalisuus näyttäytyvät myös hyvin ruumiillisina. Myös Foucault painottaa, että moderni hallinnallinen valta kohdistuu nimenomaan ruumiisiin, joista se muokkaa itselleen sopivia ja kuuliaisia.³⁷ Lähestyn ruumista sosiaalisena kokonaisuutena, johon piirtyvät talouden, kulttuuristen käytäntöjen ja sosiaalisten

³² Butler 1995, 45–46.

³³ Samaan tapaan foucault'laisessa genealogisessa kritiikissä kieltäydytään etsimästä sukupuolen alkuperää, vaan tutkitaan pikemminkin sitä politiikkaa, jota tehdään, kun asetetaan alkuperäksi identiteettiluokituksia, jotka ovat todellisuudessa seurauksia moninaisista ja hajanaisista instituutioista, käytännöistä ja diskursseista. Butler 2008, 41. Foucault 2010. Helén 1997, 21.

³⁴ Butler 2008, 21–23. 48–49, 79–80. 229–230. Ks. myös Lappalainen 2004, 207–224. Honkanen 2004, 139–158.

³⁵ Linjakumpu 2017, 226–227.

³⁶ Valkonen 2013, 212–213

³⁷ Foucault 1980. Bartky, 1997 131–132.

muodostumien jäljet. Sukupuolta tuotetaan sekä kulttuurisin ja diskursiivisin keinoin mutta myös ruumiillisin merkein. Erityisesti naisen ruumis on hallinnallisen vallan kohde.³⁸ Lestadiolaisten naisten asemaa tutkinut sosiologi Sanna Valkonen on todennut, että vanhoillislestadiolaisuudesta puhuttaessa ruumiillisuuden ja intersektionaalisuuden näkökulmat ovat erityisen tärkeitä, koska juuri uskonnolliset valtamekanismit kohdistuvat erityisesti naisen ruumiiseen.³⁹ Vanhoillislestadiolainen uskonto, sukupuolikäsitys ja seksuaalimoraali tuottaa yhteisvaikutuksessa tietynlaista seksuaalisuuden hallintaa.

1.3 Tutkimuksen taustat ja aikarajaus

Tutkimus rajoittuu ajallisesti vuodesta 1960 vuoden 1979 loppuun. Nämä kaksi vuosikymmentä ovat sekä suomalaisen yhteiskunnan että vanhoillislestadiolaisuuden kannalta merkittävien muutosten vuosikymmeniä, jotka heijastuvat edelleen nykyaikaan. Suomalainen yhteiskunta kehittyi merkittävästi toisen maailmansodan jälkeen.⁴⁰ Maatalousyhteiskunta muuttui teollisuuden, kaupan ja palveluiden hallitsemaksi ja tämä sosiaalinen ja taloudellinen muutos näkyi myös laajemmin kulttuurin, arvojen, poliittisten suhteiden ja elämäntapojen muuttumisena. Nuoriso liikehti ja kyseenalaisti menneiden sukupolvien arvomaailmaa koskien esimerkiksi tasa-arvoa, kansalaisoikeuksia, pasifismia ja seksuaalista vapautumista. Lääketieteen ja teknologian kehitys alkoi näkyä 1960- ja 1970-luvuilla myös maaseutuyhteisöissä esimerkiksi televisioina ja pienentyneinä lapsimäärinä. Maaseudulle juurtuneelle ja agraareihin käytäntöihin arvonsa ja elämäntapansa sitoneelle vanhoillislestadiolaisuudelle yhteiskunnan modernisoituminen merkitsi suurta sisäistä kriisiä.⁴¹ Matias Haukkala on kutsunut näitä vuosikymmeniä vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatiokriisiksi.⁴² Suomalaisen yhteiskunnan kokiessa merkittäviä muutoksia joutuivat herätysliikkeet, vanhoillislestadiolaisuus mukaan lukien, pohtimaan omaa toimintaansa ja ideologiaansa suhteessa muuhun yhteiskuntaan.

Linjakumpu on todennut, että vielä sodan jälkeen vanhoillislestadiolaisuuden ja muun yhteiskunnan moraalikäsitteet olivat suhteellisen lähellä toisiaan, mutta 1960-luvun aikana ne alkoivat erkaantua.⁴³ Viimeistään 1970-luvulla vanhoillislestadiolaisuuden tuli määritellä

³⁸ Butler 2008, 229–230. Bartky, 1997 131–132. Valkonen 2013, 212–213

³⁹ Valkonen 2013, 212–213. Myös Nykänen painottaa, että vanhoillislestadiolaisen naisen ruumis on jatkuva ohjailun, puheen ja yhteisön konkreettisen tarkkailun kohde. Ks. Nykänen 2013, 158–159.

⁴⁰ Haukkala 2010 54–56. Linjakumpu 2012, 39–41

⁴¹ Haukkala 2010 54–56. Linjakumpu 2012, 39–41. 51–55. Kinnunen 2002, 328–342. Alatalo 2014, 36.

⁴² Haukkala 2010 54–56.

⁴³ Linjakumpu 2012, 39–43.

kantansa moniin uusiin ilmiöihin. Vanhoillislestadiolaisuus käpertyi sisäänpäin modernisaation saapuessa, kun liikkeen ulkopuoliset ihmiset omaksuivat uusia käytäntöjä ja tapoja. Yhteiskunnan modernisaatio näyttäytyi vanhoillislestadiolaisuudelle eksistentiaalisena uhkana.⁴⁴ Mikäli vanhoillislestadiolaisuus olisi omaksunut väljän ja sallivat suhtautumisen uusiin ilmiöihin, olisi liikkeen identiteetti saattanut rappeutua.⁴⁵ Liikkeen kanta ulkopuoliseen uhkaan näkyi ulkoisten rajojen tiukentamisena ja selventämisenä, sisäisen kontrollin tiivistymisenä sekä liikkeen tunnusmerkeiksi muodostuneiden uskonnollisten oppien täsmentämisenä ja jyrkentämisenä. Liikkeen sisäiset valtasuhteet, opilliset lähtökohdat ja uskonnolliset säännöt ja tulkinnat määriteltiin, rakennettiin ja muovattiin tietoisesti 1960- ja 1970-lukujen aikana.⁴⁶

Vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatiokriisissä arvioitiin, tutkittiin, määriteltiin ja rajattiin myös vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia, eli seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä uskonnollisia tulkintoja.⁴⁷ Seksuaalisuuden ja seksuaalimoraalin saralla koettiin Euroopassa ja suomalaisessa yhteiskunnassa paljon muutoksia 1960-luvulta alkaen. Suomessa avioliittojen asema muuttui, avioerot yleistyivät ja esiaviollisiin sukupuoli-suhteisiin suhtauduttiin sallivammin. Ehkäisy menetelmät kehittyivät, ja Suomeenkin saatiin 1960-luvulla ensimmäiset ehkäisy pillerit. Seksuaalieettiset asenteet muuttuivat, esimerkiksi nuorille suunnattu seksuaalisuutta käsittelevä materiaali ja kirjallisuus tulivat saataville, ja tapa puhua seksuaalisuudesta muuttui, kun 1960-luvun jälkeen seksuaalisuuteen liittyvistä kysymyksistä tuli julkisesti käsiteltäviä puheenaiheita.⁴⁸ Tämä yhteiskunnallinen muutos vaati, että vanhoillislestadiolaisuus määrittää suhteensa esimerkiksi ehkäisyyn, aborttiin, perhesuunnitteluun, pornoon, homoseksuaalisuuteen ja masturbointiin sekä moniin muihin seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin.

Tutkimuksen aikarajoitus sijoittuu myös kahden vanhoillislestadiolaisuuden kannalta merkittävän tapahtuman väliin. Tutkimuksen aikarajaus alkaa niin sanotusta pappislinjan eroamisesta, jolloin pitkään jatkuneiden vanhoillislestadiolaisen liikkeen ja valtionkirkon välisten ristiriitojen jälkeen vanhoillislestadiolaisuudesta erosi tai erotettiin vuoden 1960 aikana kaksi kolmannesta liikkeeseen kuuluneista papeista. Pappien irtaantumisen jälkeen

⁴⁴ Linjakumpu 2012, 39–43. Kinnunen 2002 328–342. Haukkala 2010, 54–56. Alatalo 2014, 36

⁴⁵ Linjakumpu 2012, 39–55. Ks. Palola 2019.

⁴⁶ Linjakumpu 2012, 39–43, 51–55 Kinnunen 2002 328–342. Haukkala 2010, 54–56.

⁴⁷ Linjakumpu 2012, 39–43, 51–55. Kinnunen 2002 328–342. Haukkala 2010, 54–56. Alatalo 2014, 36. Palola 2019. 395–413.

⁴⁸ Salomäki 2004, 14–24. Kiuru, Strömberg-Jakka 2017, 11.

liikkeen maallikkojäsenet alkoivat vastata yhä enemmän teologisista ja opillisista kysymyksistä, mikä vaikutti merkittävästi opillisten kysymysten muotoutumiseen seuraavina vuosikymmeninä. Opillisten kiistojen ja irtautumisen taustalla vaikuttivat kulttuuriset riitasoinnut sekä sosiaaliset ja alueelliset tekijät. Vanhoillislestadiolainen yhteisö selkiytyi ja homogenisoitui opillisesti, ja opilliset tulkinnat tiukentuivat systemaattisesti.⁴⁹ Tärkeää on myös huomata, että pappislinjan eroaminen oli yksi suurimmista hajaannuksista lestadiolaisuuden historiassa, ja se herätti vanhoillislestadiolaisuudessa pelon mahdollisista uusista hajaannuksista. Erimielisyydet, hajaannukset sekä yksittäisten henkilöiden liikkeestä erotukset johtivat siihen, että vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä tehtiin opillisten tulkintojen jatkuvaa määrittelyä ja tiukennusta pitkin 1960- ja 1970-lukua.⁵⁰

Tutkimus loppuu 1970-luvun loppupuoliskon tapahtumiin, hoitokokouksien intensiivisimpään aikaan, tämän aallon hellittämiseen vuonna 1979 sekä herätysliikkeen avautumiseen muulle yhteiskunnalle. Hoitokokouksilla tarkoitetaan julkista ja pakotettua sielunhoidollista tilannetta, joiden pyrkimys on arvioida ja korjata ihmisen uskonelämään liittyviä asioita.⁵¹ Linjakummun mukaan 1970-luvulla vanhoillislestadiolaisissa hoitokokouksissa tuotettiin uskonnollisia oppeja ja sääntöjä, määriteltiin liikkeen sisäisiä valtasuhteita sekä pönkitettiin SRK:n ja sen johtohahmojen asemaa tiedollisena auktoriteettina. Hoitokokousten voimakkain aalto loppui vuoden 1979 lopulla,⁵² kun tiedotusvälineissä, evankelisluterilaisessa kirkossa ja yhteiskunnassa laajemmin tuomittiin ja kyseenalaistettiin SRK:n käytännöt ja hoitokokoukset sekä niiden painostavat tavat. Vanhoillislestadiolaisten hoitokokousten intensiivisin aika sijoittuu vuosille 1978 ja 1979, jolloin määrällisesti hoitokokouksia pidettiin vaatimattomimpien arvioiden mukaan jopa yli sata vuodessa ja ne vaikuttivat suuren ihmisjoukon elämään.⁵³

⁴⁹ Vanhoillislestadiolaisuuteen tunkeutuva yhteiskunnallinen murros on nähty alkaneen 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa pappiseriseurauksen muodossa. Jouko Talonen on todennut, että pappislinjan eroamisen taustalla oli ristiriidat seurakunta- ja sakramenttikäsityksistä sekä suhde kirkon lähetystyöhön. Lisäksi auktoriteettiasemassa olleet papit edustivat koulutettua ”korkeakulttuurista” eliittiä, kun taas valtaa saaneet maallikkopuhujat edustivat tälle vastavoimaa. Talonen 2000, 16. Linjakumpu 2012, 50–53. Haukkala 2010, 56.

⁵⁰ Aivan 1960-luvun alussa vanhoillislestadiolaisuuden tuli tehdä rajalinjauksia esimerkiksi suhteessa lakihenkiseen hajaannussuuntaukseen, jota kutsuttiin kososlaisuudeksi. Vuonna 1962 erotettiin Helsingin rauhanyhdistyksen johtokunnasta viisi kososlaisista henkilöä. Palola 2019, 426–472.

⁵¹ Kyse ei ole luottamuksellisesta ja omaehtoisesta sielunhoidosta, vaan liikkeen keskeisten toimijoiden järjestämästä julkisesta selvittelystä, jossa yhteisö puuttuu yksilön uskonnolliseen itsemääräämisoikeuteen hengellisen väkivallan muodossa. Vanhoillislestadiolaisten hoitokokoukset eivät ole vain satunnainen kuriositeetti, vaan niillä on pitkä historia liikkeen piirissä. Ks. Linjakumpu 2012, 9–13. Linjakumpu 2015.

⁵² Hoitokokouskäytäntö ei kuitenkaan loppunut kokonaan, ainoastaan niiden tiheys ja tapahtumien laajuus muutti. Hoitokokouksia on järjestetty aina 2020-luvulle asti. Ks. Linjakumpu 2015.

⁵³ Linjakumpu 2012, 9–13, 61–75. Alatalo 2014, 94–128. Palola 2019, 443–464.

Hoitokokouksista seuranneen julkisen keskustelun myötä vuoden 1979 lopulla vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä todettiin, että yhteisön on avauduttava muulle yhteiskunnalle. Ennen julkisia hoitokokouskeskusteluja SRK piti yllä lähes täydellistä vaikenemisen linjaa tiedottamisessa. Uusi avoimuus ilmeni esimerkiksi lehtihaastatteluilla, vastaamalla julkisuudessa esitettyihin kysymyksiin, tiedotustilaisuuksilla, suviseurojen avautumisella medialle ja yhteisön ulkopuoliselle yleisölle tarkoitettulla kirjallisuudella.⁵⁴ Vanhoillislestadiolaisuus koki siis 1960- ja 1970-lukujen aikana radikaalin rakenteellisen muutoksen, joka alkoi pappislinjan eroamisesta 1960-luvun alussa, kehittyi yhteiskunnan modernisoitumisen esittämän uhan myötä vuosikymmenten aikana ja päättyi ainakin muodollisesti hoitokokousten intensiivisimmän ajan loppumiseen vuonna 1979 sekä herätysliikkeen avautumiseen muulle yhteiskunnalle.

1.4 Tutkimusaineisto ja aineiston lukutapa.

Tutkimukseni empiirisenä aineistona ja analyysin kohteina ovat Suomen rauhanyhdistysten keskusjärjestön SRK:n julkaisut, kuten herätysliikkeen pää-äänenkantaja viikkolehti *Päivämies*, sekä muut uskonnolliset julkaisut kuten suviseurajulkaisut ja kasvatusoppaat. Yhteiskunnan modernisoituminen ja herätysliikkeen mahdolliset hajautumiset esittivät uhan liikkeen elinvoimalle, minkä vuoksi liikkeen uskonnollisia oppeja ja rajoja määriteltiin eri toimijoiden välisissä vanhoillislestadiolaisuuden sisäisissä valtakamppailuissa, kuten hoitokokouksissa, mutta myös vanhoillislestadiolaisten julkaisujen ja lehtien sivuilla.⁵⁵ Tutkimusaineisto sijoittuu 1960- ja 1970-lukujen väliin.

Päivämies-lehti on kerran viikossa ilmestyvä vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen pää-äänenkannattaja, joka on perustettu vuonna 1954. *Päivämiestä* julkaisee SRK. *Päivämies*-lehti tukee avoimesti vanhoillislestadiolaista uskoa, ja lehdessä keskustellaan sekä esitellään uskonkysymyksiä herätysliikkeen oikeaksi ja hyväksytyksi näkemän linjan mukaan.⁵⁶ *Päivämies* on ollut 1950-luvulta asti merkittävä vanhoillislestadiolaista perinnettä ja uskonkäsitystä tunnetuksi tekevä kristillisyhteiskunnallinen lehti. *Päivämies*-lehti perustui alusta asti herätysliikkeen identiteettiin ja teologiaan, ja sen tarkoitus oli toimia kiinteyden ja

⁵⁴ Alatalo 2014, 129–148. Palola 2001, 32–37

⁵⁵ Raamattu, jota 1960- ja 1970-luvuilla vanhoillislestadiolaisuudessa käytettiin raamattulainauksissa ja viittauksissa on vuoden 1776 kirkkoraamattu, eli Biblia. Nykäsen mukaan Biblian käyttöä suositaan vanhoillislestadiolaisuudessa 2000-luvullakin, sillä SRK:n johtohenkilöiden mukaan uudemmat käännökset eivät välitä alkutekstin merkityksiä oikein. Nykänen 2012, 117.

⁵⁶ *Päivämiehen* linjaa valvoo SRK:n valitsema toimitusneuvosto, jonka tehtäviin kuuluu tukea toimitusta, valvoa lehden sisältöä ja auttaa lehden toimittamisessa. Palola 2001, 29. Nykänen 2012, 205.

yhteenkuuluvuuden luojana vanhoillislestadiolaisuudessa.⁵⁷ *Päivämiestä* tilataan edelleen miltei kaikkien vanhoillislestadiolaisten kotiin.

Päivämiehen julkaisutyö ja sisältö laajenivat ja monipuolistuivat 1960- ja 1970-lukujen aikana tasaisesti. *Päivämiehestä* kehittyi vanhoillislestadiolaisuuden pää-äänenkannattaja ja sisäinen yhdysside, kun lehti pyrki 60-luvulta alkaen palvelemaan nimenomaan SRK:n yhteyteen jääneitä uskovaisia. *Päivämiehen* sisältö koostui ajan myötä yhä useammista ja monipuolisemmista tekstilajeista, kuten pääkirjoituksesta, kolumneista, seurapuheista, pakinoista, hartauskirjoituksista, uutisista, kirjeistä, muistokirjoituksista ja mainoksista.⁵⁸

Päivämiehen numerot olivat 1960-luvun alussa nelisivuisia, mutta erityisnumerot esimerkiksi pääsiäisenä ja jouluna olivat paksumpia. Perussivumäärä lisääntyi 1970-luvun alussa kahdeksaan. Joulunumerot olivat 1970-luvun lopussa jo 32 sivuisia. *Päivämiehen* levikki oli 1960-luvun alussa noin 17 000, josta se kasvoi tasaista tahtia 1970-luvun loppua kohti aina 21 000 tilaajaan. Se oli Suomen suurin herätysliikelehti.⁵⁹ *Päivämieheen* saivat kirjoittaa vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen kuuluvat papit ja maallikot, ja lehden sisältöä valvoi kahdeksan jäseninen toimitusneuvosto, jota johti *Päivämies*-lehden päätoimittaja.⁶⁰

Tutkimuksen kannalta tärkein *Päivämiehe*sä toistuva tekstilaji on pääkirjoitus, jota kirjoitti *Päivämiehen* päätoimittaja⁶¹ tai toimitusneuvoston jäsenet. Pääkirjoituksessa otettiin kantaa ajankohtaisiin asioihin, kuten kirkon maallistumiseen ja yhteiskunnan modernisoitumiseen liittyviin kysymyksiin, esimerkiksi päihteisiin, radikalismiin, alkoholinkäyttöön ja seksuaalimoraalin muutoksiin. Muutenkin *Päivämiehe*sä kirjoitettiin kriittisesti ajankohtaisista yhteiskunnallisista teemoista, joita käsiteltiin kolumneissa ja toistuvissa kirjoitussarjoissa. Näistä mainittakoon esimerkiksi vuonna 1967 julkaistu Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa -kirjoitussarja, jossa käsiteltiin muun muassa homoseksuaalisuutta ja ehkäisyä.⁶² Tutkimuksen kannalta tärkeitä seksuaalisuuteen liittyviä aiheita nousee esiin myös muissa *Päivämiehen* kirjoituksissa, jotka esittelen tarkemmin asiayhteydessä.

Tutkimuksen alkuperäislähteisiin kuuluu myös muita SRK:n julkaisuja, kuten suviseurajulkaisuja sekä erilaisia nuorille ja aikuisille suunnattuja kasvatuksellisia ja

⁵⁷ Palola 2001, 27–31.

⁵⁸ Vuodesta 1967 lähtien lehden kirjoituksia valvoi myös toimitussihteeri. Palola 2019, 76.

⁵⁹ Palola 2019, 75.

⁶⁰ Vuodesta 1967 lähtien lehden kirjoituksia valvoi myös toimitussihteeri. Palola 2019, 76.

⁶¹ Miltei koko tutkimuksen aikarajauksen ajan *Päivämiehen* päätoimittajana oli Eino Kimpimäki, vuosina 1962–1978. Palola 2019, 71–84.

⁶² Palola 2019, 71–84. Palola 2001, 32–37

hartauksellisia oppaita. Suviseurajulkaisut ovat kerran vuodessa vakituisesti julkaistava kokoelma litteroituja suviseurasaarnoja. Suviseurajulkaisujen menekki kasvoi 1960-luvun aikana, ja niitä painettiin esimerkiksi vuonna 1966 12 000 kappaletta.⁶³ SRK julkaisi 1960- ja 1970-luvuilla laajan kokoelman erilaisia hartauskirjoja ja kasvatuksellisia oppaita, joita mainostettiin *Päivämiehen* sivuilla laajasti uskovaiselle sopivana kirjallisuutena. Nuorille, lapsille sekä heidän kasvattajilleen suunnattuja kirjojen tehtävä oli ”[-] juurruttaa lapsia Jumalan sanan tuntemiseen [-]” sekä ”[-] tukea Raamatun mukaista kasvatusta ja opetusta”.⁶⁴ SRK:n julkaisemisissa kouluille ja kodeille markkinoituissa hartauskokoelmissa opastettiin Raamatun opein eri ikäisten lasten kasvatukseen, kouluelämään, töihin ja harrastuksiin liittyviä asioita.⁶⁵ SRK panosti julkaisujen markkinointiin valtavasti 1960- ja 1970-luvuilla, ja julkaisuja myös ostettiin aktiivisesti liikkeen piirissä. Keskeinen argumentointitapa markkinoinnissa oli korostaa vanhoillislestadiolaisten jäsenten velvollisuudentunnetta lukea oikeaa kirjallisuutta ”roskakirjallisuuden” sijasta sekä tukea SRK:n toimintaa.⁶⁶

Tyypillistä SRK:n julkaisemaa kirjallisuutta edustaa esimerkiksi vuonna 1970 julkaistu *Voitosta voittoon* -kirja, joka toimii tutkimuksessa yhtenä keskeisenä SRK:n julkaisemana kirjallisuuslähteenä.⁶⁷ Kirjan on julkaissut SRK ja toimittanut Eino Kimpimäki, joka oli arvovaltainen vanhoillislestadiolainen henkilö. Eino Kimpimäki toimi muun muassa *Päivämies* -lehden päätoimittajana vuosina 1961–1978.⁶⁸ *Voitosta voittoon* -teos on nuorille ja sitä vanhemmille suunnattu, kasvatustehtäviin tarkoitettu kirja, joka sisältää elämänohjeita uskovaisille vanhoillislestadiolaisille lukijoille. Kirja käsittelee lukukohtaisesti ajankohtaisia uskovaisia askarruttavia arkisia aiheita sekä myös seksuaalisuuteen liittyviä teemoja. Näitä aiheita ovat muun muassa ”Kristitty ja musiikki”, ”Sukupuolielämä ja sen poikkeavuudet” ja ”Seurustelu – kihlaus – vihkiminen”.⁶⁹ Teoksessa, kuten myös muissa SRK:n julkaisuissa, tärkeä osa tekstiä ovat myös raamatunkohdat, joista ammennetaan oppeja ja opetuksia.

⁶³ Menekki pysyi 12 000 kappaleen määrässä vuoteen 1976 asti, kunnes suviseurasaarnat alettiin julkaista myös kasettisarjana, joka pudotti menekin alle 10 000. Palola 2019, 93–95.

⁶⁴ Palola 2019, 121–124.

⁶⁵ Julkaisutoiminta laajeni käytännön tarpeista, kuten esimerkiksi tarpeesta laatia aamuhartauskokoelma kansakouluille Palola 2019, 100–107.

⁶⁶ Markkinointi aktivoitui ja lisääntyi 1960-luvun aikana, ja SRK palkkasi provisiopalkalle muutamia kiertäviä asiamiehiä, jotka myivät SRK:n julkaisuja esimerkiksi kodinkoneiden myynnin ohessa. Vuonna 1980 paikallisia lehti- ja kirja-asiamiehiä oli yhteensä jo 833 myyjää, joka kertoo julkaisutoiminnan laajentumisesta ja aktiivisuuden lisääntymisestä. Ks. Palola 2019, 107–115.

⁶⁷ Vuonna 1971 kirja julkaistiin myös englanniksi käännettynä.

⁶⁸ Isopahkala 2014, uutisartikkeli. Ks. Palola 2019.

⁶⁹ Koskimäki, 1970, 52–59. Pelkonen, 1970, 65–70. Hintikka, 1970, 70–77.

Aineistosta on tärkeää huomata, että se on miltei kauttaaltaan miesten tuottamaa ja kirjoittamaa. Miltei kaikki tässä tutkimuksessa käytetyt SRK:n julkaisemat hartauskirjoitukset, kasvatukselliset oppaat, suviseurajulkaisut sekä muu kirjallisuus on miesten kirjoittamaa. Tämä johtuu siitä, että 1960- ja 1970-luvuilla vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen piirissä kirjallisuutta kirjoittivat lähes poikkeuksetta vain miehet. Suviseurajulkaisuissa on julkaistu vain miesten suviseurapuheita, koska vain miehet saivat toimi puhujina. Tutkimukseen päätyneet *Päivämiehen* kirjoitukset ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta miesten kirjoittamia, ja esimerkiksi tutkimusaineistosta tärkeän osan muodostavan *Päivämies*-lehden pääkirjoitukset ovat kaikki miesten kirjoittamia. Pääkirjoituksia laativat *Päivämiehen* päätoimittaja ja toimitusneuvoston jäsenet, jotka kaikki olivat miehiä 1960- ja 1970-luvuilla.⁷⁰ Ainoat naisten kirjoittamat tekstit tutkimusaineistosta löytyvät 1960- ja 1970-luvuilta *Päivämiehestä*. Naiskirjoittajat kirjoittivat lehteen esimerkiksi muutamia toistuvia kirjoitussarjoja, kuten ”Toini äidin mietteitä” sekä ”Pappilan äidin pakinoita”, sekä satunnaisia mielipidekirjoituksia. Naiskirjoittajien määrä lisääntyi *Päivämieheessä* 1970-luvun alusta lähtien, kun naiset kirjoittivat erityisesti uutisia erilaisista neuvottelu- ja nuorisopäivistä.⁷¹ Tästä huolimatta valtaosa tämän tutkimuksen aineistosta on miesten tuottamaa, mihin on tärkeä kiinnittää huomiota tutkimusta tehdessä.

Teen aineistosta laadullista tutkimusta. Lähestyn tutkimusaineistoa teoriasidonnaisen analyysin avulla, jolloin tulkitsen aineistoa teorioiden tuomasta näkökulmasta empiiriseen aineistoon.⁷² Tulkinnallisena menetelmänä toimii hallinnan teoreettinen näkökulma, jota sovellan empiirisen aineiston analyysiin. Poliitiikan ja viestinnän tutkija Anu Kantola, joka on tutkinut 1990-luvun talouskriisiä hallinnan teoriaa hyödyntämällä, on todennut, että hallinnan näkökulma aineiston lukemisessa tuottaa tietynlaisen tulkinnan siitä. Kiinnostavan metodista tekee tulkinnan ja tulkinnan kohteen välillä vallitseva epäsymmetria. Tulkinta ei siis toista aineistoa, vaan näyttää sen eri näkökulmasta ja nostaa esiin jotain, jonka olemassaolo jää muuten huomaamatta. Kantola kuvailee tulkintaa seuraavasti: ”[–] tutun aineiston päälle ikään kuin heitetään verkko tai näkökulma, joka näyttää sen uudesta näkökulmasta.”⁷³ Kantolan

⁷⁰ Päätoimittajana toimi vuosina 1960–1978 Eino Kimpimäki. Hänen jälkeensä päätoimittajana toimi Voitto Savela vuosina 1978–1981. Kimpimäen lisäksi pääkirjoituksia laativat muun muassa Eino Vaherjoki, Einari Lepistö ja Martti Kallunki. Palola 2001, 29–35. Palola 2019, 71–79. 230–235. Palola 2001, 29–35. Palola 2019, 71–75.

⁷¹ Näitä kirjoitussarjoja kirjoitti Toini Holma ja Maila-Leena Ylimaula. Vuonna 1976 *Päivämiehen* toimitusneuvosto erikseen totesi, että naiset ovat sopivia kirjoittamaan *Päivämieheen*. Palola 2019, 74–78.

⁷² Teoriasidonnaisesta sisältöanalyysistä luku tapana. Ks. Tuomi & Sarajarvi 2009 95–98.

⁷³ Kantola 2002, 57–58.

opein hallinnan näkökulma tarjoaa tavan analysoida aineistoa, luokitella se teoreettisten tutkimuskysymysten mukaisesti ja tuottaa siitä tulkinta.

Hallinnan teoreettisessa lukutavassa keskeinen ajatus on Kantolan mukaan se, että poliittisen hallinnan tapoja voidaan analysoida tutkimalla puhetapoja, käsitteitä ja tiedon tuottamisen tapoja. Tärkeää ei ole löytää aineistosta yhtä homogeenistä puhetapaa vaan pyrkiä näyttämään, miten hallinnan tila muotoutuu ja lävistetään aina muilla puhetavoilla, kuten tieteellä tai moraalisisilla ja eettisillä retoriikoilla. Kantola korostaa, että tärkeää on puhetapojen, tai toisin sanoen diskurssien, kontekstoiminen. Diskurssit eli puhetavat, joilla kieltä käytetään arkipäivässä, liittyvät aina tiettyyn historialliseen aikaan ja paikkaan. Puhetavoissa muodostetaan kuva todellisuudesta valikoiden ja arvottaen joitain osia, niin että aina rajautuu ulos tietty osa todellisuutta. Kielellä on valtaa, koska voimme puhua vain siitä, mihin meillä on sanoja, ja koska kieli rajaa meidän tapaamme ymmärtää itseämme ja maailmaa. Puhetavoissa näkyvät historiallisesta kontekstista nousevat taloudelliset, poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset voimat, jotka pyrkivät määrittelemään todellisuutta omalla sekä omia tavoitteitaan palvelevalla tavalla.⁷⁴ Tätä metodologiaa hyödyntäen analysoin tutkimusaineistosta seksuaalimoraaliin liittyvät seksuaalisuuden puhetavat sekä nostan esiin, millaisia sukupuolittuneita ulottuvuuksia puhetavat saavat. Sen jälkeen analysoin seksuaalimoraalin määrittelyssä esiin nousevia hallinnan tapoja.

SRK:n puhetapojen konteksti liittyy tiiviisti herätysliikkeen sisäisiin ja ulkopuolisiin 1960- ja 1970-lukujen tapahtumiin. Empiiristen aineistojen analyysi koskee SRK:n 1960- ja 1970-luvulla julkaisemia kirjoja, lehtiä ja pamfletteja. Näiden vuosikymmen aikana oikean opin ja tiedon välittäminen oli keskeinen osa moraalisesti hyvän seksuaalisuuden määrittelyä ja hallintaa. SRK:n julkaisujen kautta rakennettiin hallintaan ja valtaan sisältyvää asiantuntijuutta ja tiedonmuodostamista. Tieto on Foucault'n mukaan yksi hallinnallisen vallan keskeisistä vallankäytön tavoista. Tiedossa on kyse merkitysten luomisesta ja tavasta tuoda tietoa havaittavaksi.⁷⁵ Linjakummun mukaan tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tiedollinen auktoriteetti määrittää, mikä voi olla tietoa, mistä ja keneltä saatiin oikeaa tietoa ja ketkä ovat asiantuntijoita, eli mitkä olivat oikean tiedon lähteet. Asiantuntijuuden kannalta nimenomaan *Päivämies* oli liikkeen tärkein julkaisu. Sen rinnalla tuli laajasti markkinoidut julkaisut kuten suviseurajulkaisut ja kasvatustapaamiset. Näiden julkaisujen sivut ovat liikkeen

⁷⁴ Kantola 2002 61–66.

⁷⁵ Foucault 2010, 45–48. 58–60.

jäsenille oikean tiedon lähteitä, joista tietoa tuli aktiivisesti ottaa vastaan ja noudattaa.⁷⁶ Analyysin tavoite on siis ymmärtää, miten SRK:n puhettavat toimivat erilaisin hallinnan tekniikoin, kun kyse on seksuaalimoraalista.

Tutkimuksen tekemiseen liittyy eettisiä kysymyksiä, joista muutama on tärkeä nostaa esille. Tieteellinen vanhoillislestadiolaisuuden tutkimus on toisinaan herättänyt vanhoillislestadiolaisen yhteisön piirissä huolia ja kysymyksiä siitä, käsitelläänkö liikettä ja sen jäseniä reilusti ja tasapuolisesti. Nämä kysymykset ovat heränneet erityisesti, jos tutkimus on käsitellyt vanhoillislestadiolaisen liikkeen vallankäyttöön liittyviä kysymyksiä tai muita kipupisteitä, kuten naisten tasa-arvoa tai pedofiliatapauksia.⁷⁷ Aiheen arkaluontoisuus ei kuitenkaan tarkoita, etteikö aihetta voisi tutkia. Päinvastoin on tärkeää, että myös tabuina nähtyjä aiheita tutkitaan tarkemmin. Samalla aihetta on käsiteltävä sen arkaluontoisuuden vaatimalla herkkyydellä. Omat juureni ovat vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä, joten tunnen liikkeen sosiaaliset ja kulttuuriset tavat, käytännöt ja puheenparret hyvin. Tutkijan vanhoillislestadiolainen tausta voidaan nähdä eturistiriitana, minkä vuoksi se on tärkeää tuoda esiin tutkimusta tehdessä.⁷⁸ Tärkeää tutkimukseni kannalta on se, että tarkoitus on valottaa moniulotteista ja arkaluontoista aihetta kriittisestä perspektiivistä.

1.5 Aikaisempi tutkimus, tutkimuksen nykytilanne sekä tutkimuksen kulku

Lestadiolaisuutta ja vanhoillislestadiolaisuutta on tutkittu paljon tieteellisesti.⁷⁹ Iso osa historiallisesta lestadiolaistutkimuksesta on keskittynyt liikkeen alkuvuosikymmeneihin ja

⁷⁶ Linjakumpu 2012, 70–73. On tärkeää muistaa, että SRK:n julkisuuteen tuoma tieto ei ollut aina koko yhteisön hyväksymää tietoa, vaan se muodostui valtakamppailun myötä. Kannanotot ja tieto esimerkiksi *Päivämie*hessä ei siis vastannut koskaan kaikkien lestadiolaisten näkemyksiä. Linjakumpu 2013 107–111.

⁷⁷ Esimerkiksi Maj-Lis Palo on kommentoinut, että ulkopuolisten tutkijoiden käsitys lestadiolaisten naisten asemasta on yksipuolinen. Hänen mukaansa lestadiolaisten naisten asema on parempi kuin monen liikkeen ulkopuolisen naisen asema, ja että patriarkalisessa yhteisössä on naisten kannalta monia hyviä puolia, kuten huolehdituksi tuleminen. Palo 2000, 188.

⁷⁸ Lestadiolaistutkimuksessa eturistiriidat ovat nousseet erityisesti esiin SRK:n julkaiseman tutkimuksen yhteydessä. SRK:n julkaisemat historiantutkimukset ovat saaneet kritiikkiä mahdollisesta puolueellisuudesta. Esimerkiksi Nykänen on korostanut, että SRK:n kustantamat historiantutkimukset ovat uskonnollisia sävyjä korostavia kirjoja, jotka edustavat vanhoillislestadiolaisuuden omaa historiantulkintaa. Linjakumpu on nimittänyt tällaista SRK:n julkaisemaa lestadiolaistutkimusta voittajien historiaksi, jossa tilanteita ja tapahtumia on tarkasteltu vain liikkeen sisältä käsin ja liikkeen ehdoin. Linjakumpu kysyykin voiko liikkeen tuottama historiantutkimus tuoda esiin liikkeelle arkaluontoisia asioita, ja hänen mukaansa esimerkiksi 1970-luvun hoitokokouksien negatiivisia arvioita on pyritty väheksymään tai kokonaan ohittamaan on 40 vuoden ajan. Nykänen 2012 26–27. Linjakumpu 2012 11. 241–242. SRK:n julkaisemasta historiantutkimuksesta Ks. Lohi 1997, 2007. Palola 2019.

⁷⁹ Lestadiolaisuustutkimus on juurtunut Suomeen, mutta sitä tehdään myös kansainvälisesti Yhdysvalloissa sekä erityisesti Norjassa Tromssan Yliopistossa. Kansainvälisellä lestadiolaistutkimuksella ei kuitenkaan ole merkittävää annettavaa tutkimukseni aiheen kannalta. Kansainvälisestä lestadiolaistutkimuksesta Ks. Talonen 1998, 349–354.

perustaja Lars Leevi Laestadiuksen toimintaan.⁸⁰ Lestadiolaisuuden ja vanhoillislestadiolaisuuden 1900-luvun historiaa on tutkittu runsaasti ja monista eri näkökulmista.⁸¹ Tutkimukseni kannalta merkityksellistä on 1960- ja 1970-luvuilla sijoittuva lestadiolaistutkimus. Ari-Pekka Palola on tutkinut vuosia 1960- ja 1970-luvun tapahtumia vuonna 2019 ilmestyneessä kirjassaan, joka käsittelee SRK:n toiminnan laajenemista sekä keskusyhdistyksen reagoimista näinä vuosikymmeninä tapahtuneisiin modernisaatiokriisiin aiheuttamiin tapahtumiin.⁸²

Vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatiokriisin vuosikymmeniä ovat tutkineet myös Jani Alatalo väitöskirjassaan ja Matias Haukkala, jotka kuvaavat kattavasti yhteiskunnan modernisoitumisen luomaa kriisiä vanhoillislestadiolaisuudelle.⁸³ Näiden vuosikymmenten modernisaatiokriisiä ovat sivunneet myös edellä mainitut Linjakumpu ja Kinnunen sekä Kirsi Suolinna ja Kaisa Sinikara.⁸⁴ Jussi Melkas ja Päivi Alasuutari ovat keskittyneet yksittäisiin modernisaation ilmiöihin lestadiolaisuudessa sosiologisissa artikkeleissaan. Melkaksella aiheena on televisio ja Alasuutarilla ehkäisy. Kumpaankin näihin muodostettiin herätysliikkeen sisällä negatiivinen kanta 1960-luvun alussa. Alasuutarin tutkielman asetelmaa ja tuloksia käsitellen lisää myöhemmin.⁸⁵

Historiantutkimuksen lisäksi lestadiolaisuudesta on tehty paljon myös yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Historiantutkimuksen ja yhteiskuntatutkimuksen rajalle asettuu Aini Linjakummun 1970- ja 1980-luvun hoitokokouksia käsittelevä tutkimus. Linjakumpu keskittyy teoksessa erityisesti vallankäyttöön ja hallinnallisen vallan analyysiin.⁸⁶ Käytän

⁸⁰ Esimerkiksi Nilla Outakoski, Lassi Kujanpää ja Hannu Juntunen ovat tutkineet väitöskirjoissaan Laestadiuksen saarnoja, ajatuksia ja oppeja. Jouko Talonen on kartoittanut lestadiolaisuuden syntyä, sekä liikkeen monia hajaannuksia. Laestadiusta sekä lestadiolaisuuden alkuvaiheita ja leviämistä Suomessa on tutkinut kattavasti erityisesti Seppo Lohi ja Pekka Raittila. Ks. Outakoski 1991. Kujanpää 1997. Juntunen 1982. Talonen 2014. Lohi 1997, 2000, 2007. Raittila 1967, 1976.

⁸¹ Mauri Kinnunen on tutkinut lestadiolaisuutta alueellisena ilmiönä väitöskirjassaan. Kinnunen 2004. Talonen on taas käsitellyt useammassa tutkimuksessa lestadiolaisuuden 1900-luvuna poliittisyhteiskunnallista profiilia sekä puoluepoliittisia linjoja. Talonen 1988, 1991.

⁸² Ari-Pekka Palola on käsitellyt SRK:n historiaa 1900-luvun alusta aina 1980-luvulle asti kolmiosaisessa kirjasarjassaan. Sarjan ensimmäinen osa käsittelee keskusyhdistyksen vaiheita vuosien 1901–1945 välisenä aikana, ja toinen osa käsittelee vuosina 1945–1961 tapahtunutta SRK:n toiminnan laajenemista. Sarjan kolmas osa käsittelee vuosia 1962–1980. Ks. Palola 2010, 2011. 2019.

⁸³ Alatalo tutkii väitöskirjassaan vanhoillislestadiolaisuuden julkisuuskuvaa Suomessa vuosien 1961–1985 välisenä aikana. Haukkalan Pro gradu -tutkielma keskittyy aluehistoriallisesta perspektiivistä Alajärven vanhoillislestadiolaisuuteen ja herätysliikkeen sekä yhteiskunnan modernisaatioprosessiin. Alatalo 2014. Haukkala 2010.

⁸⁴ Linjakumpu 2012. Kinnunen 2002. Suolinna, Sinikara 1986.

⁸⁵ Melkas 1985. Alasuutari 1992.

⁸⁶ Linjakumpu käsittelee teoksessaan *Haavoittunut yhteisö. Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa* hoitokokousten taustoja, niissä ilmenneitä tunteita ja vallankäyttöä sekä hoitokokousten perintöä ja trauman käsittelyä. Ks. Linjakumpu 2012. Linjakumpu on määritellyt myöhemmin myös SRK:n roolia hoitokokouksissa,

tutkimuksessani apuna Linjakummun analyysia vanhoillislestadiolaisesta hallinnasta. Samalla kuitenkin tarkennan hallinnallisen vallan määrittelyä kysymällä, millaisia hallintatekniikoita 1960- ja 1970-luvun modernisaatiokriisissä ilmenee. Toinen tutkimukseni kannalta tärkeä teos on Tapio Nykäsen väitöskirja, joka edustaa yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa lestadiolaisuuteen. Nykänen lähestyy vanhoillislestadiolaisuuden poliittisuutta tutkimalla liikkeessä ilmenevää vallankäyttöä.⁸⁷ Nykäsen valtateoreettinen analyysi on hyödyllinen tutkimukseni kannalta, vaikka Nykänen tutkii pääasiassa 2000-luvun vanhoillislestadiolaisuutta. Tarkoitukseni on keskustella ja jossain määrin myös kritisoida Nykäsen historiallista jakoa pastoraalisen vallan ja normalisoivan vallan käyttämisestä liikkeessä. Linjakummun ja Nykäsen teokset ovat tehty osana Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta *Lestadionismi: poliittinen teologia ja kansalaisuskonto maallistuvassa Suomessa*, jonka puitteissa julkaistiin useampia teoksia ja luentosarja. Keskeinen osa hanketta oli Tapio Nykäsen ja Mika Luoma-Ahon julkaisema artikkelikokoelma *Poliittinen lestadiolaisuus*.⁸⁸

Myös seksuaalisuuden teemat ovat aiemmin nousseet esiin lestadiolaistutkimuksessa. Tutkimuksissa on sivuttu esimerkiksi vanhoillislestadiolaista perhesuunnittelua, ehkäisykieltoa, homoseksuaalisuutta, esiaviollista seksiä ja naisten asemaa.⁸⁹ Suurin osa vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia käsittelevästä tutkimuksesta on keskittynyt kuitenkin pääosin 2000-luvun vanhoillislestadiolaisuuteen. Modernisaatiokriisin vuosikymmenien aikana määriteltyä seksuaalimoraalia ei ole tutkinut suoraan kuin Päivi Alasuutari pro-gradu tutkielmaansa perustuvassa *Sosiologia*-lehden artikkelissa, mutta tutkimus käsittelee vain ehkäisyyn liittyvää kirjoittelua.⁹⁰ Kattava vanhoillislestadiolaisen

sekä hoitokokouksissa ilmenevää hengellistä väkivaltaa. Ks. Linjakumpu 2013, 2015. Hoitokokouksia käsittelevästä tutkimuksesta ja kirjallisuudesta Ks. myös Ruokanen 1980, Ruoho 2013, Hintsala, Kinnunen 2013.

⁸⁷ Nykäsen teos käsittelee vanhoillislestadiolaisuuden poliittista teologiaa politiikan käsitteen ja foucault'laisen valtateorian avulla. Nykänen 2012.

⁸⁸ Artikkelikokoelma *Poliittinen lestadiolaisuus* on politiikkatieteellinen katsaus lestadiolaisuuden historiaan ja nykypäivään, missä liikutaan tämän tutkimuksen kannalta tärkeällä uskonnon ja politiikan rajapinnalla. Teoksessa käsitellään lestadiolaisuuden alkuvuosikymmenten poliittisuutta, lestadiolaisuudessa ilmeneviä valtasuhteita, saamelaisuuden ja lestadiolaisuuden suhdetta sekä naisen asemaa lestadiolaisuudessa. Nykänen, Luoma-aho 2013.

⁸⁹ Nykänen on käsitellyt väitöskirjassaan vanhoillislestadiolaista perhesuunnittelua, ehkäisykieltoa ja naisen asemaa vallankäytön näkökulmasta. Nykänen 2012. Linjakumpu on pohtinut vanhoillislestadiolaisen hengellistä väkivallan ilmiötä, ja sivunnut myös seksuaalisuutta, seksuaalivähemmistöjä henkisen väkivallan kohteina ja ehkäisykieltoa. Linjakumpu 2015. Linjakumpu 2017, 222–243. Vanhoillislestadiolaisten suhtautumista liikkeen sisäisiin seksuaalisuuden tabuihin, kuten homoseksuaalisuuteen ja esiaviolliseen seksiin, on tutkinut Hanna Salomäki. Salomäki 2010. Perhe-elämää, ehkäisyä ja seksuaalisuutta ovat käsitelleet Aili Ruoho ja Vuokko Iloa. Ruoho, Iloa 2014. Vanhoillislestadiolaista pedofiliakohua ja lasten hyväksikäyttöä on tutkinut muun muassa Johanna Hurtig. Hurtig 2011. Hurtig, Leppänen 2012. Hurtig 2012.

⁹⁰ Alasuutari tutki syntyvyyden säännöstelyn kieltoon liittyvää kirjoittelua *Päivämies* -lehdessä vuosina 1954–1984. Alasuutari 1992, 106–114.

seksuaalimoraalin tutkimus on vielä tekemättä, erityisesti 1960- ja 1970-lukujen perspektiivistä. Tähän tutkimusaukkoon tutkimukseni pyrkii vastaamaan.

Tutkimuksen kulku on seuraava: Avaan toisessa luvussa SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla ilmeneviä seksuaalisuuden puhetapoja. Luokittelen puhetavat kahteen eri luokkaan, joiden avulla analysoin vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin rakentumista. Ensimmäinen analysoitava luokka keskittyy ikävaihekohtaiseen puhutteluun, joka jakautuu kahteen eri ikävaiheeseen: nuoruuteen ja avioliittoon. Niihin liittyy kuhunkin omat seksuaalisuuden puhetavat. Toinen analysoitava luokka on ikävaihekohtaisen puhuttelun rinnalla kulkevat seksuaalisuuden puhetavat, joita ovat homoseksuaalisuus, itsetyytytys sekä silmän himo. Keskityn seksuaalisuuden puhetapojen analyysissä erityisesti seksuaaliseen haluun määrittelyyn sekä seksuaalimoraalin sukupuolittuneisiin muotoihin. Seksuaalisuuden puhetapojen analyysin jälkeen avaan tarkemmin, miten seksuaalisuutta hallitaan ja miten hallinta vallankäyttönä oikeutetaan vanhoillislestadiolaisuudessa. Analysoin ensin tarkemmin itsen hallintaan eli sitä, miten ihmiset saadaan hallitsemaan itse omaa seksuaalisuuttaan. Sen jälkeen tutkin seksuaalisuuden puhetavoissa esiin nousevaa hallinnan eetosta eli sitä, miten seksuaalisuuden hallintaa oikeutetaan. Kiinnitän hallinnan eetoksen analyysissä huomiota SRK:n julkaisujen eugeenisiin ajattelutapoihin, joissa yhteisön jäsenten seksuaalisuuden hallintaa oikeutetaan pelolla kansan ja yhteisön hengellisen ja moraalisen laadun heikkenemisestä.

2 Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali

SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-lukujen aikana rakentuu seksuaalisuuden ja seksuaalisuuteen liittyvien tekojen ympärille erilaisia puhetapoja, joissa toistuvat uudestaan ja uudestaan moraaliseksi nähdyt seksuaaliset teot sekä moraalittomaksi nähty seksuaalisuus. Seksuaalimoraalin määrittelyssä korostuu SRK:n julkaisuissa erityisesti ikävaihekohtainen puhuttelu, jossa ohjataan ensin nuorten ja toiseksi avioliitossa olevien seksuaalisuutta. Monien seksuaalisuuden ilmiöiden ja vaarojen nähtiin uhkaavan nuorten hengellistä elämää ennen kuin he astuivat avioliittoon, minkä vuoksi nuorten seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä tuli määrittellä ja normittaa tarkasti.⁹¹ Avioliitossa nuoruuden ajan seksuaalisuuden uhat hälvenivät, mutta vastaan tuli uusia seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä vaaroja, jotka uhkasivat avioliiton keskeistä tarkoitusta: lisääntymistä.⁹² Nuorten sekä avioliitossa olevien puhuttelussa nousee esiin kullekin ikävaiheelle tyypillisiä seksuaalisuuden puhetapoja, joita avaan tämän luvun alussa. Tämän ikävaihekohtaisen puhuttelun rinnalla oli olemassa monia muita seksuaalisuuden ilmiöitä ja seksuaalimoraalia heikentäviä tapoja, joita määriteltiin SRK:n julkaisuissa. Näihin puhetapoihin liittyvät esimerkiksi homoseksuaalisuus, masturbointi sekä silmän himo, joita käsittelen luvun lopussa.⁹³

Analysoin vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia ja seksuaalisuuden puhetapoja seksuaalisen halun käsitteen avulla. Huomion kiinnittäminen seksuaalisen halun määrittelyyn, normittamiseen ja moraaliseen arviointiin on tapa tulkita seksuaalisuuden hallintaa. Foucault'n yksilöetiikan muodostumisen ja seksuaalisuuden historiantutkimuksen keskeinen osa on tulkinta halun muotoutumisesta. Foucault tutkii *Seksuaalisuuden historia* -teoksen toisessa ja kolmannessa osassa subjektivoitumista eli vapaaksi subjektiksi tulemistä. Kyse on henkilökohtaisista käytännöistä, joissa subjekti luo suhdetta itseensä. Yksi keskeinen itsesuhteen osa on yksilön suhde omaan haluun ja nautintoon. Foucault kysyy seksuaalisuuden historiallisessa tutkimuksessa, missä määrin halu liikuttaa itseä ja missä määrin halu on omaa.⁹⁴

Foucault'laista lähestymistapaa laajasti hyödyntänyt historioitsija Ilpo Helén esittää, että keskeinen osa yksilön suhdetta omaan haluun on seksuaalisuus. Seksuaalisuus merkitsee

⁹¹ Ks. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

⁹² Ks. Hannu Ojalehto: Kristittyinä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974, 2.

⁹³ Pelkonen 1970, 65–69.

⁹⁴ Foucault 2010. Helén 1997, 21. Helén 2010, 506–507.

yksilön omaa halua, ja mahdollisuus toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan, elää oman halun mukaan, on yksi merkittävimmistä yksilöllisen vapauden kriteereistä. Seksuaalisuus pohjustaa ja tekee mahdolliseksi oman halun mukaan elämisen, mutta seksuaalisuus on myös historiallisesti muodostunut. Seksuaalisuus on yksi hallinnallisen vallan tekniikoista, ja samoin kuin seksuaalisuutta, myös yksilön halua muovaa käsitykset normaaleista ja poikkeavista seksuaalisuuksista.⁹⁵ Seksuaalisen halun ja nautinnon säätely osallistuvat siis käytäntöihin, joilla pyritään muokkaamaan ihmisiä kohti normatiivista ja moraaliseksi nähtyä seksuaalisuutta. Normatiivisen halun määrittelyn analysoiminen avaa käsityksiä moraalista seksuaalisesta käyttäytymisestä, sillä moraalisen ja syntisen halun määrittely luo pohjan seksuaalimoraalille

Seksuaalisuuden puhetapojen analysoinnissa kulkee mukana myös sukupuoleen keskittyvä lukutapa. Kiinnitän tutkimuksessa huomiota vanhoillislestadiolaisen seksuaalisuuden puhetapojen sekä seksuaalisuuden moraalisen arvioinnin ja määrittelyn sukupuolittuneisiin muotoihin. Aineiston lukutapa analysoi siis myös hallinnan sukupuolittuneisuutta: sitä, miten eri sukupuolia hallitaan eri tavoin sekä millaisia sukupuolityypillisiä puhetapoja aineistosta nousee esiin. Lähtökohtaisesti on otettava huomioon, että SRK:n julkaisujen kirjoituksiin seksuaalisuudesta ja seksuaalisesta halusta sisältyy oletus itsestään selvästä kahden sukupuolen välisestä biologisesta erosta. SRK:n julkaisuissa seksuaalisesti haluavat yksilöt ovat joko mies- tai naissukupuolisia, ja haluun liittyy oletus heteroseksuaalisesta halusta, joka määräytyy näiden kahden sukupuolen välillä. Butler on korostanut, että tämä halun heteroseksualisointi toisaalta edellyttää ja toisaalta tuottaa toisistaan erillisen ja vastakkaisen feminiinisen ja maskuliinisen. Seksuaalinen halu on kuin peili, joka heijastaa sukupuolta, ja sukupuoli vastaavasti heijastaa seksuaalista halua.⁹⁶ Vanhoillislestadiolainen herätysliike on tunnetusti vahvan patriarkaalin yhteisö, jossa miehillä ja naisilla on omat selkeät sukupuoleen liitetyt roolit,⁹⁷ minkä vuoksi seksuaalimoraalia analysoidessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, miten sukupuolittunut elämäntapa näkyy seksuaalisuuden puhetavoissa. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, miten tekstien kirjoittajien oletettu sukupuoli vaikuttaa tekstin ja puhetapojen sisällön merkityksiin, mille sukupuolelle puhetaan ja keitä puhetavoissa kuvataan sukupuolen näkökulmasta.

⁹⁵ Helén 1997, 25–27.

⁹⁶ Butler 2008 68–80.

⁹⁷ Ks. Nykänen 2013.

2.1 Seksuaalisuuden puhetavat 1960- ja 1970-luvuilla SRK:n julkaisuissa.

Vanhoillislestadiolainen liike kohtasi 1960-luvulla uusia yhteiskunnallisia ilmiöitä, jotka erosivat monin tavoin herätysliikkeen keskeisistä moraalikäsitteistä. SRK:n julkaisujen sivuilla on nähtävissä 1960-luvun alusta asti miten vanhoillislestadiolaisen yhteisön ja muun yhteiskunnan seksuaalimoraaliset käsitteet eroavat toisistaan ajan kuluessa yhä enemmän ja enemmän. Vuonna 1960 *Päivämiehesä* kirjoitetaan artikkelissa ”Eräs kansaamme jäytävä synti” että ”[-] tuskin mikään toinen tekosynti maailmassa on sen yleisempi kuin huoruus”.⁹⁸ Kun seksuaalikäsite ja seksuaalimoraali vapautuivat suomalaisessa yhteiskunnassa ajan myötä, seksuaalisuudesta kirjoitettiin yhä useammin SRK:n julkaisuissa.

Seksuaalisuuden uhka ja seksuaalisuuteen liittyvät ilmiöt saavat vuosikymmenten aikana eri SRK:n julkaisuissa ja eri kirjoittajien teksteissä monia nimiä ja puhetapoja. Seksuaalisuuden moninaisiksi uhkiksi ja vaaroiksi nimitetään esimerkiksi pornografian yleistymisen lehtikauppojen hyllyillä, ajan muoti-ilmiöksi nähty ryhmäseksiä, homoseksuaalisuus, radion ja television seksuaalinen sisältö ja seksiseminaarit.⁹⁹ Kutsun näitä uhkien nimityksiä, määritelmiä sekä seksuaalisuudesta eksplisiittisesti ja implisiittisesti puhumista yhteisesti seksuaalisuuden puhetavaksi. Seksuaalisuuden puhetapaan sisältyy monia erilaisia täsmällisempiä puhetapoja, jotka erittelen tässä luvussa yksityiskohtaisempaa analyysiä varten.

Ensimmäinen keskeinen seksuaalisuuden puhetapa, joka nousee esiin SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla on huoruuden synti. Huoruuden synnillä tarkoitetaan monia erilaisia moraalittomia ja syntisiä tekoja, jotka liittyvät seksuaalisuuteen. Esimerkiksi ”Eräs kansaamme jäytävä synti” -artikkelissa kirjoittaja esittää tekstissä, miten huoruuden synti ilmenee monin eri tavoin, kuten esiaviollisena seksinä, ehkäisyinä, abortteina sekä vapaampana seksielämänä eli itsetyydytyksenä ja aktiivisena seksielämänä.¹⁰⁰ Lisäksi huoruuden syntiin nähään SRK:n julkaisuissa liittyvän myös avioerot.¹⁰¹ Näen huoruuden synnin määrittelyn yhtenä keskeisimpänä seksuaalisuuden puhetapana, joka toistuu alkuperäisaineistossa toistuvasti. Näen, että huoruuden synti -puhetavan alle lukeutuvat muut esiin nousevat seksuaalisuuden puhetavat. Käytän tutkimuksessa huoruuden syntiä käsitteenä,

⁹⁸ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

⁹⁹ S.n. Pornosota, *Päivämies* 12/1975, 2. Pentti Pelkonen, Pitäkää usko ja hyvä omatunto, *Päivämies* 2/1974, 5–6. S.n. Homo ja kirkko, *Päivämies* 3/1976, 2. S.n. Ihminen, *Päivämies* 10/1974, 2. Taskila 1969.

¹⁰⁰ P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960, 1–2.

¹⁰¹ Pentti Pelkonen, Lihallinen ja hengellinen huoruus, *Päivämies* 22/1971. 1,4.

jolla viittaa 1960- ja 1970-lukujen vanhoillislestadiolaiseen käsitykseen siitä, mikä on moraalitonta seksuaalisuutta.

Seksuaalisuudesta ja seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvistä teemoista puhutaan *Päivämieheissä* ja muissa SRK:n julkaisuissa kaiken kaikkiaan hyvin paljon. Erityisesti *Päivämiehen* sivuilla kirjoitellaan seksuaalisuuden teemoista useasti sekä hyvin täsmällisesti. Seksuaalisuuteen liittyvät puhettavat ja teemat ilmenevät 1960-luvun alussa harvoin, mutta ajan myötä seksuaalisuuden puhettavat toistuvat yhä useammin. Seksuaalisuuden ja seksuaalisen käyttäytymisen käsittelyn huippuvuodet *Päivämieheissä* sijoittuvat selkeästi 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin.¹⁰² Näiden huippuvuosienkin aikana seksuaalisuuden puhettavat, puheen yksityiskohtaisuus ja seksuaalisuuden puhettapojen aiheet vaihtelevat hieman riippuen vuodesta.¹⁰³ Siitä huolimatta *Päivämiehen* kirjoituksissa on kuitenkin nähtävissä selkeä trendi vuosien 1965–1976 välisenä aikana, jolloin seksuaalisuutta käsittelevät tekstit ovat laajoja ja seksuaalisuuden teemoja käsitellään yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti yhä uudestaan ja uudestaan.

Seksuaalisuudesta kirjoittelu harveni 1970-luvun puolivälin jälkeen,¹⁰⁴ mutta *Päivämieheissä* korostuu selkeä kehityssuunta vuosikymmenten aikana ja seksuaalisuudesta puhuttiin aina vain täsmällisemmin. Keskeistä seksuaalisuudesta ja seksuaalisen käyttäytymisestä kirjoittamisessa on se, että 1960-luvun alusta alkaen seksuaalisuutta käsittelevät tekstit laajenevat pituudeltaan sekä aiheiltaan, tekstit tulevat yksityiskohtaisemmiksi ja ennen kaikkea seksuaalisuudesta puhumisen ohjeet sekä niiden perustelut täsmentyvät sekä vakiintuvat.¹⁰⁵ Esimerkiksi 1970-luvun puolivälin ja 1960-luvun alun seksuaalisuuden ympärille rakentuvien puhettapojen välillä on suuri ero. Vuonna 1960 *Päivämieheissä* koettiin tarpeelliseksi perustella tarkkaan, miksi kristityn luettavaksi pitää edes kirjoittaa sellaisesta

¹⁰² 1960-luvun alussa seksuaalisuutta käsitteleviä artikkeleita, tai artikkeleita, joissa sivutaan seksuaalisuuden teemoja, on vain muutamia. Tultaessa lähemmäksi 1960-luvun puoliväliä, seksuaalisuus nostetaan teksteissä yhä useammin eksplisiittisesti esiin, ja joinain vuosina *Päivämieheissä* julkaistiin juttusarjoja, joissa keskityttiin käsittelemään erityisesti seksuaalisuuden teemoja. Vastaavan kaltaisesti seksuaalisuudesta puhuminen hiipuu 1970-luvun loppua kohti.

¹⁰³ Esimerkiksi Vuonna 1967 *Päivämieheissä* oli Aikamme ilmiötä Raamatun valossa -juttusarja, jossa käsiteltiin seksuaalisuuden ilmiötä monipuolisesti. Seuraavana vuonna 1968 seksuaalisuus nousi taas harvoin eksplisiittisesti *Päivämiehen* kirjoitusten aiheiksi.

¹⁰⁴ Syytä sille, miksi seksuaalisuuden käsittely harveni 1970-luvun loppua kohden, on vaikea arvioida. Todennäköistä kuitenkin on, että seksuaalisuuden uudet ilmiöt eivät olleet enää niin uusia 1970-luvun lopussa. Lisäksi seksuaalisuuden puhettavat olivat jo vakiintuneet 1970-luvun loppuun mennessä. 1970-luvun lopussa erityisesti *Päivämieheissä* keskityttiin muihin yhteisöä uhkaaviin aiheisiin, kuten hoitokokouksiin ja eriseuroihin, jotka vähensivät palstatilaa muilta aiheilta.

¹⁰⁵ Ks. Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4. Kirjoittaja toteaa, että on tärkeää antaa tarkkoja, laajoja ja yksityiskohtaisia ohjeita seksuaalisuuteen liittyen eri ikäkausissa eläville uskovaisille ihmisille.

maailmallisesta ja uudesta synnistä kuin ehkäisy.¹⁰⁶ 1970-luvun puolivälissä ehkäisyllä oli jo toistuva rooli lehden artikkelien ja pääkirjoitusten osana, joissa toistettiin tuttuja perusteluja ehkäisyn moraalittomuudesta.¹⁰⁷ Sama ilmiö toistuu myös muiden seksuaalisuuden puhetapojen kohdalla. Samalla kun ehkäisy ja muut seksuaalisuuden ja seksuaalisen käyttäytymisen ilmiöt normalisoituivat yhteiskunnassa, niiden puhetavat vakiintuivat myös *Päivämieheissä*. Vaikka 1970-luvun lopulla seksuaalisuudesta puhuttiin SRK:n julkaisuissa ja *Päivämieheissä* harvemmin, olivat tutut seksuaalisuuden puhetavat näkyvillä edelleen.

Seksuaalisuuden teemoihin liittyvät kirjoittelut lisääntyivät vuosikymmenten aikana myös muissa SRK:n julkaisuissa. SRK:n lehtijulkaisujen ohella toimiva julkaisutoiminta aktivoitui erityisesti 1960- ja 1970-lukujen aikana. Näitä julkaisuja mainostettiin laajasti *Päivämieheissä*, ja niitä toistuvasti kannustettiin ostamaan maailmallisten ”roskaromaanien” ja ”roskalehtien”¹⁰⁸ sijasta. Esimerkiksi vuonna 1971 *Päivämiehen* pääkirjoituksessa ”Oikeaa luettavaa” varoitetaan kristittyjä lukemasta vääränlaista kirjallisuutta eli ”[-] seksuaalisia, lihan himoja ruokkivia tekeleitä”, ja sen sijaan kannustettiin ostamaan ja tilaamaan ”kristillisyytemme julkaisuja”.¹⁰⁹ SRK:n julkaisut olivat usein hyvin suosittuja, ja suosituimmista julkaisuista teetettiin 1960- ja 1970-lukujen aikana useita painoksia. Ainoana poikkeuksena SRK:n julkaisuista olivat suviseurajulkaisut, joissa seksuaalisuuden teemoja nostettiin esiin harvoin ja seksuaalisuudesta puhuminen oli useimmiten epäsuoraa ja kiertelevää. Syy tälle liittyy todennäköisesti niiden muuhun tutkimuksen aineistoon verrattuna hyvin erilaiseen luonteeseen. Suviseurajulkaisut koostuivat kunkin vuoden suviseurojen seurapuheista, joissa harvemmin käsiteltiin tabuluontoisia aiheita, kuten seksuaalisuutta.

Seksuaalisuus ja seksuaalinen käyttäytyminen nousevat erityisesti *Päivämieheissä* esiin usein reaktioina ja kannanottoina uusiin, ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin aiheisiin. Esimerkiksi vuonna 1970 *Päivämieheissä* otettiin useaan otteeseen kantaa uuteen aborttilakiin.

Vanhoillislestadiolaista suhtautumista aborttiin täsmennettiin ja korostettiin uudelleen useita kertoja, koska vuoden 1970 uusi aborttilaki mahdollisti raskauden keskeyttämisen myös sosiaalisista ja terveydellisistä syistä. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi *Päivämiehen* pääkirjoituksessa ”Abortti – murhako”, jossa vedotaan lääkäreihin, äiteihin ja lainsäätäjiin, että he heräisivät moraaliseen syyllisyyden tunteeseen, koska ”[-] kyse on yksinkertaisesti

¹⁰⁶ P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960, 1–2.

¹⁰⁷ Esimerkiksi vuonna 1976 *Päivämieheissä* kirjoitetaan ehkäisystä hyvin täsmällisesti useassa eri artikkelissa ja pääkirjoituksessa. Ks. Martti Hertteli: Kuuliaisuus ja tottelevaisuus. *Päivämies* 12/1976, 1,5.

¹⁰⁸ S.n. Lukemisen oikea valinta, *Päivämies*, 8/1971, 2.

¹⁰⁹ S.n. Oikeaa luettavaa, *Päivämies* 17/1971, 2.

murhasta [-]”.¹¹⁰ Samaan tapaan *Päivämiehellä* kirjoitettiin kriittisesti myös muista, ajankohtaisiksi nähdystä seksuaalisuuteen liittyvistä ilmiöistä, kuten ehkäisystä, homoudesta ja itsetyydytyksestä. Saman huomion *Päivämiehen* kirjoittelusta ovat tehneet myös lestadiolaisuutta tutkineet Ari-Pekka Palolaja ja Jani Alatalo, jotka ovat kiinnittäneet huomiota myös seksuaalisuuden ulkopuolisiin ajankohtaisiin ilmiöihin, kuten kommunismiin, televisioon, alkoholiin ja naispappeuteen, joista kirjoitettiin *Päivämiehellä* jyrkän kriittisesti.¹¹¹ Kannanotot ja reaktiot ajankohtaisiin asioihin ja lakiuudistuksiin nousivat esiin *Päivämiehellä* erityisesti vuonna 1967 julkaistussa toistuvassa ”Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa” -kirjoitussarjassa, jossa otettiin kantaa muun muassa homoseksuaalisuuteen, lapsirajoitukseen ja kansan moraaliseksi rappeutumiseksi nimettyyn ilmiöön.

Seksuaalisuuden teemojen käsittely ei kuitenkaan keskittynyt *Päivämiehellä* pelkästään lakiuudistusten pohtimiseen tai ajankohtaisten yhteiskunnallisten aiheiden herättämiin kolumneihin. Seksuaalisuuteen liittyviä uusia ilmiöitä ja seksuaalisia uhkia tarkasteltiin ja määriteltiin erityisesti pääkirjoituksissa, mutta myös muissa lehden teksteissä, kuten seurapuheissa, uskovaisen äidin elämää käsittelevissä kolumnisarjoissa tai uskovaisten nuorten keskustelutilaisuuksien kuvauksissa.¹¹² Tällaiset seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä implisiittisesti käsittelevät kirjoitukset kuvaavat erityisen hyvin vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia. Näissä kirjoituksissa nousee usein esiin ne seksuaalisuuden puhettavat, jotka ovat jo niin vakiintuneita, ettei niistä puhumista tarvitse erikseen perustella.

Seksuaalisuuden puhetapojen analysoinnissa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota sukupuoleen ja siihen, kuka kirjoittaa, keitä ihmisiä tai ihmisryhmiä kirjoittajat puhuttelevat teksteissä sekä siihen, mitä kirjoittajat kuvaavat. Kuten aiemmin nostin esiin, valtaosa aineistosta ja SRK:n julkaisuista 1960- ja 1970-luvuilla on miesten tuottamaa ja kirjoittamaa. Tämä johtui siitä, että muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, vain miehet pystyivät kirjoittamaan SRK:n julkaisuihin.¹¹³ Aineistoon sisältyy kirjoituksia, jotka on osoitettu sekä miehille ja naisille tai erikseen miehille tai naisille. Lisäksi aineiston kirjoitukset kuvaavat molempia sukupuolia yhdessä ja erikseen.

¹¹⁰ S.n. Abortti – murhako, *Päivämies* 47/1970, 2.

¹¹¹ Palola 2019, 71–72. Alatalo 2014, 36, 194

¹¹² Ks. S.n. Sielunhoidollisia kysymyksiä pohdittiin Jämsän kansanopistolla, *Päivämies* 10/1967.1,4.

¹¹³ Palola 2001, 29–35. Palola 2019, 71–79. 230–235.

Sukupuolen näkökulmasta aineiston kirjoitusten puhuttelujen ja kuvausten kohteissa nousee kuitenkin esiin implisiittisiä mies- ja naistyypillisiä muotoja, jotka on hyvä nostaa esiin. SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla toistuu ilmiö, jota kutsun SRK:n julkaisujen miesnormiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että miessukupuoli voidaan nähdä SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla normina, joka kirjoittaa, jota puhutellaan ja josta kirjoitetaan, ellei naissukupuolta erikseen aineistossa mainita. Esimerkiksi kun *Päivämies*-lehdessä puhutaan nuorista, kontekstista riippuen saatetaan tällä viitata implisiittisesti erityisesti nuoriin miehiin. Erään kirjoittajan mukaan, kun lapsi kasvaa nuoreksi, tulee hän ”nuorukaiseksi ja neitokaiseksi”, ja tällöin ”[-] nuorukainen tuntee mielenkiintoa tyttöä kohtaan [-]”.¹¹⁴ Lisäksi SRK:n julkaisuissa naisia ei mainita aineistoissa juuri lainkaan, vaan naisia puhutellaan joko äiteinä tai vaimoina.¹¹⁵ Miesnormi SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla tarkoittaa sitä, että lukijan oletetaan automaattisesti ymmärtävän, että miessukupuoli on kirjoittajan puhuttelun ja kirjoitusten kohteena automaattisesti, ellei sukupuoleen erikseen viitata eksplisiittisesti. Esimerkiksi tietyt seksuaalisuuden synnit kuvataan epäsuorasti erityisesti miesten suorittamina synteinä, kuten esimerkiksi silmän himo, eli silmien kautta tapahtunut seksuaalisen halun herääminen,¹¹⁶ kun taas esimerkiksi ehkäisyyn ja aborttiin viitataan usein epäsuoraan juuri naisten seksuaalisuuden synteinä.¹¹⁷ Tämä on tärkeä ottaa huomioon, jotta voi tulkita seksuaalisuuden puhetapojen sukupuolittuneita muotoja oikein.

2.2 Ikävaihekohtainen puhuttelu: seksuaalinen puhtaus ja lisääntymiskäsky

SRK:n julkaisuissa korostuu seksuaalisuuden puhetavoissa ja huoruuden synnin puhetavassa kaksi eri osa-aluetta, ikävaihekohtainen puhuttelu sekä seksuaalisuuden puhetavat, jotka kohdistuvat kaikkiin uskovaisiin ikävaiheesta huolimatta. Tarkoitan puhuttelulla aineiston tapaa kohdistaa kirjoitettu tietyille ihmisille tai ihmisryhmille. Huoruuden synnin puhetavassa puhutellaan kahta eri ikäryhmää, nuoria sekä avioliitossa olevia. Näille ikäryhmille annetaan hyvin selkeästi erilaisia seksuaalisuuden ohjeita toisistaan erillisissä puhetavoissa. Avaan ensin, millaisia seksuaalisuuden puhetapoja kohdistetaan näille kahdelle eri ikävaiheesta koostuvalle ryhmälle, minkä jälkeen avaan niitä seksuaalisuuden puhetapoja, jotka kohdistetaan kaikille uskovaisille heidän iästään tai elämänvaiheestaan huolimatta.

¹¹⁴ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.

¹¹⁵ Alasuutari 112–113. Ks. Einari Lepistö, Kristityn suhde kotiin ja seurakuntaan, *Päivämies* 16/1968. 3.

¹¹⁶ Ks. Pentti Koskelo, Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies* 16/1966. 1,5.

¹¹⁷ Ks. S.n. Tunne – Järki – Usko, *Päivämies* 43/1974, 2.

2.2.1 Nuoruus: lihan himot ja puhtauden säilyttäminen

Nuorten ongelmista lienee keskeisimmällä sijalla sukupuolikysymys – Tämän maailman ruhtinas, Saatana, on maalannut kysymyksen sellaiseksi, että ainoiksi päteviksi ja heidän mielestään viisaiksi ratkaisuuksi ovat muodostuneet – ikävä kyllä sanoakaan – itsetyytytys, vapaat suhteet ja salaisen julkinen huoruus. Maailmasta on tullut suuri SYNTIHUONE, jonne sopivat ystävinä mukaan myös sukupuoliset poikkeavuudet.¹¹⁸

Seksuaalisuudesta ja seksuaalisesta käyttäytymisestä kirjoittaminen kohdistetaan SRK:n julkaisuissa ikävaihekohtaisesti erityisesti nuorille vanhoillislestadiolaisen liikkeen jäsenille.¹¹⁹ Nuoruus korostuu seksuaalisuuden puhetavoissa suurten muutosten aikana ja ikänä, jolloin nuorten seksuaalimoraali on uhatussa tilassa. Nuoren nähtiin kasvavan ja aikuistuvan 1960- ja 1970-luvuilla ajassa, jolloin myös seksuaalisuuteen liitettyjen arvojen ja tapojen nähtiin olevan muutoksessa. Nuoruus määritellään SRK:n julkaisuissa sijoittuvan lapsuuden ja aikuisuuden tai avioliiton väliin. Nuoruus alkoi murrosiästä, joka sijoittuu 12–17 ikävuoden väliin, ja loppui murrosiän loppuun eli toisin sanoen aikuistumiseen, jonka nähdään alkavan avioliittoon astumisesta.¹²⁰ SRK:n vuonna 1970 julkaisemassa nuorille suunnatussa *Voitosta voittoon* -kirjassa todetaan, että murrosikäisten nuorten sukuhormonit erittyvät kiivaasti ja vaikuttavat nuorten tunne-elämään, siispä ”[–] on ymmärrettävää, että aikamme seksuaalisesti kiihottunut ympäristö vaikuttaa lasten ruumiilliseen ja henkiseen kehitykseen”.¹²¹

Nuorille haluttiin puhua seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden vaaroista, koska seksuaalisuuteen liittyvät synniksi määritellyt teot houkuttelevat nimenomaan nuoria. *Päivämiehessä* todetaan useaan otteeseen, että seksuaalisuuden eri ilmiöihin, eli erään kirjoittajan sanoin, sukupuolivietin moraalin rappeutumisen eri muotoihin ”[–] on syytä suhtautua vakavasti ja varoittaa tällaisista suuntauksista erittäinkin nuorisoomme, joka on herkkä ja vastaanottavaa uusille virtauksille”.¹²² Nykyajan ilmiö, ”epäterveen sukupuolisuuden korostaminen” leviää myös nuorison keskuudessa, ja tämä ”[–] ilmenee kirjoituksissa, puheissa, pukeutumisessa ja käyttäytymisessä”.¹²³ *Päivämiehessä* kuvataan

¹¹⁸ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹¹⁹ Ks. Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.

¹²⁰ Ks. Sutinen, 59–60, 1970.

¹²¹ Sutinen, 59–65, 1970.

¹²² Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3. Ks. Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

¹²³ Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

nuorten kohtaamia maailmallisia vaaroja ja sitä, miten nimenomaan seksuaalisuus näyttäytyy vaarana juuri nuorille:

Erikoisesti nuori ihminen saa tuntea, kuinka lähelle pyrkii maailman rakkaus ja sen hedelmät, lihan himo, silmäin pyynti ja elämän koreus. [...] Luther puhuu eri ikäkausien kiusauksista, jotka kiusaavat ihmistä. Hän sanoo, että ihmistä kiusaavat nuorena lihan himot, keski-ikässä kunnian pyyntö ja vanhana ahneus.¹²⁴

Lihan himo on yksi keskeinen nuoruuden seksuaalisuuden ja nuorten seksuaalisen käytöksen määrittämisen puhetapa. Lihan himo -termiä käytetään useimmiten synonyyminä seksuaaliselle halulle, mutta termiin sisältyy vahva moraalinen arvotus. Lihan himo on halua, joka herää erityisesti nuorissa ja johdattelee nuoria kohtia seksuaalisia tekoja, kuten esiaviollista seksiä. Lihan himo -puhetavassa korostuu, että pelkkä seksuaalinen halu on syntiä, sillä se johdattaa seksuaalisiin tekoihin, jotka nuorten elämässä ovat aina syntiä.¹²⁵ Lihan himo -puhetapa korostuu seuraavaksi esiin nousevissa yhteyksissä, joissa nuorten seksuaalisuutta määritellään esimerkiksi arkielämässä, kodin ulkopuolella, eri sukupuolten välisessä kanssakäymisessä ja seurustelussa.

Nuorille suunnattu seksuaalisuuden määrittely nousee esiin SRK:n julkaisuissa, kuten nuorille suunnatuissa kirjoissa ja kasvatusoppaissa sekä *Päivämiehen* artikkeleissa, mutta myös esimerkiksi paikallisten rauhanyhdistysten järjestämissä, nuorille suunnatuissa keskustelutilaisuuksissa eli nuorten illoissa. Eri puolella Suomea järjestettyjen nuorten iltojen alustuksista, puheenvuoroista ja keskustelunaiheista saattoi usein lukea *Päivämiehestä*.¹²⁶ *Päivämiehestä* kuvataan esimerkiksi vuonna 1967 Jämsän kansanopiston talvipäivien alustusta ja keskustelutilaisuutta nuorten seurustelusta, joka koettiin tarpeelliseksi ja hedelmälliseksi aiheeksi ”tänä seksin aikakautena”.¹²⁷ Vuoden 1968 seurakuntavanhinten ja puhujain kokouksen aiheita käsiteltiin *Päivämiehestä* otsikolla ”Moraalista ja hengellistä rappeutumista”. Nuoria haluttiin tukea ja ohjeistaa seksuaalisuuden uhatessa.¹²⁸ Sen vuoksi

¹²⁴ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1.

¹²⁵ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1.

¹²⁶ Nuorten illoista saatettiin kirjoittaa *Päivämieheen* laajoja ja yksityiskohtaisia kuvauksia keskustelutilaisuudesta sekä keskustelutilaisuutta edeltävästä alustuksesta. Alustuksen yleensä piti kokeneempi seurapuhuja, eli puhuja, joka oli aina mies. Alustus ohjasi keskustelutilaisuuden teemoja.

¹²⁷ S.n. Sielunhoidollisia kysymyksiä pohdittiin Jämsän kansanopistolla, *Päivämies* 10/1967.1,4.

¹²⁸ ”Yleisradio ja kaikki muut tiedotusvälineet kylvävät nykyaikana kasvavassa määrin moraalittomuutta. Koululaitoksessa on näkyvissä sellaisia radikaalisia virtauksia, jotka vaikuttavat moraaliallaskevasti. -- Lapset ja nuoret tarvitsevat seurakunnan tukea. Nuoret yhdessä vanhain kanssa kristittyjen seuroissa.” Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

nuoria puhuteltiin seksuaalisuuden synneistä yhteisön järjestämissä keskustelutilaisuuksissa ja niistä *Päivämies*-lehdessä julkaistuissa artikkeleissa.

SRK:n julkaisujen kirjoitusten mukaan nuoria uhkasivat monet erilaiset seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvät ilmiöt, joita he saattoivat kohdata miltei missä tahansa jokapäiväisessä arkielämässä. Kirjoittaja toteaa *Päivämieheissä* seuraavasti:

Ehkä näkyvin tämän ajan jumalattomuuden todiste on äärimmäisyyden rajoille viety seksin palvonta, so. lihallisten himojen tyydyttäminen sukupuolielämän alalla. Tämä näkyy jo melkein kaikkialla minne vain katse osuu ja kuuluu [-].¹²⁹

Päivämiehen artikkelissa ”Aistillinen maailma ja kristitty nuori”, kirjoittaja kuvailee, miten eri tavoin nykyaika ruokkii lihallisia himoja ja missä nuoria uskovaisia uhkaavat seksuaalisuuden vaarat näkyvät:

Elämme sellaista maailman aikaa, jolloin sielujen vihollinen on kantanut kaikki sytykkeet himojen sammuttamattomaan hiilokseen, niin että liekit nousevat korkealle. Sukupuolielämän, luonnollisena, jopa tarpeellisena esille ottaminen kouluissa on puhjennut kukkaan ja hedelmään. Kirjallisuus ajanvietelehdet jne. palvelevat kaikkia samaa asiaa. Vaatimus vapaista suhteista on päivämme tunnus. Avioliiton pyhyys poljetaan lokaan. Radio ja televisio syöttävät kuulo- ja näköaistien kautta hirvittävää saastaansa, joka painuu aikamme ihmiseen kuin öljy kuivaan puuhun. Lapsirajoituksen yltä on vedetty pois häveliäisyyden peite ja pyyhitty pois synnin leima. Himojen hiillosta kohennetaan jatkuvasti kun naiset esiintyvät puolialastomina.¹³⁰

Nykyajan seksuaalisuuden tavat ja ilmiöt tuovat seksuaalisuuden uhat lähemmäs uskovaisia nuoria, minkä vuoksi nuorten altistumista seksille ja seksuaalisuuden ilmiöille tulee käsitellä ja ohjeistaa. Vanhoillislestadiolainen nuori kohtasi seksuaalisuuden uhat erityisen lähellä, kun nuori astui koulumaailmaan.¹³¹ Koulussa nuori oli kauempana vanhoillislestadiolaisen yhteisön vaikutuspiiristä eli Jumalan valtakunnan yhteydestä, ja lähempänä maailmaa ja maailmallisuutta.¹³² Erityisesti tällaisissa maailmallisissa epävarmuuden tiloissa suhtautumista seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen tuli määritellä ja hallita. *Päivämiehen* pääkirjoituksessa ”Aikamme ilmiöt” nostetaan esiin, miten eräs uskovainen

¹²⁹ Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

¹³⁰ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5.

¹³¹ Koulupolulla ja kasvatuksessa korostuvilla seksuaalisuuden uhkilla nähdään SRK:n julkaisuissa olevan vakavia seurauksia, kuten syntinä nähtyjen aborttien yleistymisen. Arvi Pärssinen, Maailmassa, muttei maailmasta, *Päivämies* 7/1971 1,6. Ks. Vesa Isoaho, Kristityn opettajan vaikeudet koulutyössä, *Päivämies* 5/1970, 4.

¹³² Maailma ja maailmallisuus nähdään vanhoillislestadiolaisuudessa oman uskon yhteisön, eli Jumalan valtakunnan ulkopuolisena maailmana. Tämä maailma ja maailmallisuus on hengellinen ja teologinen todellisuus, joka ei vastaa vanhoillislestadiolaista uskonkäsitystä, sekä fyysinen ilmentymä, joka ei ole vanhoillislestadiolainen seurakunta ihmisjoukkona. Ks. Nykänen 2013 136–141.

opettaja on ollut huolissaan uusista ajan ilmiöistä kouluissa. Yksi näistä uudistuksista yhdistyy seksuaalimoraalin uhkakuviin kouluissa:

Kuudennen käskyn¹³³ rikkomista ei pidetä syntinä. Perhesuunnittelua ja syntyvyyden säännöstelyä lisätään kaikkien kouluaineiden yhteyteen. Lapset houkutellaan tietoisesti ehkäisyvälineitä käyttäen sukupuoliaktin harjoittamiseen.¹³⁴

Vappuna vuonna 1972 *Päivämiehen* pääkirjoituksessa todetaan seksuaalisuuden uhat vallanneen myös yliopistomaailman: ”[–] nykyisen hillittömän ja estottoman seksiaallon mainingit ovat ulottuneet myös ylioppilaselämään.”¹³⁵ Kouluissa maailmalliset ja yleistyvät seksuaalisuuden eri ilmiöt nostavat nuorille esiin seksuaalimoraalia uhkaavia seksuaalisia haluja.

Nuoret ja seksuaalisuus nousevat esiin SRK:n julkaisuissa useissa yksityiskohtaisissa artikkeleissa ja kirjoituksissa, joissa vanhoillislestadiolaisille nuorille annetaan ohjeita seurusteluun, aviopuolison valintaan ja avioliittoon. Seurustelu on nuoren uskonelämän ja seksuaalisuuden kannalta herkkää aikaa, sillä seksuaalisuuden uhka tulee silloin erityisen lähelle. Nuorten puhuttelu seksuaalisuuden puhetavoissa keskittyy erityisesti tämän nuoruuden ja aikuisuuden saranakohdan käsittelyyn. Avioliitto, seurustelu ja vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali nousevat erityisen hyvin esiin *Päivämiehen* artikkelissa ”Nuorten aviopuolison valinta” vuodelta 1969. Kirjoitus on poikkeuksellisen laaja, kokonaisen sivun mittainen teksti Hautajärven nuortenpäivien alustuksesta, jossa kirjoittaja kuvailee hyväksytyin seksuaalimoraalin rajoja sekä moraalittomia seksuaalisia tekoja. Kirjoittaja pohtii, miten ”Aikamme siveellisen luhistuneisuuden takia [–]” avioliiton käsite on ”[–] nuorten maailmassa tullut hämäräksi”. Hän kehottaa nuoria varomaan sukupuoliyasioiden kanssa leikkimistä, sukupuoliurmelusta ja avioliiton halveksimista. Raamatun tapahtumiin ja kirjoituksiin vedoten kirjoittaja nostaa esiin, että ”[–] on aihetta korostaa näiden syntien vaarallisuutta yksityisten ja kokonaisten kansojen edun nimissä”. Kirjoittaja toteaa, että Jumalan käskyn mukaan kaikkien tulee valita aviopuoliso, sillä vain

¹³³ Älä tee huorin. Kuudetta käskyä ja sen merkitystä nuorten seksuaalimoraalin säätelylle käsiteltiin myös esim. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹³⁴ S.n. Aikamme ilmiöt, *Päivämies* 9/1972, 2.

¹³⁵ Pääkirjoituksessa tuomitaan yliopistokaupungeissa yleistyneet asumisjärjestelyt, joissa ”vihkimättömät ’avioparit’” asuvat yhdessä. S.n. Akateemiset susiparit vappuna 1972, *Päivämies* 18/1972, 2.

harvalla on lupa jättäytyä aviosäädyn ulkopuolelle. Tämä on mahdollista vain, jos on kykenemätön täyttämään avioliiton keskeistä tarkoitusta eli lisääntymiskäskyä.¹³⁶

Seuraavaksi kirjoittaja antaa ohjeita aviopuolison valintaan uskovaiselle nuorelle. ”Mutta mistä löytyisi sopiva elämänkumppani [-]. Millä perusteilla valinta on suoritettava.” Kirjoittaja painottaa, että uskovaisten nuorten ei ”[-] sovi nojautua tämän maailman periaatteisiin so. kauneuteen, rikkauteen, oppineisuuteen yms. valintaa tehtäessä”. Kirjoittaja painottaa aviopuolison valinnassa tärkeintä ohjetta, joka nousee esiin toistuvasti myös muissa nuorten seurustelua ja avioliittoa käsittelevissä teksteissä: ”Tärkein neuvo uskovaiselle nuorelle on tämä: ÄLÄ MISSÄÄN TAPAUKSESSA SUOSTU AVIOLIITTOON EPÄUSKOISEN KANSSA.”¹³⁷ Tärkein perustelu tälle tiukalle ohjeelle on pelko siitä, että oikean uskon ulkopuolella oleva puoliso viettelisi uskovaisen nuoren pois vanhoillislestadiolaisesta uskosta. ”Tavallisimmin on käynyt niin, että uskovaisen osapuolen on täytynyt luopua kalleimmasta aarteestaan, uskosta [-].”¹³⁸ Vanhoillislestadiolaisen nuoren keskeinen ohje seurusteluun on siis avioituminen toisen vanhoillislestadiolaisen nuoren kanssa.

Seksuaalisuuden vaarat tulevat erityisen lähelle nuoria seurusteluaikana. *Päivämiehen* kirjoituksessa ”Nuorten seurustelu”, mainitaan, että ”Nuorelle onkin hyvä neuvo karttaa mahdollisimman paljon kahdenkeskistä seurustelua”, koska sen nähtiin houkuttelevan vanhoillislestadiolaiseen huoruuden syntiin eli esiaviollisiin seksuaalisiin tekoihin.¹³⁹ Kirjoittajan mielestä nuorten seurusteluun on ilmestynyt kuitenkin nykyaikana ”liikaa rohkeutta”, jonka vuoksi sopivan seurustelun rajoja täytyy määritellä.¹⁴⁰ Lisäksi *Päivämiehen* nuorten iltojen kuvauksissa ja nuorille suunnatussa kirjallisuudessa nousee toistuvasti esiin vanhoillislestadiolaisten nuorten usein esittämä kysymys siitä, saavatko seurusteluaikana nuoret koskea toisiinsa eli esimerkiksi pitää toisiaan kädestä kiinni. Eräs kirjoittaja tiivistää seurustelun ajan ohjeet nuorille, että ”Katsoa saa, mutta ei koskea. Tulee kyllä koskemisen aika sen jälkeen, kun Jumalan sanalla on yhdistetty”.¹⁴¹ Nuorten ajatellaan olevan seurusteluaikana kahdestaan, minkä nähdään kiihottavan huoruuden syntiin johdattavia

¹³⁶ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹³⁷ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. ”Jumalan valtakunnan sisältä löytyvät parhaat tytöt ja pojat.” S.n. Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5.

¹³⁸ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹³⁹ S.n. Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5.

¹⁴⁰ Nuorten seurustelua ei kuitenkaan kielletä, sillä toisiin tutustuminen elinikäisen avioliiton alla nähdään nykyisin sopivana asiana. Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4.

¹⁴¹ Reinikainen 1969, 93–94.

seksuaalisia haluja. Tämän vuoksi nuorten seurusteluaikaa määritellään tarkasti seksuaalisuuden puhetavoissa.

Tien viittoja -kirjan tekstissä, joka on havainnollisesti nimetty ”Tuli”, annetaan yksityiskohtaisempi ohje kysymykseen siitä, saavatko seurustelevat nuoret koskea toisiinsa: ”Jos otamme kaksi olkilyhdettä ja näiden lyhteiden välillä on tuli, niin eikö ole niin, että nämä lyhteet viedään lähelle toisia, niin se tuli tarttuu lyhteisiin ja ne syttyvät palamaan.”¹⁴² Tulen palavat liekit ovat vertauskuva seksuaalisuuden synnistä, joka syttyessä polttaa ja tuhoaa uskon. Kirjoittaja jatkaa: ”Kiusaukset ja synnit on paljon helpompi voittaa, jos nuorten välinen seurustelu ei ole kovin läheistä.”¹⁴³ Seurustelevat nuoret sortuvat syntiin vertauskuvallisesti syttymällä tuleen, naiset kohentavat miesten himojen hiillosta paljastavilla asuilla, ja avioliitot ovat pilalla, koska ne ovat ”[-] intohimon karrelle polttamia”.¹⁴⁴ Seksuaalisuuden hallintaa korostetaan moninaisin kielikuvin vertaamalla huoruuden synnin vaarallisuutta toistuvasti palaviin liekkeihin.

Seurusteluaikana nuorilla on paljon vaaran paikkoja, jolloin seksuaaliset halut saattavat johdattaa syntiin. Yksi näistä huoruuden synnin herättävistä vaaran paikasta nuorille on iltatai yöaikaan keskenään seurustelu. *Päivämieheissä* kirjoittaja toteaa nuorille, että ”On vaarallista sekin, että viihdytään liian myöhään illalla toisten seurassa”.¹⁴⁵ Kirjoittaja jatkaa aiheesta ja kiinnittää huomiota suviseuroissa huomaamaansa huolestuttavaan seikkaan siitä, että tytöt ja pojat telттаilevat sekaisin. Eri sukupuolta olevien nuorten keskinäinen telttailu huolestuttaa kirjoittajaa sen esiin houkuttelemien seksuaalisten halujen vuoksi.¹⁴⁶ Keskenään telттаilevat ja seurustelevat nuoret herättävät huolta myös muissa nuorille suunnatuissa SRK:n julkaisuissa. *Lisää meille uskoa* -kirjassa nostetaan nuorten seurustelusta esiin, että ”Ei ole suinkaan oikein, että kaksi kristittyä, poika ja tyttö, lähtevät seurustelemaan esimerkiksi telttailumatkan merkeissä kesän aikana”.¹⁴⁷ Kirjoittaja myös lisää, että ”Ei ole myöskään sopivaa, että nuori kristitty, poika ja tyttö, saattavat olla yökaudet kahden kesken jossakin kodissa”.¹⁴⁸

¹⁴² Lepistö 1967, 11–12.

¹⁴³ Lepistö 1967, 11–12.

¹⁴⁴ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5. Ks. Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4.

¹⁴⁵ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4.

¹⁴⁶ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4.

¹⁴⁷ Reinikainen 1967, 93–94.

¹⁴⁸ Reinikainen 1967, 93–94. Ks. SRK:n työvaliokunta, 1975, 124.

Pimeys ja yöaika näyttäytyvät SRK:n julkaisujen ohjeissa nuorille hyvin eroottisena aikana. Nuorten uskonelämälle ja seksuaaliselle moraalille ei nähdä hyväksi yöaikaan seurustelua, nukkumista yhdessä tai öisiä telttaretkiä: ”[–] kaikessa yöseurustelussa ovat suuremmat vaarat väijymässä – siinä annetaan laittajalle sijaa.”¹⁴⁹ Pimeyden nähdään herättävän ja kiihottavan esiin moraalittomiksi nähdyt seksuaaliset halut: ”Ihmisessä asuvat viettelykset ja vaikutteet tahtovat vetää nurkkiin ja pimentoon lääppimään ja näpistelemään toinen toisiaan [–].”¹⁵⁰ Nuorten tulee välttää eroottista pimeyttä ja öistä seurustelua, jotka julistetaan syntisiksi teoiksi.

Lihan himo -puhetavassa käsitellään yksityiskohtaisesti seurusteluajan herättämiä seksuaalisista haluja, yön pimeydessä herääviä himoja ja seurustelukumppanin kosketuksen sytyttämää synnin tulta. Nämä kielikuvat ja vertaukset luovat kuvan seurusteleavasta nuoresta, joka tilaisuuden tullen, valvovan silmän poistuttua tai pimeyden laskeuduttua antaa helposti periksi seksuaalisille haluilleen. SRK:n julkaisuissa seksuaalisuuden puhetavoissa ja lihan himo -puhetavassa nuoria uskovaisia ohjeistetaan välttämään tällaisia tilanteita kokonaan. Nuorille ei uskota moraalista itsekontrollia, sillä nuorten ei nähdä hallitsevan seksuaalisuuttaan, eikä heidän nähdä kykenevän tekemään seksuaalisuuteen liittyviä eettisiä valintoja. SRK:n julkaisuissa nuoria kannustetaan rajoittamaan kokemushorisonttiaan niin, että heidän ei tarvitsisi käyttää omaa moraalista arvostelukykyään ollenkaan.¹⁵¹ Tätä kokemushorisontin rajoittamisen logiikkaa käytetään myös muissa vanhoillislestadiolaisten synnin välttämisen ohjeissa, jotka vallan näkökulmasta näyttäytyvät ulkoisena kontrollina. Tästä hyvä esimerkki on vanhoillislestadiolainen televisiokiello, jota on tutkinut Jussi Melkas. Melkas esittää, että vanhoillislestadiolaisuudessa ihmisen kokemushorisonttia pyritään rajoittamaan kieltämällä maailmallisia iloja, koska ihmisen taustalla uskotaan vaikuttavan vahva perisynti, joka vähentää ihmisen omaa moraalista kontrollia.¹⁵² Televisio itsessään ei ole syntinen laite, vaan televisiosta tuleva moraaliton sisältö johtaa syntiin, minkä vuoksi televisio ei ole vanhoillislestadiolaisen kodin laite.¹⁵³ Samalla ajattelutavan mukaan

¹⁴⁹ S.n. Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5. Ks. Nuoret ja suvi, *Päivämies* 29/1962, 3–4. S.n. Nuoret ja aikamme vaarat, *Päivämies* 6/1974, 2.

¹⁵⁰ S.n. Maailmassa mutta ei maailmasta, *Päivämies* 9/1969, 2.

¹⁵¹ Ks. Hurtig 2013, 268.

¹⁵² Melkas toteaa, että television moraaliton sisältö tulkittiin 1970- ja 1980-luvuilla johtavan seurakunnan ja perhesuhteiden hajoamiseen. Melkas 1985 263–270.

¹⁵³ Television nähdään kiihottavan muiden houkutusten lisäksi myös nuorten seksuaalisia himoja: ”se holtiton ja himoja kiihoittava ohjelma, jota televisiossa ja elokuvissa näytetään, ohjaa jo kasvuiässä olevat lapset sukupuolielämän tuntemiseen.” Ks. Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.

seurustelevien nuorten koskemista ei tule välttää, koska se olisi syntiä, vaan koska vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan koskeminen voi mahdollisesti vietellä huoruuden syntiin. Sama argumentaatio nousee esiin myös muissa SRK:n julkaisujen seurustelunormeja käsittelevissä teksteissä.

Seurustelevien nuorten elämässä on useita erilaisia vältettäviä ja vaarallisia tilaisuuksia ja tilanteita, joissa seksuaaliset halut voivat herätä: ”[-] silloin tulee lähelle sellainen synti, joka liian lähelle päästyään tahtoo riistää voiton. [-] sellaisia tilaisuuksia on syytä kiertää kaukaa, juosta pakoon.”¹⁵⁴ Fyysinen kosketus seurusteluajana seurustelukumppanin kanssa, kuten edellä mainittu kädestä pitäminen tai halaaminen,¹⁵⁵ ovat SRK:n julkaisujen mukaan huoruuden syntiä. Seurusteluajaksi ei SRK:n julkaisujen mukaan ole hyvä kestä liian pitkään, sillä silloin saattaa houkutus seksuaalisiin haluihin kasvaa liian suureksi: ”[-] kristillisyydessä ei ole tapana pitkään seurustella.”¹⁵⁶ Lisäksi seurustelevien nuorten toivotaan olevan jatkuvasti toisten uskovaisten valvottavana, jotta kahden nuoren välille ei synny houkutusia:

Nuorten täytyy saada seurustella, mutta se on erilaista kuin uskottomien [-] Ei nurkkapaikkoja eikä vanhempien seläntakana. – Vanhempien täytyy olla mukana.¹⁵⁷

Vaikka seksuaaliset teot ja halut kielletään ja seurustelevia nuoria kehoitetaan välttelemään niitä, siitä huolimatta seksuaalisuus tulee aina lähelle nuorta. SRK:n julkaisujen kuvailujen mukaan miltei kaikkialla nuoren elämässä voi nähdä eroottisen latauksen.¹⁵⁸

Seurustelussa ja huoruuden synnin viettelyssä nousevat esiin myös nuoruuden seksuaalisuuden hallinnan sukupuolittuneet muodot. SRK:n julkaisuissa etenkin nuoria naisia ja tyttöjä ohjataan kiinnittämään huomiota omaan käyttäytymiseen, kuten pukeutumiseen ja ulkonäön ehostamiseen. Liian paljastavan naisten pukeutumisen nähdään johdattavan miehiä ja nuoria poikia seksuaalisiin ajatuksiin, himoihin sekä myös seksuaalisiin tekoihin.¹⁵⁹ Nuoria

¹⁵⁴ S.n. Maailmassa mutta ei maailmasta, *Päivämies* 9/1969, 2.

¹⁵⁵ Uskon kautta 1979, 111.

¹⁵⁶ Sn. Keskustelua uskon ja elämän kysymyksistä, *Päivämies* 2/1961, 5. Lisäksi SRK:n julkaisuissa neuvotaan, että mikäli nuoripari ei voi mennä heti naimisiin, esimerkiksi opiskelun tai välimatkan vuoksi, tulee nuorten välttää seurustelua keskenään, ettei houkutukset seksuaalisiin tekoihin kasvaisi. Nuoria siis ohjeistetaan välttämään toisen sukupuolen kanssa oleilua, mikäli ei voi sitoutua seurustelusuhteeseen, joka johtaa avioliittoon. Ks. S.n. Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5.

¹⁵⁷ S.n. Keskustelua uskon ja elämän kysymyksistä, *Päivämies* 2/1961, 5.

¹⁵⁸ Vrt. Foucault 2010 19–20, 27–34. Vanhoillislestadiolaisista seurusteluohjeista Ks Ruoho, Ilola 2014 141–188.

¹⁵⁹ Rauno Pitkänen: Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. Ks. Hannes Partanen, Jorma Manninen: Keskustelutilaisuus maailmallisuuden vaaroista Oulun Rauhanyhdistyksellä. *Päivämies* 5/1971, 1,4. Reinikainen 1969, 97.

puhuttelevat seksuaalisuuden puhetavat osoitetaan suurelta osin kuitenkin miehille. Erään kirjoittajan mukaan nuorten seksuaalisuuden halut heräävät, ”Kun lapsi kasvaa nuorukaiseksi ja neitoseksi [-]”.¹⁶⁰ Kun kirjoittaja puhuu nuorista, viittaa hän epäsuorasti vain miessukupuoleen. Sama kirjoittaja ohjeistaa toistuvasti artikkelissaan nuoria miehiä. Kirjoittaja kuvaa Raamatunkohtaan viitaten:

Neuvo myös nuoria miehiä siveästi olemaan. [-] (Tiit. 2:6, 7.) [-] Kun nuorukainen tuntee mielenkiintoa tyttöä kohtaan ja hakeutuu tämän seuraan, niin tämänkin tulee tapahtua siten, että Herra Kristus saa olla läsnäolevana voimana.¹⁶¹

Tässä nuorten puhuttelussa tulee ilmi SRK:n julkaisujen miesnormi. Miessukupuoli nähdään normina, joka puhuu ja jota puhutellaan. Lainauksessa nuori, joka tuntee mielenkiintoa tyttöä kohtaan, on mies.

Nuorten puhutteluun sisältyy siis eri ohjeet eri sukupuolille. Miesten tulee kontrolloida seksuaalista haluaan, ”mielenkiintoa tyttöä kohtaan”, ja naisten tulee kontrolloida omaa käytöstään, pukeutumistaan ja kehoaan, etteivät he houkuttelisi miehiä ”huoruuden syntiin”.¹⁶² Miesten yksityiskohtaista ohjeistamista perustellaan sillä, että kun nuoret suunnittelevat seurustelua tai avioliittoa: ”Miehistä sukupuolta pidetään valinnan suorittajana ja aloitteentekijänä.”¹⁶³ Eräs toinen kirjoittaja nostaa kuitenkin *Päivämiehellä* esiin, että ainoastaan tytöt eivät houkuttele pukeutumisella huoruuden syntiin, vaan myös pojat houkuttelevat tyttöjä:

On poikia, joilla on tullut tavoitteeksi, kuinka monta tyttöä he saisivat repsahtamaan itseensä. – Varokaa, tyttölapset, tällaisia sankareita [-].¹⁶⁴

Huoruuden syntiin houkuttelemisen puhetavassa nousee esiin sukupuolittunut käsitys seksuaalisesta toimijuudesta. Miesten moraalinen seksuaalinen halu ja moraaliton toisten syntiin houkuttelu on aina aktiivista toimintaa, olipa kyse avioliitton kumppanin valitsemisesta tai tyttöjen houkuttelusta ”repsahdukseen”. Tyttöjen seksuaalinen halu on sen sijaan aina passiivista. Tytöt viettelevät pukeutumisellaan tai käytöksellään, jolloin seksuaalinen halu herää aina toisessa sukupuoleessa. Nuoruuden seksuaalisuuden hallinnan

¹⁶⁰ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1.

¹⁶¹ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.

¹⁶² Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.

¹⁶³ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹⁶⁴ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4.

sukupuolittuneissa muodoissa muodostuu kuva aktiivisesti miehisestä halusta sekä naiseudesta, jossa seksuaalinen halu on passiivista.

Uskovaisille nuorille suunnatuissa seurusteluohjeissa toistuu useasti seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen yhdistetty ajatus puhtaudesta. Puhtaus ja sen määrittely on toinen keskeisistä seksuaalisuuden puhetavoista, joka korostuu nuorten ikävaihekohtaisessa puhuttelussa. Puhtauden puhetapaan tiivistyy vanhoillislestadiolainen käsitys 1960- ja 1970-luvuilla nuorten seksuaalimoraalista. ”Nuorten aviopuolison valinta” -artikkelissa kirjoittaja painottaa, että keskeinen syy aviopuolison valinnan uskovaisten joukossa on tulevan puolison puhtaus: ”Tuskin maailmasta voisit löytää liioin ketään, joka olisi säilyttänyt nuoruuden puhtauden.”¹⁶⁵ *Päivämiehessä* ”Nuoruus ja puhtaus” -artikkelissa todetaan, että ”aikamme maailma” ei enää tunnista puhtautta:

Ilman estoja riettaasti ja kauhistuttavalla tavalla eletään hillittömästi kaikkien alhaisten himojen ja halujen tyydyttämisessä. Ei enää merkitse mitään puhdas elämä nuoruudessa, seurusteluaikana ja avioliitossa.¹⁶⁶

Kirjoittaja lisää, että kun Raamattu puhuu puhtaudesta ja puhtaasta elämästä, tarkoitetaan näillä aina ruumiillista ja hengellistä puhtautta, joista kirjoittajan mukaan käytetään myös nimitystä hengellinen ja lihallinen huoruus. Mutta erityisesti kirjoittajan mukaan ”[–] on Jumala tarvinnut kaikkina aikoina varoittaa lihallisesta huoruuden synnistä. [–] Rakkaat nuoret: älkää holhotko ruumistanne haureuteen”.¹⁶⁷

Nuorten puhtaudella viitataan SRK:n julkaisuissa siis erityisesti ”lihallisen huoruuden” synnin välttämiseen. Lihallisen huoruuden synty kattaa ne moraalittoman seksuaalisuuden teot, joita määritellään, kuvataan ja toistetaan erityisesti SRK:n nuorille suunnatuissa teksteissä. Puhtaudella viitataan esiaviolliseen seksiin ja esiaviollisiin seksuaalisiin tekoihin. Kuten *Päivämiehessä* korostetaan: ”Yhtyminen avioliiton ulkopuolella on aina huoruutta.”¹⁶⁸ Puhtaus on myös jotain, jonka nuori ”kukasta kukkaan” lentämällä viedä toisilta: ”Maailmassa [–] se on sankari mielestään, joka on onnistunut monta pettämään ja valheellisilla lupauksillaan monen puhtauden riistämään.”¹⁶⁹ Esiaviollisen seksin välttäminen ja puhtaana pysyminen on myös asia, joka tulee antaa tulevalle puolisolle: ”Kun te nuoret

¹⁶⁵ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

¹⁶⁶ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4

¹⁶⁷ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4

¹⁶⁸ A., Jumalalle otollinen liitto, *Päivämies* 3/1962, 1.

¹⁶⁹ Lauri Taskila, Vältä nuoruuden himot, *Päivämies* 48/1962, 1–2.

neitokset ja nuoret pojat menette avioliittoon, ette voi antaa aviopuolisollenne sen suurempaa lahjaa kuin siveellinen puhtaus ja koskemattomuus.”¹⁷⁰

Puhtauteen ei kuitenkaan liity ainoastaan itse yhdyntä. Seksuaalisen puhtauden puhetapa kattaa myös ne kaikki muut nuorten yksin tai kahdestaan tehdyt teot, joiden ajatellaan herättävän seksuaalista halua. Puhtauden turmelevina tekoina nähdään esimerkiksi itsetyydytys, porno, televisio ja elokuvat tai seurusteluajan vaarallisiksi nähdyt teot, kuten liiallinen seurustelu kahden kesken tai fyysinen kosketus.¹⁷¹ Puhdas elämä viittaa siis elämään, jossa ei toteuteta seksuaalisia haluja. Vanhoillislestadiolaisen yhteisön ulkopuolinen maailma elää ”[-] alhaisten himojen ja halujen tyydyttämisessä”¹⁷², mutta vanhoillislestadiolainen nuori haluaa valita puhtaan puolison itselleen.

Nuoruuden puhtauden puhetavoissa korostuu moraalinen arvottaminen, joka kuvaa millaisena moraalinen ja moraaliton seksuaalinen halu nähdään SRK:n julkaisuissa. Puhtauden vastakohtaksi määritellään ”likainen elämä”¹⁷³ ja ”epäterve sukupuoliuus”.¹⁷⁴ SRK:n julkaisuissa kasvavan avioerojen määrän nähdään johtuvan erityisesti siitä, että yhä useammin ”[-] liittoja ei ole solmittu puhtaudessa [-]”, vaan takana on ollut ”[-] hyvin rikkinäinen ja likainen elämä”.¹⁷⁵ Vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan avioliittoon kuuluva moraalinen romanttinen rakkaus on puhdasta rakkautta, johon ei voi sotkea moraalitonta ja ”likaista” lihan himoa. Puhdas elämä tarkoittaa vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin mukaista elämistä. Puhtauden säilyttäminen on tärkeää, koska:

Jos puhtaus on menetetty, niin silloin ei voida puhua mistään todellisesta häääpäivästä eikä sen ainutlaatuisuudesta. Toiseksi se tuottaa tuskaa ja kärsimystä sille avioliitolle, jonka Jumala tahtoisi siunata. Kihlauskin voi purkautua, ja jos tuona aikana on puhtaus menetetty, on surkeus sitäkin suurempi.¹⁷⁶

Päivämiehen nuorten illan alustuksen kuvauksessa todetaan seuraavasti:

¹⁷⁰ S.n. Talvipäivät Oulussa 1.-3.3.67., *Päivämies* 11/1967. 1,5.

¹⁷¹ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5. Reinikainen 1969, 94. Teuvo Aho, Uskovainen nuori maailmassa, *Päivämies* 20/1975, 1,5,7. Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5. Lauri Taskila, Televisioko kristityn kodin huonekalu, *Päivämies* 13/1964, 2. Reinikainen 1969, 93–94.

¹⁷² Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4

¹⁷³ Taskila 1977, 229.

¹⁷⁴ Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

¹⁷⁵ Taskila 1977, 229.

¹⁷⁶ S.n. Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5.

Avioliiton onnikin on vain siellä, missä siihen liittoon on menty puhtaina. Silloin voidaan toisiaan kunnioittaa ja rakastaa.¹⁷⁷

Puhtaus on tärkeä ja toistuva puhetapa, sillä seksuaalisen puhtauden hallinta luo sillan nuoruuden ja avioliiton ikävaiheiden välille. SRK:n julkaisujen mukaan nuorena säilytetty puhtaus takaa hyvän ja kestävän avioliiton.

Yhteenvedona voidaan todeta, että SRK:n julkaisuissa erityisesti nuoren ruumis näyttäytyy seksuaalisen halun lävistämänä. Seksuaalisuus on nuorten elämässä hyvin arkipäiväistä mutta samalla vaarallista. Nuorten ikävaihekohtaisessa puhuttelussa seksuaalisuutta hallitaan lihan himon ja seksuaalisen puhtauden puhetavoilla, jotka voi nähdä nuoruuden synnin puhettavan alakategorioina. SRK:n julkaisuista 1960- ja 1970-luvuilla esiin nousevan lihan himon puhettavan mukaan nuoret kohtaavat seksuaalimoraalia uhkaavat seksuaaliset halut avoimen seksuaalisissa ilmiöissä ja teoissa, kuten pornolehdissä tai esiaviollisessa seksissä, sekä hyvin arkipäiväisissä asioissa, jotka koetaan seksuaalisina tai muistuttavat seksuaalisuudesta. Arkipäiväisinä seksuaalisina asioina näyttäytyvät esimerkiksi seurusteluaikana kädestä pitäminen, kahden kesken samassa tilassa oleilu, yö aikaan seurustelu, naisten ja tyttöjen pukeutuminen, televisio, peruskouluopetuksen seksuaalikasvatus ja yliopistomaailman seurustelutavat. Lihan himon puhettavassa arkipäiväiset asiat seksualisoidaan, minkä jälkeen ne määritellään lihan himoja kiihottaviksi teoiksi ja ilmiöiksi, syntisiksi ja moraalittomiksi teoiksi. Nuorten ikävaihekohtainen seksuaalimoraalin määrittely keskittyy erityisesti seurusteluajan vaaroihin. Seurusteluaikana seksuaalinen uhka tulee erityisen lähelle nuorta ja hyvin sukupuolikohtaisesti. Nuorten miesten seksuaalinen halu nähdään hyvin aktiivisena, kun taas nuorten naisten seksuaalinen halu nähdään passiivisena. Nuorten seksuaalisuutta määritellään erityisesti puhtauden puhettavalla, joka korostuu avioliittoon johtavan seurusteluajan määrittelyssä. Puhtauden puhettavoissa nousee esiin nuoren vanhoillislestadiolaisen seksuaalisuuden hallinnan tarkoitus, joka on saada nuoret ”puhtaina” avioliittoon. Vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan seksuaalisille haluille ei saa antaa myönnötyksiä, eikä nuoruuden syntiin saa sortua, sillä oikea ja kestävä avioliitto vaatii ehdotonta seksuaalista puhtautta, joka annetaan aviopuolisolle.

SRK:n julkaisujen nuorille suunnatuissa seksuaalisuuden puhettavoissa nuori näyttäytyy heikkona uskovaisena olentona, joka on seksuaalisuuden kyllästävässä yhteiskunnassa

¹⁷⁷ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4. Ks. P. Muraja, Neuvottelupäivät Kuopiossa. *Päivämies* 7/1968, 1, 4.

arkipäivän eroottisuuden sekä seksuaalisen halun uhkien ja houkutusten paineessa. Vaikka seksuaaliset teot kielletään ja seksuaalisia himoja herättäviä tilanteita kehoitetaan jyrkästi välttämään, ei seksuaalisuus silti katoa vanhoillislestadiolaisesta yhteisöstä tai nuorten elämästä. Päinvastoin voidaan ajatella, että kieltojen kautta lihan himojen ja seksuaalisen halun ala laajenee ja voimistuu intensiteetiltään nuorten elämässä. Kuten Foucault tähdentää, kun seksuaalisuus kielletään, torjutaan ja tukahdutetaan, ei se kerro seksuaalisuuden alistamisesta ja poissulkemisesta, vaan ennen kaikkea vallanharjoittajien uteliaisuudesta ja pakkomielteestä lihan himoja ja seksuaalista halua kohtaan.¹⁷⁸ Kun lähes kaikki seksuaalisuuteen viittaava peitetään ja kielletään, niin miltei kaikella nähdään olevan eroottinen lataus, ja seksuaalisuus nousee esiin mitä odottamattomimmissa paikoissa. Uskovaisten nuorten seksuaalisuuden hallinnan ala yltää arkipäiväisiinkin tekoihin.

2.2.2 Avioliitto ja uudet seksuaalisuuden uhat: lisääntymispuhetapa

Seksuaalisuudesta puhuminen kohdistetaan ikävaihekohtaisesti nuoruuden lisäksi myös avioliitossa oleville. SRK:n julkaisuissa avioliitto nähdään nuoruuden jälkeen seuraavana uskovaisen ihmisen tärkeänä ikävaiheena.¹⁷⁹ Nuorten seksuaalisten uhkien määrittelyn ja seksuaalisuuden ohjaamisen tarkoitus on saada nuoret uskovaisina ja puhtaina avioliittoon. Nuorten kohtaamat seksuaalisuuden uhat ja seurusteluajan seksuaaliset himot hellittävät avioliitossa, sillä seksuaaliset teot ovat avioliittoa varten. Siitä huolimatta myös avioliitossa olevien seksuaalisuutta ohjeistetaan, määritellään ja arvioidaan. Seksuaaliset teot ovat sallittuja, mutta myös niillä on moraaliset rajat. Avioliitossa olevien seksuaalimoraali muodostuu SRK:n julkaisuissa hyvin erilaiseksi verrattuna nuoruuden aikaan. Lisäksi avioliitossa olevien seksuaalisuuden määrittelyssä nousevat nuorten puhuttelua enemmän esiin vanhoillislestadiolaisuuden sukupuolittuneet muodot. Keskeinen uhka nuorille ja heidän seksuaaliselle puhtaudelleen on vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukainen huoruuden synty, mutta avioliitossa huoruuden synty saa uusia merkityksiä, ja siihen sisältyy erilaisia puhetapoja.

Avioliitossa moraalisen seksuaalisuuden määritelmät avautuvat ja höllentyvät. Seksuaaliset teot ja yhdyntä nähdään SRK:n julkaisuissa hyväksyttävänä ja luonnollisina tekoina avioliitossa: ”Avioliittoon Jumala asetti sukupuolielämän. Kaikki ennen vihkimistä tapahtuvat

¹⁷⁸ Foucault 2010 19–20, 27–34.

¹⁷⁹ Ks. Sutinen, 1970, 59–60.

yhtymiset ovat huoruutta.”¹⁸⁰ Yhdyntä ja seksuaalielämä eivät kuitenkaan saa olla SRK:n julkaisujen mukaan liian tärkeitä avioliitossa. *Päivämiehen* pääkirjoituksessa vuonna 1974 kritisoitiin, miten yhteiskunnassa usein nähdään seksin olevan avioliiton paras puoli. Kirjoittaja kuitenkin täsmentää, että

Sukupuolielämä on tärkeä avioliitossa, mutta tuskin uskovaisen nuoren parin ensimmäinen tehtävä on lähteä kirjakauppaan osatamaan [sic] tämän maailman opaskirjoja. [-] Sukupuolielämä ei voi olla itse tarkoitus, vaikka se onkin täysin luonnollinen asia.¹⁸¹

Vaikka seksi on avioliitossa sallittua, on avioliitolla kuitenkin tarkkaan määritellyt tarkoitukset, jotka yhdistyvät seksuaalisuuden ja seksuaalisten tekojen moraalisuuden määrittelyn puhetapoihin. *Päivämiehesä* korostetaan avioliittoa käsittelevissä kirjoituksissa toistuvasti avioliiton kahta eri tarkoitusta ja tehtävää. Kirjoittaja tiivistää *Päivämiehesä* seuraavasti:

Aviokäsky sisältää kaksi puolta: 1 koko elämänajan kestävä miehen ja vaimon välinen yhteiselämä rakkaudessa ja mitä läheisimmissä yhteydessä (yksi liha) 2 suvun jatkaminen, lisääntyminen, johon läheisesti liittyy lasten kristillinen kasvatus.¹⁸²

Avioliiton ensimmäisessä tarkoituksessa korostuu avioliitoinstituution tärkeys vanhoillislestadiolaisuudessa. Avioliitto nähdään miesten ja naisten elämäntehtävänä, koko elämän kestävästä liittona, sillä avioero on yksi vakavimmista synneistä vanhoillislestadiolaisuudessa.¹⁸³ SRK:n julkaisujen mukaan avioliitossa mies ja nainen tulevat yhdeksi lihaksi eli yhdeksi perheyksiköksi, ja he elävät erottamattomina loppuelämänsä, eli *Päivämiehen* mukaan mies rakasten vaimoan ja vaimo miestänsä palvelle. ¹⁸⁴ Avioliiton ensimmäinen tehtävä yhdistyy *Päivämiehen* kirjoituksissa tiiviisti huoruuden synnin puhetapaan. *Päivämiehen* aviopuolison valinnan ohjeissa todetaan, että:

Tällä ajalla on aihetta erityisesti terottaa ihmisille avioliiton merkitystä ja siunausta sekä siveettömyyden turmiollisuutta. Ensiksikin siveettömyyden estämiseksi avioliitto on useimmille ihmisille välttämätön.¹⁸⁵

¹⁸⁰ S.n. Abortti on aina murha, *Päivämies* 31/1971, 1,5.

¹⁸¹ Hannu Ojalehto: Kristittyä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974.

¹⁸² Martti Kallunki, Kristitty ja avioliitto, 9/1973, 6.

¹⁸³ Ks. Pentti Pelkonen, Lihallinen ja hengellinen huoruus, *Päivämies* 22/1971. 1,4.

¹⁸⁴ Hannu Ojalehto, Kristittyä avioliitossa, *Päivämies* 26/1974, 2. Einari Lepistö: Kristityn suhde kotiin ja seurakuntaan. *Päivämies* 16/1968. 3.

¹⁸⁵ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

Vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan ilman avioliittoa seksuaalisuuden puhetaojen mukaisten huoruuden synnin ja lihallisten himojen välttäminen on lähes mahdotonta:

[–] ei ole mahdollista avioliiton ulkopuolella pysyä puhtaana: liha ja veri pysyy lihana ja verenä, ja luonnollinen vietti ja himo kulkevat tavallista polkuaan kenenkään voimatta niitä pidättää ja estää – Jotta siis siveettömyyttä helpommin jossakin määrin voitaisiin välttää, on Jumala asettanut avioliiton.¹⁸⁶

Avioliiton tarkoituksena on ensinnäkin estää moraalittomat seksuaaliset teot ja seksuaalisen halun houkutukset. ”Avioliitto on [–] huoruuden synnin välttämiseksi [–].”¹⁸⁷

Toinen ja merkittävin avioliiton tarkoituksista on ihmissuvun lisääntyminen,¹⁸⁸ jota kutsun vanhoillislestadiolaiseksi lisääntymispuhetavaksi. Valtaosa avioliittoon yhdistyvistä vanhoillislestadiolaisen seksuaalisuuden puhetaoista liittyy tähän lisääntymistehtävän täsmentämiseen ja määrittelyyn sekä lisääntymisen estämisen ohjaamiseen.

Lisääntymispuhetapa nousee esiin SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla toistuvasti. Huoruuden synnin määritelmä saa avioliiton ikäkohtaisessa puhuttelussa uusia ulottuvuuksia etenkin lisääntymisen puhetaoissa, joilla hallitaan lisääntymistehtävää ja lisääntymisen estämistä eli ehkäisyä ja aborttia.

Seksuaalisuuden arviointi SRK:n julkaisuissa korostuu avioliiton yhteydessä ehkäisyn ja ehkäisyn kiellon määritelmässä, jotka ovat keskeinen osa lisääntymispuhetapaa.

Lisääntymisen ehkäisyyn ja syntyvyyden estämiseen suhtaudutaan SRK:n julkaisuissa jyrkän kielteisesti. ”Pitäisin lapsiluvun luonnotonta rajoittamista avioliitossa huoruuden syntinä [–].”¹⁸⁹ Lapsi nähdään Jumalan lahjana, ja siitä kieltäytyminen on vakava synti.¹⁹⁰ *Päivämiehen* kirjoittajat määrittelevät, miksi ja miten lisääntymistä ei saa ehkäistä, ja he korostavat kuinka Jumalan tahto on taata kristillisen suvun jatkaminen. Ehkäisystä kirjoitetaan *Päivämieheissä* 1960- ja 1970-luvuilla hyvin aktiivisesti. Ehkäisystä puhutaan ”perhesuunnitteluna” tai ”lapsirajoituksina”, jotka nähdään negatiivisina modernin ajan ilmiöinä 1960- ja 1970-luvuilla.¹⁹¹ Perhesuunnittelun ja pienentyvän lapsiluvun nähdään johtuvan muun muassa lisääntyvästä mukavuuden halusta. *Päivämiehen* pääkirjoituksessa todetaan, että ”On

¹⁸⁶ Martti Kallunki, Kristitty ja avioliitto, 9/1973, 6.

¹⁸⁷ Erkki Reinikainen, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Vastaus samalla aikakauslehdessä Uusi maailma olleisiin haastatteluihin, *Päivämies* 23/1967, 6. S.n. SRK vastaa, *Päivämies* 50/1979, 2–3.

¹⁸⁸ Martti Kallunki, Kristitty ja avioliitto, 9/1973, 6.

¹⁸⁹ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

¹⁹⁰ Matti Paukkeri, Lapset – Herran lahja, *Päivämies* 3/1977, 1,6.

¹⁹¹ Ks. Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5. S.n. Aikamme ilmiöt, *Päivämies* 9/1972, 2.

hirvittävä asia, että vuosittain ihmisen mukavuuden alttarille uhrataan kymmeniä tuhansia viattomia lapsia”.¹⁹² Nuoria aviopareja houkuttelevat asiat kuten ”kauniit kodit”, autot ja muut rahaa vaativat menot. Erään *Päivämiehen* kirjoittajan mukaan tällaiseen maailmallisen hedonistiseksi kuvattuun syntiseen elämäntapaan ”maailman viisaat” neuvovat ”perhesuunnittelua”.¹⁹³ Lapsettomuuden nähdään lopulta johtavan avioeroon. Ilman lapsista tulevaa työtä ja vaivaa aviopuolisoilla on aikaa lähteä mukavuuden halussa maailmallisiin menoihin ”flirttailemaan” muiden ihmisten kanssa, jonka nähdään useimmiten rikkovan avioliiton.¹⁹⁴

Uudet ehkäisymenetelmät herättävät jyrkän vastustuksen SRK:n julkaisuissa.¹⁹⁵ ”Lapsia tapetaan jo sikiökaudella ja kaikenlaisia ehkäisymenetelmiä on keksitty syntyvyyden rajoittamiseksi.”¹⁹⁶ SRK:n julkaisujen kirjoittajat tuomitsevat monenlaiset yritykset estää lisääntymistä perinteisistä ehkäisymenetelmistä aina päivien laskemiseen: ”[-] jos ei hyväksytäkään aluksi ehkäisyvalistuksen varmoja keinoja, mutta ollaanpa varovaisia tai lasketaan päiviä.”¹⁹⁷ Myös laskelmoitu yhdynnästä kieltäytyminen ja puolisoiden erillään olo tuomitaan synniksi. Lisääntymispuhetavoissa otetaan myös huomioon mahdolliset sairastamistapaukset, jolloin aviopari voi olla harrastamatta yhdyntää:

Perhesuunnittelu on synty kaikissa muodoissaan. Ei voi tulla kysymykseen kalenterin seuraaminen, ei edes yhdestä sopimuksesta erillään oleminen, jos sen tarkoituksena on vain se, että ei saataisi lapsia. Se on Jumalan sanan mukaan sallittu vain hetkeksi sairauden vuoksi. Mutta sairauttakaan ei saa tehdä pahemmaksi kuin se todellisuudessa on.¹⁹⁸

SRK:n julkaisuissa otetaan kantaa myös ehkäisyn kieltämisestä syntyviin negatiivisiin vaikutuksiin, eli toistuvien raskauksien ja synnytysten tuomiin terveysvaikutuksiin. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota myös muut lestadiolaistutkijat. Esimerkiksi Alasuutari on esittänyt, että ehkäisyn kieltäminen on suuri uhka vanhoillislestadiolaisten naisten terveydelle. Liikkeen piirissä kuolee naisia, koska heidän terveytensä ei kestä jatkuvia synnytyksiä ja raskauksia.¹⁹⁹ SRK:n julkaisuissa suostutellaan ja kannustetaan naisia toistuviin raskauksiin ja

¹⁹² S.n. Tyytyväisyys, *Päivämies* 43/1975, 2.

¹⁹³ Regina Laitinen, Kristityn perhesuunnittelu, *Päivämies* 27/1971, 1,5. Ks. Heva, Kotipiirin kuulumisia, *Päivämies* 13/1976, 4. Pelkonen 1970, 68.

¹⁹⁴ Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.

¹⁹⁵ Ehkäisyn kiellosta 2000-luvulla vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä Ks. Linjakumpu 2017 228–232.

Nykänen 2012 235–246. Nykänen 2013 158–159.

¹⁹⁶ M. Tihinen, Lapsiviha, *Päivämies* 1/1973, 5.

¹⁹⁷ Hannu Ojalehto: Kristittyä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974. 2.

¹⁹⁸ S.n. Tunne-Järki-Usko, *Päivämies* 43/1974, 2.

¹⁹⁹ Alasuutari 1992, 106–114.

synnytyksiin heidän terveytensä ja jopa henkensä uhalla: ”Jumala on vaimon luonut, hän tietää myös millä tavalla hän täältä korjaa pois. [–] on turvallista elää ja kuolla, vaikka lapsivuoteeseenkin.”²⁰⁰ *Päivämiehen* ehkäisyn kieltoa käsittelevässä pääkirjoituksessa nostetaan synnyttävien naisten terveys esiin seuraavasti:

Usein joutuu myös sellaisiin kysymyksiin, että onko alistuttava näissä asioissa silloin, kun terveys on heikko ja jokainen synnytys näyttää äidille vaaralliselta. On luonnostaa selvää, että kaikki synnytykset ovat vakava ja toisaalta vaarallinen asia. On kuitenkin muistettava se tosiasia, että Jumalan kädessä on päiviemme luku. Jos niin käy, että matkan pää koittaa synnytyksen yhteydessä, ei siinä tarvitse jäädä itseään syyttelemään. Jumalassa on juoksun määrä ja siitä ei mennä yli kyynäräänkään vertaa.²⁰¹

Päivämiehessä synnytyksen vaarallisuuden, mahdollisten terveysvaikutusten synnyttävälle naiselle ja kuoleman nähdään olevan Jumalan kädessä. Alasuutari on tiivistänyt, että jos nainen tekee abortin tai ehkäisee terveydellisistä syistä, tarkoittaa se, ettei hänen aikansa ollut vielä tullut. Hän olisi selvinnyt synnytyksestäkin, mutta nyt hän oli lisäksi tehnyt murhan synnin. Jos taas nainen ei olisi ehkäissyt huolimatta lääkärin kehotuksesta ja menehtynyt synnytykseen, olisi hän kuollut myös siinä tapauksessa, jos olisi estänyt syntymisen.²⁰²

Päivämiehessä tämä logiikka tiivistetään seuraavasti:

Puhutaan myös äitien terveydestä ja sen menettämisestä synnytysten takia. Monesti on tuo puhe ollut tarpeeton peloittelemisen aihe, sillä moni äiti, jolle lääkärit ovat julistaneet kuoleman tuomion, jos vielä tulisi synnytys, elävät parasta elämäänsä ihmisten ja lääketieteen ihmeeksi. Loppujen lopuksi Jumala sanoo viimeisen sanan.²⁰³

Ehkäisyn kiellon määrittelyssä ja terveydellisten huoltien yhteydessä nostetaan toistuvasti esiin myös maailmalliset tiedon auktoriteetit eli terveydenhuollon ammattilaiset.

Perhesuunnittelu, lapsirajoitus on saanut julkiset ja valtavat mittasuhteet. Nuoret uskovaiset äidit ovat uskottomien lääkäreitten ja kättilöiden hyökkäyksen kohteina. Heidä halveksitaan ja heidät leimataan tyhmiksi ja tietämättömiksi.²⁰⁴

SRK:n julkaisuissa tiedostetaan vanhoillislestadiolaisten naisten ja suurperheidin äitien saamat terveydelliset ohjeet sairaanhoitajilta ja lääkäreiltä. Tiedollista auktoriteettia ja

²⁰⁰ Kalle Malmberg, Nykyaika ja kristitty, *Päivämies* 38/1967, 1,2.

²⁰¹ S.n. Tunne-Järki-Usko, *Päivämies* 43/1974, 2.

²⁰² Alasuutari 1992, 109–110.

²⁰³ Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.

²⁰⁴ Arvo Perälä, Viimeisen ajan vaarat, *Päivämies* 17/1970, 1,3. Lisäksi *Päivämiehessä* vanhoillislestadiolaisten äitien kehoitetaan pukeutumaan siististi neuvolaan mennessä, ettei herätä terveydenhuollon ammattilaisten silmissä myötätuntoa ja turhaan kohtaisi lapsirajoituskehotuksia. S.n. Vieläkin sana uskovaiselle äidille, *Päivämies* 27/1963, 4.

asiantuntijavaltaa pyritään kuitenkin vuosikymmenten aikana, 1960-luvun alusta lähtien tuomaan lähemmäs vanhoillislestadiolaista yhteisöä ja SRK:n julkaisuja.²⁰⁵

Vuonna 1960 *Päivämieheissä* julkaistussa ”Eräs kansaamme jäytävä synti” -artikkelissa käsitellään ehkäisyä ja perhesuunnittelua sekä perustellaan, miksi ehkäisyn kiellosta tulee kirjoittaa *Päivämies*-lehdessä:

Mutta sitä vastoin tunnottomain lääkärien ja pappien opetukset ja neuvot ovat sekä puhuttuna että painettuna levinneet siinä määrin, että joku kristittykin on niitä seuraten hairahtanut ja tuntuksa haavoittanut.²⁰⁶

Lääkärit ja papit vetoavat ”järkisyihin”, mutta nämä syyt ovat kuitenkin ”[–] tunnottomia neuvoja ja neuvonantajia”.²⁰⁷ Äideille suunnatuissa kirjoituksissa tähdennetään, että tapaamisia lääkäreiden, kättilöiden ja neuvolan sairaanhoitajien kanssa ei voi estää, joten uskovaisia äitejä kehoitetaan pysyvään vahvoina omassa uskossa, kun he kohtaavat vääräuskoisia hoitajia, jotka yrittivät houkutellessa syntiin.²⁰⁸ Hoitajat ja lääkärit ovat vain naiiveja vääräuskoisia, kun taas todellinen asiantuntijuus sijaitsee vanhoillislestadiolaisen yhteisön sisällä ja yhteisössä valtaa pitävillä. SRK:n julkaisujen mukaan julkaisujen kirjoittajilla ja vanhoillislestadiolaisilla puhujilla on tiedollinen auktoriteetti säädellä ihmisten seksuaalisuutta ja siten lisääntymistä.²⁰⁹ Lääkäri, neuvola ja terveydenhoitajan toimisto nähdään maailmallisena tilana, jossa uskovaisia pyritään houkuttelemaan huoruuden syntiin. *Päivämieheissä* varoitetaan toistuvasti pysymään vahvoina näissä terveydenhuollon tiloissa.

SRK:n julkaisuissa lisääntymispuhetavassa ehkäisyn yhteydessä puhutaan myös abortista.²¹⁰ Vanhoillislestadiolaisen yhteisön ja SRK:n julkaisujen suhde aborttiin on jyrkän negatiivinen. Vuonna 1971 *Päivämieheissä* kirjoitetaan useaan eri otteeseen kannanottoja vuoden 1970 uudesta aborttilaista. Puhetavat abortista ovat samankaltaisia ehkäisyn kiellon kanssa. Kannanotoissa puhutaan sikiön surmasta sekä syntymättömän lapsen oikeuksista, naisen

²⁰⁵ Foucault'n mukaan yksi vallankäytön tapa on tieto. Tiedon hallinta ja pyrkimys tietää on välttämätön osa hallintaa, siellä tiedossa kyse on määritysten ja merkitysten luomisesta sekä myös tavasta tuoda asioita havaittavaksi. Foucault 2010, 45–48, 58–60.

²⁰⁶ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

²⁰⁷ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

²⁰⁸ S.n. Vieläkin sana uskovaiselle äidille, *Päivämies* 27/1963, 4. I.H. Sinulle kiusattu äiti, *Päivämies* 42/1966, 4.

²⁰⁹ *Päivämieheissä* myös ohjeistetaan, että vanhoillislestadiolainen lääkäri tai kättilö ei myöskään voi auttaa murhan syntiin, eli suorittaa potilaalle aborttia, sterilisaatiota tai suositella ehkäisyä. S.n. Kristityn asema terveystyöntekijänä nykyisen lainsäädäntömme aikana, *Päivämies* 19/1974, 1,7. Raskauksien ja synnytysten kielteisistä vaikutuksista äideille Ks. Linjakumpu 228–230.

²¹⁰ Ks. S.n. Saastuminen, *Päivämies* 2/1971, 2. S.n. Abortti on aina murha, *Päivämies* 31/1971, 1,5. S.n. Kristityn asema terveystyöntekijänä nykyisen lainsäädäntömme aikana, *Päivämies* 19/1974, 1,7. S.n. Abortti – Murha, *Päivämies* 18/1974, 2.

terveydestä, nautinnon halusta ja lapsivihasta.²¹¹ Vuoden 1977 Suviseuroissa seurapuhuja viittaa ”aborttimurhien” lisääntyvien lukujen tehneen suomalaisista ”murhaajakansaa”.²¹² ”Lapsivihaa” eli ehkäisymenetelmien ja aborttien yleistymistä yhdistää se, että ne nähdään merkinä lopun ajoista. *Päivämiehessä* tiivistetään seuraavasti:

Kun elämme Jeesuksen toisen tulemisen läheisyydessä, on viha lapsia kohtaan saanut hirvittävät mittasuhteet. [–] Etsitään ja esitetään järkisyitä, kuinka lapsia on otettava vain sen verran, kuin taloudellinen kantokyky kestää.²¹³

Päivämiehessä verrataan nykyaikaa Raamatun suuriin tapahtumiin, kuten Mooseksen syntymiseen ja Jeesuksen syntymisen aikoihin, jolloin myös lapsia surmattiin. Tämä on merkinä lopunaikojen tulemisesta, jolloin ”Jeesuksen toinen tuleminen ei ole kaukana”.²¹⁴

Lisääntymispuhetavoissa korostuu hyvin selkeä sukupuolittunut seksuaalimoraalin ohjeistaminen ja määrittely. Lisääntymisen estämisen moraalinen arviointi SRK:n julkaisuissa kohdistetaan toistuvasti erityisesti naisille. Ehkäisyn kieltämisen ohjeet osoitetaan SRK:n julkaisuissa yhteisesti avioparille, ”äideille ja isille”²¹⁵, mutta erityisesti naisille: ”Äidit tarvitsevat kaikkien uskovaisten tukea ja rohkaisua.”²¹⁶ Naiset ovat he, jotka synnyttävät lapset, ovat lasten kasvatuksesta vastuussa ja ottavat terveydellisen riskin synnyttäessään useita lapsia.²¹⁷ Tämän vuoksi SRK:n julkaisujen lisääntymispuhetapa osoitetaan juuri naisille.²¹⁸ Ehkäisyyn, abortteihin ja synnytysten terveystaakoihin liittyvät kirjoittelut ohjeistavat tarkasti naisten elämää sekä naisten kehoja. Lisääntymispuhetapaan sisältyy hyvin konkreettisia ohjeita naisille, erityisesti kun naisia kehoitetaan välttämään terveydenhuollon ammattilaisia sekä heidän ohjeitansa. Lisääntymispuhetavassa ei erikseen puhutella miehiä. Miehet ovat lisääntymispuhetavassa esillä ainoastaan kahdella tavalla: osana avioparia, jota ehkäisy synti saattaa houkuttaa²¹⁹, sekä SRK:n julkaisujen tekstien kirjoittajina eli naisten moraalisen seksuaalisuuden määrittelijöinä. Ehkäisy ja abortti ovat naisten syntejä, joita miehet ohjaavat.

²¹¹ S.n. Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 21/1971, 1,4. Seppo Sutin, Uuden elämän alku, *Päivämies* 29/1971, 1,4. M. Tihinen, Lapsiviha, *Päivämies* 1/1973, 5.

²¹² SRK:n työvaliokunta 1977, 121–122.

²¹³ Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.

²¹⁴ M. Tihinen, Lapsiviha, *Päivämies* 1/1973, 5.

²¹⁵ S.n. Tunne – Järki – Usko. 43/1974. 2. Ks. Hannu Ojalehto: Kristittyinä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974. 2.

²¹⁶ S.n. Tunne – Järki – Usko. 43/1974. 2.

²¹⁷ Eino Vaherjoki, Toukokuun toinen sunnuntai, *Päivämies* 18/1966, 2. Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.

²¹⁸ Ks. Foucault 2010 79–80.

²¹⁹ Ks. S.n. Tunne – Järki – Usko. 43/1974. 2.

Naisten seksuaalisuutta ja kehoa hallitaan avioliiton sisäisen seksuaalielämän ohjeissa ja lisääntymispuhetavoissa myös kiinnittämällä huomio naisten seksuaaliseen haluun. Yhtenä lisääntymisen estävänä ongelmana ja syntinä nähdään naisen mahdollinen haluttomuus seksiin.²²⁰ *Voitosta voittoon* -kirjassa kartoitetaan luvussa ”Sukupuolielämä ja sen poikkeavuudet” nykyajan seksuaalisuuden eri muotoja, joista yhtä seksuaalisuuden poikkeavuutta kuvataan seuraavasti: ”Sukupuolielämään liittyvä ja varsin yleinen ilmiö on vaimon kylmyys aviollisessa yhdyselämässä.” Syynä tähän voi kirjoittajan mukaan olla jokin sairaus, mutta:

Useasti syyt ovat kuitenkin henkisempää laatua, kuten koko naisen reaktio avioyhdynnälle. Vaimohan reagoi hitaammin ja henkisemmin sekä on suuresti riippuvainen miehen suomasta hellyyden ja turvallisuuden tunteesta.²²¹

Kirjoittajan mukaan seksuaalisena halun herättämiseksi on tärkeää avioelämän puhtaus ja synnin pois paneminen: ”[–] silloin puoliso näkyy meille puhtaana, rakkaana ja kunnioitettuna.”²²² Haluttomuus seksiin nähdään siis ennen kaikkea naisten hengellisenä ongelmana, synnin taakkana, joka uhkaa avioliiton lisääntymiskäskyä. Miehen seksuaalinen halu ei taas ole lisääntymispuhetavassa tarkkailun kohteena lainkaan. Miehen seksuaalista halua määritellään kuitenkin muissa yhteyksissä, joihin palaan myöhemmin. Lisääntymispuhetavassa ehkäisy, abortti ja haluttomuus ovat kaikki naisiin ja naiskehoihin yhdistettyjä syntejä.

Naisten seksuaalinen halu yhdistyy moraaliseen seksuaalisuuden määrittelyyn, mutta myös moraaliseen naiseuden määritelmään.²²³ Lisääntymispuhetavoissa naisille suunnatut ohjeet abortista ja ehkäisyn kiellosta kuvaavat vanhoillislestadiolaista käsitystä naiseudesta. Lestadiolaisnaisen rooli SRK:n julkaisuissa on kapea, yksityisen elämän piiriin kuuluva äitiyden lisääntymis- ja kasvatustehtävä. Myös aiemmassa lestadiolaistutkimuksessa esitetään, että naiseus ilman äitiyttä näyttäytyy vanhoillislestadiolaisuudessa moraalittomana.

Esimerkiksi Alasuutari toteaa, että suurperheen äideillä on liikkeen piirissä arvostettu asema, joka tuo mukanaan valtaa. Vanhoillislestadiolaiset naiset suostuvat suuriin lapsimääriin,

²²⁰ Seksuaalinen haluttomuus, eli niin sanottu kylmyys nähtiin sukuelämän häiriötilana myös vanhoillislestadiolaisuuden ulkopuolisessa yhteiskunnassa 1960-luvulla, kuten seksuaalikirjallisuudessa, Väestöliiton avioliittoneuvoloissa ja seksioppaissa 1900-luvun alusta vielä 1960-luvun alkupuolelle asti. Ks. Helén 1997, 292–342.

²²¹ Pelkonen 1970, 69–70.

²²² Pelkonen 1970, 69–70.

²²³ Ks. Foucault 2010, 79–87.

koska se on liikkeen piirissä statussymboli. Alasuutari kuitenkin esittää, että äitiyden tuoma arvostus peittää vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä alleen naisten alistamisen.²²⁴ Naiseus saa vanhoillislestadiolaisissa julkaisuissa miltei tabuluonteen, eli se on asia, jonka sanomista tulee karttaa tai välttää. Alasuutari osoittaa, miten *Päivämiehessä* vanhoillislestadiolaisista naisista puhuttaessa kartetaan käyttämästä kokonaan nainen-sanaa, ja sen sijaan puhutaan äideistä tai vaimoista.²²⁵ *Päivämiehen* kirjoituksessa, jossa määritellään Raamattuun viitaten aviopuolisoiden tehtävät, tulee tiivistetysti esiin tämä patriarkaalinen dynamiikka miehen ja naisen välillä:

Miehet, rakastakaat teidän vaimojanne, niin kuin myös Kristus seurakuntaa rakasti
– Vaimot olkoot omille miehille alamaiset, niin kuin Herralle [–].²²⁶

SRK:n julkaisujen lisääntymispuhetavoissa toistuvat myös naisten moraalisen seksuaalisuuden määritelmät, kun kirjoituksissa käsitellään aborttien ja ehkäisymenetelmistä johtuvia seurauksia. Syntyvyyden estämisen eri tapoja nähdään yhdistävän se, että ne johtavat äitien ja naisten mielenterveyden rappeutumiseen. *Päivämiehen* kirjoituksen mukaan vuoden 1971 aborttilain seuraamuksena ”[–] esiintyy ennen pitkää sellaista hysteriaa, joka täyttää mielisairaalat ja haudat”.²²⁷ Ehkäisystä ja aborteista ”[–] saavat kärsiä ensinnäkin kodit ja lähinnä äidit. Sanotaankin, että tämän synnin tähden äitejä makaa paljon sairaalassa”.²²⁸ Foucault’a mukaillen tätä SRK:n julkaisujen tapaa kuvata naiseutta voidaan kutsua naisen ruumiin hysterisoinniksi. Foucault on tulkinnut seksuaalisuuden hallinnan historiasta erilaisia strategiakokonaisuuksia, joilla seksuaalisuutta hallitaan ja joilla nimenomaan sukupuoli ja naiseus palautetaan lisääntymistehtävään. Yksi näistä strategioista on naisen seksuaalisen halun erityisluonteen painottaminen, jotta voitaisiin turvata säännelty lisääntyminen. Naisen ruumis nähdään kaikin puoli seksuaalisuuden kyllästäjänä, naisen ruumis patologisoidaan, ja siihen kohdistetaan lääketieteellisiä toimenpiteitä, ja nainen yhdistetään perheyksikköön.²²⁹ Hysterinen nainen on perheyksikön, seksuaalisen haluttomuuden ja patologisoidun naisen tiivistymä, joka on vastakuva lapsista ja kodistaan huolehtivalle lisääntyvälle äidille. Vanhoillislestadiolaisessa lisääntymispuhetavassa suurperheen äitiys on vanhoillislestadiolaisuudessa moraalinen ideaalitalanne naiselle, ja tämä tuotetaan naisen

²²⁴ Alasuutari 1992 112–113. Lisääntymispuhetavasta Ks. Hurtig 2013 271–272.

²²⁵ Alasuutari 1992 112–113. Vrt. Helén 1997, 148–154. 202–222.

²²⁶ Einari Lepistö: Kristityn suhde kotiin ja seurakuntaan. *Päivämies* 16/1968. 3.

²²⁷ S.n. Neuvotteluissa koettua, *Päivämies* 49/1970, 2.

²²⁸ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

²²⁹ Foucault 2010, 79–80.

ruumiin hysterisoinnin ja seksuaalimoraalin säätelyn sekä määrittelyn avulla. Käsittelen miesten moraalisen seksuaalisuuden määrittelyä myöhemmin.

Avioliitossa oleville suunnatussa ikäkohtaisessa puhuttelussa korostuu lisääntymispuhetapa sekä vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin sukupuolittuneet muodot, jotka kohdistuvat erityisesti naissukupuoleen. Avioliiton tarkoituksena näyttäytyy seksuaalimoraalin näkökulmasta seksuaalisen puhtauden ylläpitäminen eli huoruuden synnin välttäminen, sekä ennen kaikkea jatkuvan lisääntymisen kontrolloinnin turvaaminen. Perimmäinen syy vanhoillislestadiolaiselle syntyvyyden säännöstelyn kiellolle, aborttien tuomitsemiselle ja vanhoillislestadiolaisen lisääntymisen turvaamiselle liittyy aiemmin kuvattuun vanhoillislestadiolaiseen modernisaatiokriisiin. Vanhoillislestadiolaista ehkäisykiellon kirjoittelua vuosina 1954–1984 *Päivämies* lehdessä tutkinut Alasuutari toteaa, että ehkäisyn kiellon tarkoitus oli suojella perinteistä perherakennetta ja turvata liikkeen jatkuvuus 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisessa murroksessa. Ehkäisyn kiellon voi hahmottaa vanhoillislestadiolaisen yhteisön suojautumisreaktioksi, kun modernisaatio uhkasi vanhaa elämämaailmaa ja perheeseen pohjannutta vanhoillislestadiolaista organisaatiota. Tämän vuoksi 1960- ja 1970-luvuilla ehkäisyn kiellolle syntyi erittäin tiivis merkitysrakenne, josta liikkeen on ollut ja on edelleen hyvin vaikea irtautua.²³⁰ Lisääntymisestä puhutaan toistuvasti monin eri tavoin, joita olen kutsunut vanhoillislestadiolaisiksi lisääntymispuhetavoiksi, joilla myös vanhoillislestadiolaisten seksuaalisuus tuodaan hallinnan piiriin.

Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali saa uuden ulottuvuuden avioliitossa, jolloin ihminen kohtaa uudet seksuaalisuuden ja seksuaalisen käyttäytymisen uhat. Näitä uhkia ovat erityisesti naistyyppillisinä näyttäytyvät lisääntymistä estävät teot eli erilaiset ehkäisymenetelmät, kuten ehkäisytabletit, päivien laskeminen, naisten seksuaalinen haluttomuus ja abortit. Avioliitossa olevien vanhoillislestadiolaisten seksuaalisuuden moraalisuutta määritellään, jotta lisääntyminen voitaisiin taata modernisoituvassa yhteiskunnassa. Tämä tapahtuu jopa vanhoillislestadiolaisten naisten terveyden ja hengen uhalla. Erityisesti seksuaalisuuden moraalinen arviointi kohdistuu naisiin, kun SRK:n julkaisuissa määritellään ja patologisoidaan naistyyppillinen seksuaalinen halu. Haluttomuus seksiin tai lisääntymisen estäminen ovat molemmat merkki naiseuden moraalin

²³⁰ Alasuutarin mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa alettiin sotien jälkeen kannattamaan uutta ehkäisymyönteistä ideologiaa ja syntyvyyden säännöstelyä niin, että aikasemmin moraalittomana pidetty ehkäisy muuttui perhesuunnitteluksi, joka oli jokaisen kansalaisen vastuulla. Vanhoillislestadiolaisten ja muun yhteiskunnan näkemykset ehkäisystä erottautuivat toisistaan vasta 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa, kun ehkäisy löi itsensä läpi myös maaseudulle. Alasuutari 1992, 106–114.

romahtamisesta. Normaali seksuaalinen halu ja nautinto toteutuvat siis aviollisessa yhdynnässä ja suurperheen äitiydessä, jotka tuottavat uskovaisia jälkeläisiä.

2.3 Sukupuolielämän poikkeavuudet ja luonnollinen seksuaalisuus: Homoseksuaalisuus, itsetyydytys ja silmän himo

SRK:n julkaisuissa määritellään moraalista seksuaalisuutta ikäkohtaisella puhuttelulla, eli ohjeistamalla erityisesti nuoria ja avioliitossa olevia. Ikäkohtaisen puhuttelun lisäksi alkuperäisaineistossa nousee esiin myös muita seksuaalisuuden puhetapoja, joilla määritellään vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia. Nämä muut seksuaalisuuden puhetavat lukeutuvat huoruuden synnin puhetavan alle. Ne osoitetaan kaikenikäisille vanhoillislestadiolaisen yhteisön jäsenille, ja ne elävät puhtauden ja lihan himon puhetapojen sekä lisääntymispuhetavan rinnalla. Näitä kaikkia uskovaisia uhkaavia vanhoillislestadiolaisen huoruuden syntiin sisältyviä puhetapoja ovat silmän himo, itsetyydytys ja homoseksuaalisuus. Näiden analysointi tarjoaa yksityiskohtaisemman ja monisyisemmän kuvan vanhoillislestadiolaisesta seksuaalimoraalista ikäkohtaisen puhuttelun rinnalla. Seksuaalisuuden puhetavoissa, joiden nähdään uhkaavan kaiken ikäisiä uskovaisia, nousee esiin myös seksuaalisuuden hallinnan sukupuolittuneita muotoja.

Voitosta voittoon -kirjassa homoseksuaalisuus, itsetyydytys ja silmän himo yhdistyvät ”sukupuolielämän poikkeavuudet” -puhetavan alle. Kirjan artikkelissa ”Sukupuolielämä ja sen poikkeavuudet” kirjoittaja esittää, että ”normaalin” avioelämän rinnalla esiintyy erilaisia ”[-] sukupuolielämän epänormaaleja muotoja”.²³¹ Nämä sukupuolielämän poikkeavuudet ja ”huoruuden synnin” eri muodot houkuttelevat kaiken ikäisiä uskovaisia nuorista vanhuksiin, ja niitä käydään läpi kattavasti myös muissa SRK:n julkaisuissa sekä toistuvasti *Päivämiehessä*. *Voitosta voittoon* -kirjassa nostetaan sukupuolielämän poikkeavuuksista ensimmäisenä esiin Onanin synti, ”[-] millä tarkoitetaan itsetyydytystä, onaniaa”.²³² Itsetyydytystä käsitellään useasti *Päivämiehessä* ja SRK:n julkaisuissa. Erityisesti nuoruudessa, kun nuorelle ”[-] tapahtuu sukupuolista kehittymistä”, uskovaiselle syntyy itsetyydytykseen liittyviä seksuaalisia haluja. ”Tällöin [-] saatana saa kiusauksen kautta nuoren harhautumaan siten, että hän yksinäisyydessä harjoittaa sellaista, mikä ei ole hyvää Jumalan edessä.”²³³

²³¹ Pelkonen 1970, 65.

²³² Pelkonen 1970, 65.

²³³ S.n. Nuoruuden ajan vaarat kristityille, *Päivämies* 4/1969, 5. Ks. Reinikainen 1969, 94–95.

Itsetyydytyksen syntiä saattavat SRK:n julkaisujen mukaan kuitenkin harjoittaa niin nuoret, avioliitossa olevat kuin myös vanhuksetkin. SRK:n julkaisuissa itsetyydytyksen kieltoa perustellaan Raamatun kohdilla ja liittämällä se huoruuden syntiin.²³⁴ *Voitosta voittoon* -kirjassa korostetaan, että itsetyydytys on siementen hukkaan heittämistä, jolla puututaan Jumalan luomisjärjestykseen eli pyritään estämään lisääntymistä.²³⁵ *Päivämiehellä* todetaan, että huoruuden synti ei tapahdu välttämättä aina kumppanin kanssa, sillä ”[-] huoruuteen sisältyy myöskin yksinäisyydessä tapahtunut saastaisuus”. Tämä ”yksinäisyydessä harjoitetun lihan” synti johdattelee uskovaisen epäuskoon.²³⁶ Itsetyydytys ja sen hyväksyminen nähdään alkuperäisaineistossa uutena ongelmallisena ilmiönä. SRK:n julkaisuissa korostuu näkemys, jonka mukaan liikkeen ulkopuolella itsetyydytys ei ole enää syntiä, sillä ”vieläpä hengelliset johtomiehet” eli evankelisluterilaisen kirkon johtajat ovat puoltaneet tämän lihan synnin ”luvallisuuutta”.²³⁷ Erään *Päivämiehen* kirjoittajan mukaan ”kiihtynyt sukupuoliisuus” on tuottanut seksuaalisen ongelman, jonka maailma on ratkaissut sukupuolisilla poikkeavuuksilla, kuten itsetyydytyksellä.²³⁸

Itsetyydytyksen syntiä ei varsinaisesti liitetä minkään ikävaiheen erityissynniksi, eikä itsetyydytyspuhetavoissa viitata suoraan mihinkään tiettyyn sukupuoleen. Yleisesti ottaen itsetyydytyksen ohessa puhutellaan yleisesti esimerkiksi nuoria poikia ja tyttöjä.²³⁹ Itsetyydytys nähdään vaarana ”Jumalan lapsille”²⁴⁰ eli kaikille uskovaisille. Itsetyydytyksen puhutavassa tulee kuitenkin esiin SRK:n julkaisujen miesnormi. *Voitosta voittoon* -kirjassa itsetyydytys määritellään implisiittisesti miehiseksi synniksi, sillä itsetyydytys on vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan ”[-] siementen hukkaan heittämistä tai tuhoamista”.²⁴¹ Itsetyydytys nähdään miesspesifisti juuri miesten tekemänä syntinä, miesten siementen hukkaan heittämisenä, sillä raamatunkohta, johon itsetyydytyksen tai onanian syntisyyttä vedotaan, liittyy syntiin langenneeseen Onan-nimiseen mieheen, ”[-] joka hukkasi siemenensä”.²⁴² Itsetyydytyksen puhutavoissa SRK:n julkaisuissa ei erikseen puhutella suoraan naisia vaan ainoastaan miehiä.

²³⁴ Pelkonen 1970, 65–68.

²³⁵ Pelkonen 1970, 68.

²³⁶ P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

²³⁷ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori, *Päivämies* 2/1966, 5.

²³⁸ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

²³⁹ Reinikainen 1969, 94–95. P. J. V., Eräs kansaamme jäytävä synti, *Päivämies* 19/1960, 1–2.

²⁴⁰ S.n. Nuoruuden ajan vaarat kristityille, *Päivämies* 4/1969, 5.

²⁴¹ Pelkonen 1970, 68.

²⁴² Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5. Ks Pelkonen 1970, 65. 1. Moos. 38 luku.

Toinen *Voitosta voittoon* -kirjassa sukupuolielämän poikkeavuuksiin kuuluva ilmiö on ”[–] huoruuden harjoittaminen samaa sukupuolta olevien kesken, eli homoseksuaalisuus”.²⁴³

Homoseksuaalisuuden puhettavat ovat SRK:n julkaisuissa toistuvia, ja ne nousevat esiin 1960- ja 1970-luvuilla etenkin yhteiskunnallisten muutosten sekä lakiuudistusten myötä.

Homoseksuaalisten tekojen kriminalisoinnin poistaminen rikoslaista vuonna 1971 herättää *Päivämiehessä* useita kriittisiä kannanottoja lakiuudistusta vastaan. Uusi ”seksilaki” herättää eskatologisia vertauksia lopunaikoihin, jolloin vastaavasti ”sairaudet” oli tehty luvalliseksi.²⁴⁴

Myös homoseksuaalien hyväksyminen kirkon työntekijöiksi ja papeiksi herättää kiivaan kannanoton vuonna 1976.²⁴⁵ Homoseksuaalisuuteen suhtaudutaan hyvin negatiivisesti ja se nähdään erityisen vaarallisena huoruuden synnin muotona SRK:n julkaisuissa.

Homoseksuaalisuudesta kirjoitettiin esimerkiksi poikkeuksellisen laaja juttu *Päivämiehessä* vuonna 1967, ”Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa” -juttusarjassa. Homoseksuaalinen halu nähdään huoruuden synnin kauheimpana muotona: ”Kauheimman muotonsa saa synty silloin, kun mies yhtyy mieheen ja nainen naiseen.”²⁴⁶

Samoin kuin itsetyydytyksen puhettavassa myöskään homoseksuaalisuuden puhettavassa ei suoraan puhutella tiettyä sukupuolta. Sukupuoli tulee kuitenkin implisiittisesti esiin, kun SRK:n julkaisuissa viitataan raamatunkohtaan, jossa homoseksuaalisuus määritellään synniksi. Eräässä *Päivämiehen* kirjoituksessa homoseksuaalisuuden synty määritellään kahden miehen tai kahden naisen välisen ”yhtymisenä”, mutta myöhemmin samassa artikkelissa viitataan raamatunkohtaan, jossa nousee esiin SRK:n julkaisujen miesnormi:

Jos joku miehenpuolen kanssa makaa niin kuin jonkun vaimon kanssa, he ovat kauhistuksen tehneet. Heidän pitää molemmat totisesti kuoleman.²⁴⁷

Myös toisessa *Päivämiehen* kirjoituksessa nostetaan nimenomaan mieshomoseksuaali esiin: ”Ei sinun pidä miehenpuolen kanssa makaaman, niin kuin vaimon kanssa.”²⁴⁸ Samoin kuin itsetyydytyksen synnissä myös homoseksuaalisuudessa korostuu SRK:n julkaisujen tapa puhutella erityisesti miehiä.

²⁴³ Pelkonen 1970, 65–66.

²⁴⁴ Pentti Pelkonen, Lihallinen ja hengellinen huoruus, *Päivämies* 22/1971. 1,4.

²⁴⁵ S.n. Homo ja kirkko, *Päivämies* 3/1976, 2. Ks. SRK:n Työvaliokunta 1976, 62.

²⁴⁶ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.

²⁴⁷ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3. 1. Room. 1: 19–20.

²⁴⁸ S.n. Homo ja kirkko, *Päivämies* 3/1976, 2.

Homoseksuaalisuuden käsittelyssä SRK:n julkaisuissa nousee toistuvasti esiin luonnollisuuspuhetapa, jonka voi havaita myös muissa seksuaalisuutta käsittelevissä kirjoituksissa. Luonnollisuus-puhetapa SRK:n julkaisuissa tarkoittaa sitä, kun moraalista seksuaalisuutta ja seksuaalista halua arvioidaan sen mukaan, mikä nähdään luonnollisena ja luonnottomana. Butler on kuvannut tällaista tapaa käsitellä homo- ja heteroseksuaalisuutta luonnollisuusparadigma-termin avulla. Tässä paradigmassa sukupuoli ja seksuaalinen halu esitetään niin, että sukupuolen ja seksuaalisen halun välille luodaan kausaalinen jatkuvuus. Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ajatellaan tiedettävän perustavanlaatuinen totuus, joka toimii luonnonlakien mukaan. Kun seksuaalisuutta käsitellessä nostetaan esiin luonnollisuus, ajatellaan usein heteroseksuaalisuus luonnolliseksi, ja yksilön sukupuoli nähdään vastakkaisuhteella erottautuvaksi toisesta sukupuolesta, johon halu kohdistuu. Luonnollisuuden määrittelyssä seksuaalisen halun nähdään siis heijastavan sukupuolta ja sukupuolen heijastavan seksuaalista halua.²⁴⁹

SRK:n julkaisujen luonnollisuuspuhetavassa homoseksuaalisuus nähdään erityisenä vaarana, koska se nähdään uhkana luonnollisena nähdylle miehen ja naisen väliselle avioliitoinstituutiolle. *Päivämiehessä* luonnollinen rakkaus on vain miehen ja vaimon välillä: ”[–] Jumala synnyttää aviorakkauden miehen ja vaimon välillä, että näillä kahdella on luonnollinen kaipaus ja rakkaus toisiinsa, joka heidät yhdistää.”²⁵⁰ Yhdyntä ja moraaliseksi nähty seksuaalisuus on sallittua vain avioliitossa miehen ja naisen välillä, minkä vuoksi avioliiton ulkopuolinen, kahden samaa sukupuolta olevan välinen ”sukupuolivietin tyydyttäminen”, on huoruuden synnin ”kauhein muoto”.²⁵¹ Homoseksuaalisuus, sen kriminalisoinnin löyhentyminen lainsäädännöllisesti sekä evankelisluterilaisen kirkon myötämielisempi suhtautuminen homoseksuaalisuuteen uhkaavat SRK:n julkaisujen mukaan avioliitoinstituutiota, koska ne uhkaavat vanhoillislestadiolaisen näkemyksen mukaan ”korkeimpaa ja pyhimpää säätyä”.²⁵² Luonnollisuuspuhetavassa homoseksuaalisuus nähdään myös uhkana sukupuolijärjestelmälle eli sille, millaisena herätysliikkeessä nähtiin sukupuolten olevan ”luonnollisessa” tilassa. Luonnollinen seksuaalinen halu tapahtuu SRK:n

²⁴⁹ Butler 2008, 68–80.

²⁵⁰ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3. Homoseksuaalisuudesta vanhoillislestadiolaisuudessa 2000-luvulla Ks. Linjakumpu 2017 235–239.

²⁵¹ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.

²⁵² Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.

julkaisujen mukaan vain miehen ja vaimon välillä, ja homoseksuaalisuus näyttäytyy uhkana tälle luonnolliselle järjestykselle: ”Se on luonnonlakien vastaista.”²⁵³ Homoseksuaalisuus ei SRK:n julkaisujen mukaan toimi luonnollisena ja tiedettynä pidetyn sukupuolijärjestyksen ja seksuaalisen halun logiikan mukaan, sillä halu kohdistuu väärään sukupuoleen.

Luonnollisen seksuaalisen halun määrittely korostuu SRK:n julkaisuissa myös muissa seksuaalisuuden puhetavoissa, joissa määritellään sukupuolielämän poikkeavuuksia, kuten aikaisemmin esiin nostetussa itsetyydytyksen puhetavassa. Itsetyydytys nähdään SRK:n julkaisuissa yhtenä merkinä luonnottomasta seksuaalisesta halusta. Itsetyydytyksen hyväksymisen ongelmallisuutta kuvataan seuraavasti:

Tämä maailma on sen sijaan lähtenyt julistamalla julkistamaan, että se on niin äärettömän luonnollista ja vielä suotavaa. Ja sitä pitäisi jokaisen nuoren tarvittaessa harjoittaa.²⁵⁴

Päivämiehellä kannustetaan erityisesti nuoria olemaan varuillaan, sillä ”himojen hillitön tyydyttäminen itsetyydytyksen” muodossa on tullut luonnolliseksi.²⁵⁵ Uusi, seksuaalisesti vapautuneempi henki näyttäytyy *Päivämiehellä* merkinä yhteiskunnan laajemmasta moraaliseen rappeumasta. Seksuaalisuuden yhteiskunnallinen vapautuminen on *Päivämiehen* mukaan muodostanut uhkaavia ja vääristyneitä käsityksiä luonnollisesta seksuaalisuudesta:

Pyritäänhän silloin muodostamaan sellainen käsite, että sukupuolivietin tyydyttäminen kaikissa muodoissaan on rinnastettavissa jokapäiväiseen leipäämme, jolla on luonnollinen kulku ruumiissamme ja kuuluu mielen- ja ruumiinterveyden hoitoon. Tätä esitetään uutena sivistyksenä julkisesti kaikilla nykyaikaisilla tiedotusvälineillä. Näin alas on laskettu ihmisyydenkin arvo.²⁵⁶

Luonnollisuuspuhetavassa *Päivämiehellä* luodaan määritelmiä siitä, mitä tarkoittaa luonnollinen ja luonnoton seksuaalisuus ja seksuaalinen halu. Seksiä voi esimerkiksi nauttia liikaa, sillä liika huoruuden synty ja seksi voi johtaa mielenterveyden heikkenemiseen ja ”depressioon”. ”Kun on saanut nauttia enemmän kuin tarpeekseen lihan himoista ja huoruudesta, menettää lopulta hermojensa hallinnan ja tulee sielullisesti sairaaksi.”²⁵⁷

²⁵³ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3. Uskontojen heteronormatiivisuudesta Ks. Linjakumpu 2017, 227.

²⁵⁴ S.n. Nuoruuden ajan vaarat kristityille, *Päivämies* 4/1969, 5.

²⁵⁵ Erkki Piri, Ovatko lamppumme palamassa – omatunnon hoitaminen, *Päivämies* 11/1970, 4.

²⁵⁶ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.

²⁵⁷ Lauri Alasaarela, Lihan himo, *Päivämies* 47/1974, 4.

Luonnotonta seksuaalisuutta kuvaillaan vertaamalla moraalittomaksi nähtyä seksuaalisuutta johonkin ihmisyyden ulkopuolella olevaan ja eläimelliseen.

Nykyinen radion ja television sukupuoli-, perhesuunnittelu-, ja seksiopetus ovat kaikkea muuta kuin ihmismäistä. Ihmiset yritetään jo lapsesta alkaen opettaa vapaisiin suhteisiin ja hillittömästi täyttämään lihan himojaan, kuten eläimet.²⁵⁸

Seksuaalisesti vapautuvassa yhteiskunnassa ”[–] ihmistä yritetään kehittää eläimeksi tai ainakin eläimelliseksi”. Esimerkiksi homoseksuaalisuus nähdään merkinä tästä eläimellisestä seksuaalisuudesta.²⁵⁹ Luonnollisuus -puhetavassa tulee selväksi, että eläimellisyys on SRK:n julkaisuissa moraalitonta ja ei-luonnollista, sillä eläimelliset piirteet tulkitaan ihmisluontoon kuulumattomina. On tärkeä huomata, että SRK:n julkaisuissa luonnollisuuspuhetavassa seksuaalisen halun tyydyttäminen on ihmisen luontoon kuulumatonta ja eläimellistä, etenkin kun sen tavoite ei ole aviollinen lisääntyminen. Tämä korostuu esimerkiksi homoseksuaalisuuden, itsetyydytyksen, seksistä nauttimisen ja perhesuunnittelun yhteydessä. ”Ihmisruumista ei ole luotu saastaisuuteen, vaan todella jaloon käyttöön.”²⁶⁰

Luonnollisuuspuhetavassa on nähtävissä monia samoja piirteitä kuin nuorille suunnatussa puhtaan seksuaalisuuden puhetaavassa. Moraalittomiksi nähdyt seksuaaliset teot ovat samalla luonnottomia tai epäpuhtaita, kun taas luonnollinen seksuaalisuus on samalla myös puhdasta.

Sukupuolielämän poikkeavuuksien määrittelyssä, samoin kuin nuorten uskovaisten puhuttelussa, korostuu vanhoillislestadiolainen käsitys seksuaalisesta halusta eli lihan himosta. Seksuaalinen halu näyttäytyy hyvin niskuroivana ja uppiniskaisena:

Tervekkään ihminen, joka hallitsee itsensä eikä antaudu suoranaisesti huoruuteen, ei ole vapaa lihan himosta, se on meissä ja pysyy, se kiusaa ja houkuttelee yksinäisyydessäkin.²⁶¹

Seksuaalinen halu on uhkana seksuaalimoraalille, sillä kiihottavat ”lihan himot” johtavat kohti luonnottomia sukupuolielämän poikkeavuuksia. Sukupuolielämän poikkeavuuksista esimerkiksi homoseksuaalisuuden nähtiin SRK:n julkaisuissa viettelyteoriaa mukaillen johtuvan ulkoisista vaikutuksista: ”[–] homoseksuaalisuus on usein viettelyksen synnyttämää.”²⁶² Ihmisten seksuaalinen halu nähtiin SRK:n julkaisuissa uppiniskaisena ja ihmisten olevan herkästi halujen vietävissä, sillä 1960- ja 1970-luvuilla seksuaalisuudelle

²⁵⁸ S.n. Ihminen, *Päivämies* 10/1974, 2.

²⁵⁹ S.n. Ihminen, *Päivämies* 10/1974, 2.

²⁶⁰ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

²⁶¹ Lauri Alasaarela, Lihan himo, *Päivämies* 47/1974, 4.

²⁶² S.n. Homo ja kirkko, *Päivämies* 3/1976, 2.

altistui yhä useammin. Seksuaalisuuden ”[-] synnin muodot ovat yleistymässä ja tulemassa luvallisiksi. Kaikkien aistien välityksellä herätetään synnilliset himot, jopa keksitään muodot niiden tyydyttämiseksi”.²⁶³

Seksuaalisen halun niskuroiva luonne korostuu erityisesti ihmisen aisteissa ja katseessa, joita määritellään silmän himon puhetavassa. Erityisesti silmien nähtiin houkuttelevan huoruuden syntiin.²⁶⁴ Silmän himon puhetapa on yksi sukupuolielämän poikkeavuuksista ja huoruuden synneistä, ja sen nähdään houkuttelevan ihmisiä iästä ja aviosäädystä huolimatta.²⁶⁵

Suviseurapuhujat esittävät suviseurajulkaisuissa seuraavasti:

[-] meidän lihassamme ja veressämme vaikuttaa huoruuden riettaalliset ja saastaiset himot. Silmät saattavat aivan kuin joskus palaa riettaitten himojen sytyttämässä tulella.²⁶⁶

Himokas katse esimerkiksi on jo huorin tekemistä – tämä himokas katse on tuttu asia, jota vastaan Jumalan kansa haluaa evankeliumin voimalla taistella [-].²⁶⁷

Silmien ja himokkaan katseen houkuttelu huoruuden syntiin kiteytyy erityisesti pornolehdissä, mainoksissa sekä lehtien kuvissa ja televisiossa.²⁶⁸ Kauppojen hyllyillä olevat pornolehdet ”[-] kuvineen ovat herättelemässä sellaisia vaistoja ja himoja – Silmien kautta sisään tullut kipinä on monessa sytyttänyt tulen, jota on vaikea sammuttaa”.²⁶⁹ Silmäin himo korostuu SRK:n julkaisuissa yhtenä sukupuolielämän poikkeavuutena.

SRK:n julkaisujen silmän himon puhetavassa nousee selkeästi esiin sen sukupuolittuneisuus. Silmän himon puhetapaan sisältyy eksplisiittinen viittaus siitä, että himokas katse, joka synnyttää huoruuden synnin ajatuksissa ja sydämissä, on useimmiten miehen katse. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että SRK:n julkaisujen kirjoitukset, joissa nostetaan esiin silmän himo, ovat lähes poikkeuksetta miesten kirjoittamia. Esimerkiksi suviseurapuhuja, joka kuvailee omaa seksuaalista haluaan seuraavasti, on mies:

²⁶³ Pelkonen 1970, 66.

²⁶⁴ SRK:n työvaliokunta 1975, 124

²⁶⁵ Pelkonen 1970, 66-67.

²⁶⁶ SRK:n työvaliokunta 1965, 146.

²⁶⁷ SRK:n työvaliokunta 1979, 228.

²⁶⁸ ”Silmäin pyyntö on myös viheliäinen taipumus meissä. Se viivähtäisi himoja ruokkivissa kuvissa, joita totisesti tämä maailma on täynnä.” Pentti Sippola, Maailmassa, mutta ei maailmasta, *Päivämies* 33/1976, 1,4. Ks. S.n. Pornografia vaikuttava tekijä ihmisen ja yhteiskunnan moraalisen ryhdin romahtamiseen, 20/1971, 2. S.n. Avioliitto, *Päivämies* 32/1972, 2. Einari Lepistö, Opin ja elämän raittiudesta, *Päivämies* 43/1973, 1. Lauri Taskila, Televisioko kristityn kodin huonekalu, *Päivämies* 13/1964, 2.

²⁶⁹ S.n. Pornosota, *Päivämies* 12/1975,

[–] meidän lihassamme ja veressämme vaikuttaa huoruuden riettaalliset ja saastaiset himot. Silmät saattavat aivan kuin joskus palaa riettaitten himojen sytyttämässä tulella.²⁷⁰

Meillä puhuja viittaa epäsuorasti miehiin. Silmän himo -puhetapa osoitetaan selkeästi miehille, sillä kirjoituksissa nimenomaan miehet himoitsevat aistein naiskehoja: ”Miesväki elättelee likaisia tunteitaan saastalla, jota se ahmii kaikilla aisteillaan roskakirjallisuudesta, teatterista, televisiosta, aikakauslehdistä ja radiosta.”²⁷¹ Kirjoittaja jatkaa vielä: ”Naiset korostavat viehätysvoimaansa pukeutumalla niin, että miesten vietit heräisivät.”²⁷² Eräässä kirjoituksessa nostetaan esiin, että radiossa ja televisiossa juuri naiset herättävät miesten himoja: ”Himojen hiillosta kohennetaan jatkuvasti kun naiset esiintyvät puolialastomina [–].”²⁷³ Juuri ”miesväki”²⁷⁴ on se sukupuoli, jonka himot heräävät aistien kautta ja jonka seksuaalisuutta hallitaan silmien himon puhetavoilla. Silmän himo on miehen huoruuden synti.

Silmien himon puhetapa yhdistyy vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin käsitykseen sukupuolesta sekä siihen, miten seksuaalista halua sukupuolitetaan SRK:n julkaisuissa. Samoin kuin nuorten ja avioliitossa olevien ikäkohtaisessa puhuttelussa myös SRK:n julkaisujen silmien himon puhetavassa määritellään naisten seksuaalimoraalia ja seksuaalista halua. Silmien himon puhetavassa korostuu silmän himon synnin toinen puoli, ”silmäin pyynti”, jolla SRK:n julkaisuissa tarkoitetaan toisen ihmisen houkuttelemista aistien avulla huoruuden syntiin esimerkiksi pukeutumisella tai ulkonäön ehostamisella.²⁷⁵ SRK:n julkaisuissa korostuu, että silmäin pyynnin synti on nimenomaan naisten tekemä synti, sillä sen määrittelyssä keskitytään ohjeistamaan ja kontrolloimaan erityisesti naisten käytöstä. Esimerkiksi naisten pukeutumiseen annetaan runsaasti ohjeita SRK:n julkaisuissa. ”Himojen hiillosta kohennetaan jatkuvasti kun naiset esiintyvät puolialastomina.”²⁷⁶ Kirjoittaja toteaa ”Älkää holhotko ruumistanne haureuteen” -tekstissä, miten nykymaailmassa ”Naiset

²⁷⁰ SRK:n työvaliokunta 1965, 146.

²⁷¹ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies* 16/1966. 1,5.

²⁷² Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies* 16/1966. 1,5.

²⁷³ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5.

²⁷⁴ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies* 16/1966. 1,5.

²⁷⁵ Väinö Tumelius: Sananen avioliittoon aikoville. *Päivämies* 50/1963.

²⁷⁶ Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5. Eräässä kirjoituksessa huolestutaan muotivillityksestä, jossa pidetään selkää paljaana arinten sisäelinten, kuten munuaisten kohdalta, sillä sen uskottiin johtavan myöhemmin erilaisiin sisäelintauteihin. Ks. Pentti Sippola, Maailmassa, mutta ei maailmasta, *Päivämies* 33/1976, 1,4.

korostavat viehätyivoimaansa pukeutumisella niin, että miesten vietit heräisivät”. Kirjoittaja ohjeistaa uskovaisille naisille seuraavasti:

Ettehän rakkaat matkaystävät, ennen kaikkea sisaret, pahastu jos kirjoitan, että älkää mukautuko tämän maailman muodon mukaan. – On tullut joskus mieleen ajatus, että miksi naisten hameet ovat niin kovin lyhyitä. [–] sota saattaa olla seurassa olevan miesväen povella- Se lyhyt hamekin saattaa olla heikolle veljelle pahennukseksi.²⁷⁷

SRK:n julkaisujen seksuaalisen halun mies- ja naistyypilliset muodot tulevat selkeästi esiin silmän himon puhettavassa. Naiseus on jotain, johon miesten seksuaalinen halu kohdistuu: ”Naiset korostavat viehätyivoimaansa pukeutumalla niin, että miesten vietit heräisivät.”²⁷⁸ Sen lisäksi naisten vastuulle annetaan SRK:n julkaisuissa huolehtia ja valvoa miesten seksuaalisia halua,²⁷⁹ sillä naisten tehtävä on pukeutua niin, etteivät miesten seksuaaliset halut herää: ”Se lyhyt hamekin saattaa olla heikolle veljelle pahennukseksi.”²⁸⁰ Myös muut SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhettavat kiinnittävät huomiota juuri naisten seksuaaliseen haluun ja sen hallintaan. SRK:n julkaisuissa tämä tapahtuu niin, että seksuaalisen halun puhettavoissa naisilla ei näytä olevan miltei laisinkaan toimijuutta tai seksuaalista halua, vaan nainen on useimmiten seksuaalisen halun kohde. Naisen seksuaalisen halun puute nousee aineistossa esiin myös käsiteltäessä avioelämää: ”Sukupuolielämään liittyvä ja varsin yleinen ilmiö on vaimon kylmyys aviollisessa yhdyselämässä.”²⁸¹ Foucault osoittaa, että seksuaalisuuden hallinnan yksi strategioista on naisten seksuaalisuuden, halun ja ruumiin normittaminen.²⁸² SRK:n julkaisuissa seksuaalisuuden puhettavoissa paradoksaalisesti naisen seksuaalisen halun puute on yhtäällä potentiaalinen ongelma, mutta toisaalla naisen haluttomuus turvaa yhteisön seksuaalimoraalia. Nainen toimii yhteisön ja erityisesti miesten seksuaalimoraalin vartijoina:

²⁷⁷ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies*, 16/1966. 1,5. Ks. myös Väinö Tumelius: Sananen avioliittoon aikoville. *Päivämies* 50/1963. 10. Rauno Pitkänen: Nuorten aviopuolison valinta. *Päivämies* 2/1969. 5–6.

²⁷⁸ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen. 16/1966. 1,5.

²⁷⁹ Miehillä annetaan lähinnä ohjeita pitkistä hiuksista, jotka nähtiin syntinä, mutta ei siksi, että ne herättäisivät seksuaalisen halun. Ks. Jäntti 1970, 36. Hannes Partanen, Jorma Manninen: Keskustelutilaisuus maailmallisuuden vaaroista Oulun Rauhanyhdistyksellä. *Päivämies* 5/1971. 1,4. Pentti Sippola, Maailmassa, mutta ei maailmasta, *Päivämies* 33/1976, 1,4.

²⁸⁰ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies*, 16/1966. 1,5. Ks. Jäntti 1970, 34–36. Hannes Partanen, Jorma Manninen: Keskustelutilaisuus maailmallisuuden vaaroista Oulun Rauhanyhdistyksellä. *Päivämies* 5/1971. 1,4. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

²⁸¹ Pelkonen 1970, 69.

²⁸² Foucault 2010 79–80.

Ettehän rakkaat matkaystävät, ennen kaikkea sisaret, pahastu jos kirjoitan, että älkää mukautuko tämän maailman muodon mukaan. -- sota saattaa olla seurassa olevan miesväen povella.²⁸³

Seksuaalisella halulla nähdään SRK:n julkaisuissa olevan useita miestyypillisiä muotoja. *Päivämiehessä* todetaan, että nykyajan maailmassa eletään haureuden aikana, jolloin ”Miesväki elättelee likaisia tunteitaan saastalla, jota se ahmii kaikilla aisteillaan roskakirjallisuudesta, teatterista, televisiosta, aikakauslehdistä ja radiosta”. Mies valitsee itselleen avioliittoon sopivan naisen, minkä vuoksi ohjeet puolison valinnasta osoitetaan erityisesti miehille. Nuorille annetuissa seurusteluohjeissa todetaan seuraavasti: ”Miehistä sukupuolta pidetään varsinaisesti valinnan suorittajana ja aloitteentekijänä.” Kirjoittaja jatkaa antamalla pojille ohjeet valita tyttö, joka ei turhaa keskity ”kaunistamaan” itseään.²⁸⁴ Tyttöille taas annetaan ohje varoa poikia, jotka ”[-] käyvät liiksi iholle ja ovat liian läheisiä ystäviä kaikkein kanssa”. He ovat poikia, ”[-] joilla on tullut tavoitteeksi kuinka monta tyttöä he saisivat repsauttaa itseensä”.²⁸⁵ Mies näyttäytyy SRK:n julkaisuissa subjektilla, joka haluaa naista, seksuaalisen halun objektia.

Vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali rakentuu siis nuoruuden ja avioliiton ikäkohtaisen puhuttelun lisäksi myös homoseksuaalisuuden, silmän himon, itsetyydytyksen ja luonnollisen seksuaalisuuden puhetavoissa. Nuoria ja avioliitossa olevia houkuttelevat ”sukupuolielämän poikkeavuudet”, jotka antavat yksityiskohtaisemman kuvan seksuaalisen halun hallinnasta ja halun sukupuolittuneista muodoista. Yhteenvetona sukupuolielämän poikkeavuuksista voidaan todeta, että seksuaalisuus määritellään luonnottomaksi ja poikkeavaksi silloin, kun se ei täytä avioliittoon asetettua lisääntymiskäskyä.²⁸⁶ Seksuaalinen halu näyttäytyy sukupuolielämän poikkeavuuksien puhetavassa niskuroivalta ja herkästi houkutuksille taipuvalta halulta. Seksuaalisen halun nähdään houkuttelevan kaikkien aistien välityksellä, erityisesti silmien pyynnin ja katseen houkuttelun kautta. Näin myös katse ja ajatukset asetetaan moraalisen arvioinnin kohteeksi SRK:n julkaisuissa.

Sukupuolielämän poikkeavuudet ja luonnollinen seksuaalisuus puhetavoissa rakentuu tarkka kuva myös sukupuolityypillisestä seksuaalisesta halusta. Sukupuolittunut seksuaalinen halu toimii seksuaalisuuden hallinnan keinona, sillä SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla

²⁸³ Pentti Koskelo: Älkää holhotko ruumistanne haureuteen. 16/1966.

²⁸⁴ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

²⁸⁵ Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1,4. Sukupuolittuneista seksuaalisuuden muodoista Ks. Hurtig 2013, 267–268.

²⁸⁶ Ks. Pelkonen 1970, 65–70.

luonnollisen seksuaalisen halun nähdään heijastavan luonnollista sukupuolta ja päinvastoin. Ikävaiheesta riippumatta SRK:n julkaisuissa erityisesti naisen nähdään asettuvan useimmiten seksuaalisen halun kohteeksi. Mies on taas se, joka haluaa tai himoaa seksiä ja naista. Eksplisiittinen ja suora seksuaalisen halun hallinta kohdistuu erityisesti naisiin, joiden ruumista, seksuaalisuuden halun puutetta, käyttäytymistä ja pukeutumista arvioidaan, ohjeistetaan, määritellään ja normitetaan. Miesten seksuaalisuutta hallitaan eksplisiittisesti, kun itsetyydytyksen, homoseksuaalisuuden ja silmien himon puhetavoissa puhutellaan erikseen vain miehiä.

Seksuaalisuuden hallinta toteutuu SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhetavoissa ajallisesti ja tilallisesti. Seksuaalisuuden ajallinen hallinta tapahtuu puhuttelemalla eri ikävaiheissa olevia ihmisryhmiä ja määrittelemällä kullekin ryhmälle tarkasti moraalisen seksuaalisuuden rajat. Nuoriin kohdistuu ajallista hallintaa, sillä he ovat herkässä ikävaiheessa seksuaalisuuden kannalta, ja heidät tulee saattaa avioliittoon tarkoin määritellyn seksuaalimoraalin avulla. Tilallinen seksuaalisuuden hallinta ilmenee taas uskonyhteisön ulkopuolisen maailman eli maailmallisuuden vaarallisuuden määrittelyissä. Seksuaalisuuden kannalta uhkaavia maailmallisia tiloja ovat esimerkiksi lääkärien, neuvoloiden ja terveyskeskusten vastaanotot, koulut, kauppojen lehtihyllyt sekä pimeä yöaika. ”Maailmasta on tullut suuri SYNTIHUONE [-].”²⁸⁷

Yhteenvetona voidaan todeta, että vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali kiteytyy SRK:n julkaisuissa huoruuden synnin puhetapaan sekä nuoruuden ja avioliiton ikäkohtaisessa puhuttelussa että luonnollisen seksuaalisuuden ja sukupuolielämän poikkeavuuksien määrittelyssä. Huoruuden synti tarkoittaa nuoruudessa seksuaalisia tekoja, kuten esiaviollista seksiä, sekä seksualisoituja tekoja ja asioita, kuten kädestä pitämistä, yöaikaan seurustelua tai houkutuksille altistumista television, elokuvien tai naisten pukeutumisen kautta. Nuoruuden seksuaalisia tekoja arvotetaan puhtaan seksuaalisuuden ja lihan himon puhetapojen avulla. Avioliitossa huoruuden synti merkitsee lisääntymispuhetavassa lisääntymisen estämistä, kuten ehkäisyä ja aborttia, tai avioliiton purkamista. Huoruuden synti kattaa myös ”sukupuolielämän poikkeavuudet” kuten homoseksuaalisuuden, itsetyydytyksen, seksuaaliset ajatukset ja seksuaalisen halun motivoimat aistit, jotka houkuttelevat kaikenikäisiä seksuaalisuuden syntiin.

²⁸⁷ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

Kaikkia seksuaalisuuden puhetapoja ja niiden sukupuolittuneita muotoja yhdistää se, että vanhoillislestadiolaisuudessa 1960- ja 1970-luvuilla moraalinen seksuaalisuus tarkoittaa avioelämässä lisääntymiseen tarkoitettua yhdyntää. Yhdyntä nähdään pakkona, josta ei voi avioliitossa kieltäytyä pitkäksi aikaa luonnonmukaisena ehkäisykeinona, sairauden johdosta tai haluttomuudesta.²⁸⁸ Seksuaalisuus yhdistetään vain lisääntymiseen, eikä sitä nähdä arvokkaana itsessään. Seksuaalinen halu näyttäytyy moraalittomana etenkin, jos halu ilmenee seksuaalisissa teoissa, joiden tarkoitus ei ole luonnollinen, heteroseksuaalinen ja avioliitossa tapahtuva lisääntymiseen tarkoitettu seksi. Moraalinen seksuaalinen halu kohdistuu vain vastakkaista sukupuolta olevaan aviopuoliso.

²⁸⁸ Ks. Linjakumpu 2017 230.

3 Seksuaalisuuden hallinta vanhoillislestadiolaisuudessa

Analysoin tässä luvussa tarkemmin hallintaa vallankäyttönä. Vanhoillislestadiolaista vallankäyttöä analysoineet tutkimukset ovat osoittaneet, että hallinta vallankäyttönä on yleistä herätysliikkeessä, jossa valtaa käytetään useimmiten ilman suoraa käskemistä tai kurivaltaa.²⁸⁹ Yksilöt tulevat osaksi hallintaa erilaisten hienovaraisten tekniikoiden avulla, joiden myötä he omaksuvat ja sisäistävät vallankäytön. Näin vallankäyttö automatisoituu ja piiloutuu.²⁹⁰ Tutkin aluksi tarkemmin tätä omaksuttua vallankäytön muotoa, itsen hallintaa, jonka yksilöt kohdistavat itse itsensä. Itsen hallinnan tutkiminen auttaa ymmärtämään, miten yksilö tuottaa tiettyä seksuaalimoraalia itse itselleen ja miten vallankäyttäjä yllyttää siihen. Luvun lopuksi kiinnitän vielä huomiota hallinnan eetokseen²⁹¹, eli siihen miten hallintaa oikeutetaan vanhoillislestadiolaisuudessa 1960- ja 1970-luvuilla. Käsittelen hallinnan eetoksen analyysissä SRK:n julkaisuissa esiin nousevia eugeenisia ajattelutapoja ja miten niillä oikeutetaan seksuaalisuuden hallintaa.

3.1 Itsen hallitseminen: seksuaalisen moraalisen toimijuuden rakennus vanhoillislestadiolaisuudessa

Hallinnallista valtaa ja omaksuttua itsen hallintaa voidaan ymmärtää Foucault'n kuvaileman arkkitehtonisen vertauksen eli panopticonin avulla. Panopticon on Jeremy Benthamin 1700-luvun lopulla suunnittelema vankilarakennelma. Foucault'n vertauksessa vankilarakennelmassa keskeistä on vankien valvontajärjestelmä. Panopticonin päävaikutus on se, että se luo vangeille tietoisuuden siitä, että he ovat jatkuvasti vartijoiden valvottavina vankilan keskustornista. Vangit eivät voi huomata vanginvartijan läsnäoloa tai poissaoloa, joten vanki ei koskaan tiedä, tarkkaillaanko häntä todella. Vanginvartijan valta on samalla näkyvää, sekä sellaista, jota ei voi havaita. Kontrollin ja tarkkailun mahdollisuus saa vangit ajan myötä valvomaan itseään ja kontrolloimaan omaa käytöstään toivottuun suuntaan.²⁹² Panopticon voidaan siis käsittää yleistettäväksi vertauskuvaksi, jonka avulla voidaan ymmärtää valtasuhteita modernien ihmisten arjessa sekä modernia hallintaa. Hallinta vallankäyttönä toteutuu monin eri tavoin ja tekniikoin. Hallinnan käytännöissä limitty

²⁸⁹ Ks Linjakumpu 2012, 2015, 2021. Nykänen 2015.

²⁹⁰ Foucault 1980, 158. Foucault 2010, 65–67. Foucault 1991 99–101. Foucault 1988, 18–19. Dean 2010 17–30. Ks. Linjakumpu 2012, 28–29.

²⁹¹ Rose 1999 27–28. Kantola 2002, 32–33. 185.

²⁹² Foucault 1980, 272–279.

poliittinen, yhteiskunnallinen hallinta ja itseen kohdistuva hallinta.²⁹³ Itseen kohdistuva valta tarkoittaa valtaa, joka sisäistetään itsekurin muodossa. Panoptisen itseä kontrolloivan mekanismin tavoin ihminen itse mukauttaa omaa toimintaansa toivottuun ja moraaliseen suuntaan. Itsen hallinta toteutuu erilaisin käytännöin ja tavoin, joilla yksilöitä johdatellaan luomaan ja yksilöt itse luovat suhdetta itseensä.²⁹⁴ Keskityn tässä luvussa analysoimaan erityisesti itseen kohdistuvaan hallintaa sekä sitä, millaisin eri tavoin SRK:n julkaisuissa kehoitetaan hallitsemaan itse itseään ja itse omaa seksuaalimoraaliaan 1960- ja 1970-luvuilla.

Vanhoillislestadiolaisuuden sosiaalsiin ja uskonnollisiin käytäntöjä on analysoitu Foucault'n panopticon vertauksen avulla jo aiemmin.²⁹⁵ Lestadiolaisuutta tutkinut Nykänen kuvailee erästä vanhoillislestadiolaisuudessa ilmenevää modernia normalisoivan vallankäytön muotoa vanhoillislestadiolaiseksi panopticoniksi. Nykänen esittää, että Foucault'n kuvailema panoptinen valta ilmenee omaan uskonyhteisöä ja seurakuntaa kohti osoitetussa kuuliaisuudessa. Tämä valta on omaksuttua valtaa, jossa yhteisön jäsenet haluavat toimia yhteisön kannalta parhain tavoin, joka perustuu sääntöihin ja käsityksiin oikeana uskovaisena olemisesta. Nykänen tähdentää Foucault'a mukailleen, että samoin kuin panopticon-vertauksessa myös vanhoillislestadiolaisen yhteisön jäsenet tarkkailevat toisiaan ja itseään, koska he tietävät, että kuka tahansa voi tarkkailla heitä, milloin vain. Vanhoillislestadiolaisen yhteisön jäsenet ovat omaksuneet yhteisön tavat ja säännöt, joiden mukaan oikean uskovaisen toimintaa ja jopa velvoitettua toimintaa on muiden yhteisön jäsenten käytöksen tarkkailu ja muista ”huolen pitäminen”.²⁹⁶ Vanhoillislestadiolaiset ovat siis *Päivämiehen* sanoin ”veljiensä vartijoita”²⁹⁷.

Nykänen esittää, että tämä vanhoillislestadiolaiseen seurakuntaan ja uskonyhteisön tarkkailuun juurtunut panoptinen valtamekanismi korostuu erityisesti 2000-luvun vanhoillislestadiolaisuudessa. Nykäsen mukaan aiemmin yhteisön johto saattoi ilmaista suoria ja selkeitä toimintaohjeita, mutta 2000-luvulla vallankäyttö painottuu tähän yhteisölliseen, piiloiseen ja omaksuttuun vallankäyttöön.²⁹⁸ Hypoteesini kuitenkin on, että

²⁹³ Foucault 1988, 18–19.

²⁹⁴ Foucault kutsuu näitä yksilöiden itse itseensä kohdistamaa hallintaan perustuvaa vallan muotoa hallinnan minätekniologioiksi. Foucault 1988 16–49.

²⁹⁵ Itseen kohdistuvasta hallinnasta vanhoillislestadiolaisuuden yhteydessä on kirjoittanut myös esimerkiksi Sandra Wallenius-Korkalo. Wallenius-Korkalo 2013, 260.

²⁹⁶ Nykänen 2012, 215–219. Muiden valvomisesta Ks. Taskila 1969, 67–74. Eino Vaherjoki, Ajan velvoitus, *Päivämies* 16/1970, 2. Seppo Koivisto, Tuomion henki, *Päivämies* 1/1976, 6.

²⁹⁷ Ks. Toimi Lehto, Seurustelu, kihlaus ja avioliitto, *Päivämies* 36/1976, 1.

²⁹⁸ Nykänen 2012, 215.

vanhoillislestadiolaisuudessa ilmeni jo 1960- ja 1970-luvuilla panoptista, normalisoivaa vallankäyttöä, tarkalleen ottaen itsen hallintaa, ja se on löydettävissä erityisesti SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhetavoissa. Hypoteesini itsen hallinnasta eroaa myös toisella tapaa Nykäsen tulkinnasta panoptisesta vallasta. Nykänen kuvailee ja painottaa väitöskirjassaan vanhoillislestadiolaisen panoptisen vallankäytön suuntautuvan erityisesti yksilöstä ulospäin, jolloin uskovaiset valvovat toisiaan ja toimivat ”veljiensä vartijoina”.²⁹⁹ Panoptisessa vallankäytössä korostuu kuitenkin myös yksilön itseensä päin kohdistuva puoli, itsen hallinta, joka hypoteesini mukaan on löydettävissä erityisesti SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhetavoissa 1960- ja 1970-luvuilla.

Itsen hallinnan analysoinnin avulla voidaan ymmärtää, miten vanhoillislestadiolaisuudessa rakennetaan moraalisubjektia eli yksilön omaa suhdetta itseensä, ja miten yksilöt muokkaavat itsestään moraalisen toimijan. Ilpo Helén esittää, että oman itsensä hallitsemiseen liittyy aina moraalinen ulottuvuus. Helénin mukaan Foucault’n historiallisen analyysin polttopisteenä on modernin eettisen yksilösubjektin luonne ja muotoutuminen.³⁰⁰ Etiikan kysymys foucault’laisessa geneologisessa mielessä ei koske moraalijärjestystä vaan moraalisubjektia. Foucault ei siis keskity moraalista tutkittaessa moraalikoodiin tai -lakiin, eli kielletyn ja sallitun määrittäviin sääntöihin tai moraalisen käyttäytymisen. Sen sijaan Helénin mukaan Foucault korostaa, että tärkeää on näiden kahden edellisen väliin sijoittuva kolmas ulottuvuus, itsen moraalinen ohjaaminen. Tämä tarkoittaa diskursseja ja projekteja, jotka pyrkivät ohjaamaan ja problematisoimaan moraalista toimintaa ja toimijaa sekä kannustavat ihmisiä systemaattisesti arvioimaan ja muovaamaan omia ajatuksiaan, tunteitaan ja käytöstään. Tällä itsen moraalisella ohjaamisella Foucault tarkoittaa itsen hallintaa.³⁰¹ Keskittyminen itsen hallintaan nostaa esiin sen, että sosiaalisen käytännöt ja yhteisön vallankäyttö opettavat, kannustavat ja totuttavat yksilöt valvomaan omaa moraalikäsitystään, ajatuksiaan, tunteita ja käytöstään.

²⁹⁹ Nykänen yhdistää vanhoillislestadiolaisen panopticonin yksilön itseensä kohdistamaa vallankäyttöä ja tarkkailua lähinnä uskonnollisten sääntöjen sisäistämiseen ja normalisoimiseen liittyen, sekä miten yksilö normittaa itseään suhteessa ”oikeisiin” arvoihin. Sen tarkemmin hän ei kuvaile tai analysoi sitä, miten yksilö kohdistaa itse itseensä vallankäyttöä. Nykänen 2012, 219–220. 261.

³⁰⁰ Helén 2010, 501.

³⁰¹ Helén 1997, 20. Helén 2010, 508. Ks. Foucault 2010, 121–141.

3.1.1 Seksuaalisuuden kiellon ja seksuaalisen halun ristiriita: alati uhkaava seksuaalisuus hallintana

Itsen hallinta alkaa vanhoillislestadiolaisen seksuaalisuuden elämänalueella vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin erityisluonteesta, jota kartoitin jo aiemmin nuoruuden seksuaalisuuden uhkia käsittelevässä luvussa: seksuaalisuus nähdään kaikkialla vaanivana ja kaikkivoipana uhkana. Uskovainen vanhoillislestadiolainen yksilö saadaan tarkkailemaan ja muovaamaan seksuaalisuuttaan sekä seksuaalisuuteen liittyviä ajatuksiaan, tunteitaan ja toimiaan vakuuttamalla, että seksuaalisuus uhkana vaanii joka puolella. Arkipäiväisimmätkin asiat seksualisoidaan niin, että niissä on nähtävissä eroottinen lataus. Seksualisoidut asiat määritellään moraalikäsitteiden mukaisesti synniksi tai sallituksi.

Kuten aiemmin korostin, SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla nuoruus nähdään erityisen haavoittuvaisena aikana uskovaisen seksuaalimoraalin kannalta. Seksuaalisuuden vaarat ja lihan himot uhkaavat nuoria monilla elämän eri osa-alueilla: kouluissa, kirjallisuudessa, radiossa, televisiossa sekä erityisesti seurusteluaikana ja seurustellessa toisen sukupuolen kanssa.³⁰² ”Toisen tunteilla leikkiminen ja seksuaalisuuden houkutukset ovat kiusauksia, joiden kanssa kristitty nuori saa toistamiseen taistella.”³⁰³ Seksuaaliset teot kielletään ja seksuaalisia himoja herättäviä tilanteita kehoitetaan välttämään ohjeistamalla nuoria rajoittamaan omaa kokemushorisonttiaan.³⁰⁴ Nuoruuden ja seurusteluajan seksuaalisilta himoilta voi välttyä vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin mukaan vain avioitumalla toisen uskovaisen kanssa.³⁰⁵ Kuitenkin myös elämä avioliiton turvasatamassa on täynnä seksuaalisuuden teemoihin liittyviä vaaroja.³⁰⁶ Avioliitossa nykyisin houkuttelevat esimerkiksi ”seksi”, ”aborttimurhat”, perhesuunnittelu ehkäisy tai päivien laskemisen muodossa, avioerot sekä muut huoruuden teot, kuten silmien himo.³⁰⁷ Seksuaalisuuden uhka ja lihan himot eivät siis houkuttele syntiin ainoastaan nuoria uskovaista vaan jokaista uskovaista ihmistä, myös avioituneita uskovaista.

³⁰² Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. Lauri Taskila: Te olette maailman valkeus. *Päivämies* 3/1965. 1, 4, 5.

³⁰³ Hannu Ojalehto: Kristittynä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974. 2.

³⁰⁴ Ks. Reinikainen 1969, 93–94.

³⁰⁵ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. Martti Kallunki, Kristitty ja avioliitto, 9/1973, 6.

³⁰⁶ ”Avioliitto on syvin ja läheisin ihmissuhde. Siitä huolimatta se ei ole suinkaan mutkatonta, onnellista elämää, ei edes kristityillä. – Olisi kuitenkin väärin luulla oman lihamme riittäen himojen loppuvan avioliiton solmimiseen.” Hannu Ojalehto: Kristittynä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974. 2.

³⁰⁷ Hannu Ojalehto: Kristittynä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974. 2.

Eräs *Päivämiehen* kirjoittaja toteaa seuraavasti:

Meidän aikamme järkyttävimpiä ilmiöitä on siveellisen elämän melkein täydellinen rappeutuminen. Näyttää siltä, että kaikki kohdistuu vain ihmisten lihan himojen hillittömään viettelemiseen ja sen saattamiseksi mitä saastaisimpaan menoon. Sukupuolielämä on suorastaan jokapäiväinen puheenaihe.³⁰⁸

”Lihan himo” -artikkelissa kirjoittaja käsittelee seksiä ja pornografiaa, lihan himoja ja huoruuden syntiä. Kirjoittaja esittää, että nämä asiat uhkaavat kaikkia ihmisiä:

Ei näistä pysy erillään yksikään terve ihminen. [...] Tervekään ihminen, joka hallitsee itsensä eikä antaudu suoranaisesti huoruuteen, ei ole vapaa lihan himoista, se on meissä ja pysyy, se kiusaa ja houkuttelee yksinäisyydessäkin.³⁰⁹

Seksuaalisuuden syntien uhka on SRK:n julkaisujen mukaan joka puolella uskovaisten elämässä. Vastaava puhetapa ilmenee vanhoillilestadiolaisessa uskossa ja elämässä myös seksuaalisuuden teemojen ulkopuolella, kun yhteisö määrittelee, mikä on syntiä ja mikä ei. Linjakumpu on kuvaillut tätä ilmiötä hengellistämisen käsitteellä, jonka avulla ihmisten elämää ja mitä moninaisimpia elämään kuuluvia asioita kontrolloidaan. Linjakummun mukaan hengellistämällä tarkoitetaan sitä, kun erilaisia asioita, toimintoja ja ajatustapoja tuodaan hengellisen arvioinnin kohteeksi ja asetetaan niille hengellisesti määritelty ja perusteltu yhteisöllinen suhtautumistapa tai normi.³¹⁰ Linjakumpu osoittaa, että sanktioinnin, normalisoinnin ja tarkkailun kohteena olevat asiat voivat olla hengellisiä asioita, mutta myös hyvin arkipäiväisiä, elämäntavallisia ja henkilökohtaisia asioita, kuten yksilön oma seksuaalisuus.³¹¹ Vanhoillilestadiolaisuudessa yksilö saadaan näkemään seksuaalisuuden vaarat joka puolella hengellistämällä ja seksuaalisuudella arkipäiväiset asiat.

Hengellistetyillä seksuaalisuuden houkutuksilla pelotellaan toistuvasti SRK:n julkaisujen sivuilla.³¹² Synnistä ja seksuaalisuuteen liittyvistä huoruuden synneistä nähdään seuraavan merkittäviä negatiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi abortista tai lisääntymisen ehkäisystä nähdään seuraavan moraalinen syyllisyyden tunto, joka johtaa etenkin äitien

³⁰⁸ S.n. Sukupuolielämän holtittomuus kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe. *Päivämies* 33/1971, 2.

³⁰⁹ Lauri Alasaarela: Lihan himo. *Päivämies* 47/1974, 4

³¹⁰ Linjakumpu 2021, 39–40.

³¹¹ Linjakumpu 2021, 39–40. Linjakumpu mainitsee hyvin arkipäiväisestä hengellistämisen kohteesta esimerkiksi televisiokiellon, joka 1960-luvulta lähtien muuttui yleisesti hyväksytyksi normiksi. Ks. Linjakumpu 2015, 226–230. Linjakumpu 2017, 226.

³¹² *Helteinen matka* -kirjassa kirjoittaja toteaa, että synnistä tulisi varoittaa yhä enemmän ja useammin, etenkin kun seksiä ja lihan himoja ”ruokitaan” nykyaikana: ”[...] ihmisten syntisyys. Siitä puhumisesta ei sovi lakata. Päinvastoin synnin nuhdetta olisi aihetta lisätä. Pahuus ei ole maailmasta häviämässä vaan lisääntymässä.” Taskila 1977, 30–31.

mielenterveysongelmiin.³¹³ Lisäksi esimerkiksi seksin ja pornografian nähdään johtavan vastaaviin ongelmiin.³¹⁴ Vanhoillislestadiolaisen käsityksen mukaan maailma on läpikohtaisen syntinen ja paha, mutta lisäksi myös yksilö, joka toimii tässä maailmassa, on paha ja heikko maailman houkutuksille. Yksilön nähdään voivan minä hetkenä hyvänsä langeta lihan himoihin ja seksuaalisuuden houkutuksiin, minkä vuoksi uskovaisia kannustetaan välttämään tällaisia tilanteita. Kuten Melkas on nostanut esiin, vanhoillislestadiolaisuudessa ihmisiä kehoitetaan rajoittamaan heidän kokemushorisonttiaan, koska ihmisen taustalla nähdään vaikuttavan vahva perisynti, joka vähentää ihmisen omaa moraalista kontrollia.³¹⁵ SRK:n julkaisuissa toistetaan seksuaalisuuden synneistä samaa sanontaa kuin muistakin hengellistetyistä synneistä: ”Kun vihollinen saa sormen, se vie koko käden.”³¹⁶

Väitän, että SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla esiin nouseva seksuaalisuuden kiellon toistaminen ja tarkka määrittely on keskeinen osa seksuaalisuuden hallinnan toimintamekanismia. Tätä ilmiötä Foucault on kuvannut repressiohypoteesin käsitteen avulla. Kun lähes kaikki seksuaalisuuteen viittaava peitetään ja kielletään, niin miltei kaikella nähdään olevan eroottinen lataus. Jotta kiellettyä seksuaalisuutta voidaan hallita, ettei se pääsisi kokonaan karkaamaan hallinnasta, tulee se pitää jatkuvasti esillä ja näkyvillä. Tällöin seksuaalisuus voi olla parhaiten jatkuvan tarkkailun ja kontrollin alaisena.³¹⁷ Tämä Foucault’n määrittelemä seksuaalisuuden alistaminen ja poissulkeminen muistuttaa huomattavasti SRK:n julkaisujen huoruuden synnin puhetapaa 1960- ja 1970-luvuilta. Kuten aiemmin nostin esiin nuorten seksuaalimoraalin määrittelyn yhteydessä, ei seksuaalisuus katoa vanhoillislestadiolaisten elämästä, vaikka seksuaaliset teot hengellistetään sekä määritellään synniksi, ja vaikka niitä kehoitetaan jyrkästi välttämään. Vanhoillislestadiolainen 1960- ja 1970-lukujen seksuaalisuuden kiellon ja halun ristiriita tuo seksuaalisuuden panoptisen, itseän kohdistuvan hallinnallisen vallan kohteeksi. Jatkuvasti esillä oleva seksuaalisuuden vaara on

³¹³ S.n. Abortti – murhako. *Päivämies* 47/1970. 2. Ks. Hannu Ojalehto: Kristittyinä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974, 2. Lempi Ollila, Ajatuksia ajan illassa, *Päivämies* 39/1976, 5.

³¹⁴ ”[-] depressio, joka saa alkunsa alussa mainitsemistani sanoista (seksi ja pornografia) – kyllä asia on niin, että huonosta elämästä johtuva huono omatunto on pääasiallinen depression aiheuttaja. Kun on saanut nauttia enemmän kuin tarpeekseen lihan himosta ja huoruudesta, menettää lopulta hermojensa hallinnan ja tulee sielullisesti sairaaksi.” Lauri Alasaarela: Lihan himo. *Päivämies* 47/1974. 4.

³¹⁵ Melkas toteaa, että television moraaliton sisältö tulkittiin 1970- ja 1980-luvuilla johtavan seurakunnan ja perhesuhteiden hajoamiseen. Melkas 1985, 263–270. *Lisää meille uskoa* -teoksessa kirjoittaja tiivistää perisyntien ajattelutavan seuraavasti: ”Perisyntien vaikutus on järkyttävän todellista, sillä >> yhden synnin kautta kadotus on tullut kaikkein ihmisten päälle<< (Room. 5:18).” Reinikainen 1969, 78.

³¹⁶ Lauri Alasaarela: Lihan himo. *Päivämies* 47/1974. 4

³¹⁷ Foucault 2010 19–20, 27–34.

kuin panopticonin vartija, joka on samalla piilossa sekä aina läsnä, ja joka saa vangin valvomaan itse itseään.

3.1.2 Itsen hallinta vanhoillislestadiolaisuudessa: uskossa valvominen, omantunnon hoitaminen ja syntien tunnustus

Analysoin seuraavaksi, miten 1960- ja 1970-lukujen SRK:n julkaisuissa seksuaalimoraalia ja seksuaalista moraalista toimijuutta rakennetaan ohjeistamalla ja yllyttämällä yksilöt valvomaan ja tarkkailemaan itseään ja seksuaalisuuden uhkia. Yksi keskeisin SRK:n julkaisuissa esiin nouseva hyvän uskonelämän ohje on uskossa valvominen, joka paljastaa miten omaa käytöstä, ajattelua ja synnintuntoa kannustetaan hallitsemaan. Uskossa valvominen määritellään *Päivämiehessä* esimerkiksi seuraavasti:

Kristityn elämässä on tärkein asia valvominen. Se ei tarkoita luonnollisessa mielessä valvoa yötä ja päivää, vaan valvoa omantunnon puhtaudessa yötä ja päivää. [–] Valvomattomuuden seurauksena – Ensimmäisenä katoaa kyky nähdä synti, toisin sanoen kyky erottaa toisistaan oikea ja väärä. Se, mikä ennen oli synti, on nyt täysin luvallinen ja oikeutettu - -. Toisena vakavana seurauksena on kadottaa itsensä tuntemisen kyky. Silloin tulee vääriä arvostuksia ja tärkeysjärjestys kääntyy pääläelleen.³¹⁸

Valvominen saa SRK:n julkaisuissa myös muita nimiä, kuten uskossa kilvoittelu, uskossa ahkerointi, omantunnon hoitaminen ja ruumiin holhoaminen. Valvominen tarkoittaa oikean uskovaisen tapaan elämistä, uskovaisten normien ja elämäntapojen noudattamista, uskomista ja luottamista Jumalaan sekä syntien välttämistä ja tehtyjen syntien pyytämistä anteeksi.³¹⁹ Hallinnallisen vallan näkökulmasta valvomisen puhettavassa kiteytyy se, minkä näen vanhoillislestadiolaiseksi tavaksi kannustaa itsen hallintaan.

Uskossa valvominen näyttäytyy vihjeenä ja kehotuksena kohdistaa hallinnallinen valta vanhoillislestadiolaiseen uskovaiseen itseensä. Uskossa valvomiseen ja oikean uskovaisen tapaan elämiseen kuuluu keskeisesti omantunnon hoitaminen.³²⁰ Itsen hallinnan näkökulmasta SRK:n julkaisujen puhetapa omantunnosta ja sen hoitamisesta kuvaa kattavasti itsen hallintaan kannustamista. Omantunto tarkoittaa vanhoillislestadiolaisuudessa moraalista tietoisuutta, tietoa hyvästä ja pahasta sekä yksilön omaa tunnetta omasta moraalista hyvinvoinnista ja

³¹⁸ S.n. Valvomapaikka. *Päivämies*. 45/1967. 2

³¹⁹ Ks. Tapani Parviainen, Valvokaa, *Päivämies* 2/1976, 5. S.n. Olkaa raittiit ja valvokaa, *Päivämies* 14/1976 8,6. Taskila 1969, 11–12. Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4. Olavi Voittonen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5.

³²⁰ Vrt. Tapani Parviainen: Valvokaa. *Päivämies* 2/1976. 5. Olavi Voittonen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5.

syntisyydestä. Aineistossa ja vanhoillislestadiolaisuudessa kannustetaan hyvän omantunnon ylläpitämiseen, jotta ei joutuisi helvettiin kuollessaan. *Päivämiehen* ”Pitäkää usko ja hyvä omatunto” -artikkelissa tiivistetään vanhoillislestadiolaisen opin mukaisesti, että uskovainen pääsee taivaaseen vain, jos hän uskoo Jumalaan ja omaa puhtaan omantunnon, eli hän on saanut uskoa syntinsä anteeksi. ”Pankaa pois kaikki kuorma ja synti, joka aina tarttuu [–].”³²¹ Omantunnon hoitamiseen eli yksilön oman hengellisen hyvinvoinnin valvomisen voi nähdä olevan osa laajempaa puhetapaa uskossa valvomisesta.

Omantunnon hoitaminen ja uskossa valvominen kuuluvat keskeisesti vanhoillislestadiolaiseen 1960- ja 1970-lukujen vanhurskauttamisoppiin. Vanhurskauttamisoppi kuvaa käsitystä ihmisen pelastumisesta: siitä miten ihminen pääsee takaisin Jumalan yhteyteen, pitää uskonsa puhtaana ja pysyy yhteydessä Jumalaan.³²² Hanna Nurminen on todennut väitöskirjassaan, että vanhoillislestadiolaisuudessa esiintyi 1960- ja 1970-luvulla erityisesti vanhurskauttamisoppi, joka korosti uskossa kilvoittelua eli ihmisen aktiivista ja jatkuvaa itsestä huolehtimista omantunnon ja uskon säilymiseksi. Kilvoittelu ja omantunnon puhtaana pito tapahtuu ensinnäkin syntejä välttelemällä ja toiseksi, mikäli syntejä sattuu, ripittäytymällä. Ellei syntejä tunnusta ja ripittäydy, alkaa synti kertyä niin, että lopulta usko kuolee, ja uskovainen menettää yhteytensä Jumalaan. Nurminen osoittaa, että tämä vanhoillislestadiolainen vanhurskauttamiskäsitys johtaa uskovaisten ahkeraan kilvoitteluun ja ripittäytymiseen.³²³ Puhtaan omantunnon omaavat ihmiset ovat siis ”[–] elävässä uskossa kilvoittelevat Jumalan lapset [–]”.³²⁴ Omantunnon hoitaminen tarkoittaa oman syntisyyden tarkkailua, aktiivista itsetutkiskelua ja syntien anteeksi uskomista, jottei menettäisi uskoaan. Itsetutkiskelua ja omantunnon tarkkailua on tehtävä, sillä ”Jumalan tahdon rikkominen saa omantunnon levottomaksi ja rauhattomaksi [–]”.³²⁵ Vanhoillislestadiolainen vanhurskauttamisoppi kannustaa hyvän uskon elämän tavoitteluun, johon kuuluu aktiivinen itsetutkiskelu.

³²¹ Pentti Pelkonen: Pitäkää usko ja hyvä omatuntoa. *Päivämies* 2/1974 5,6. Olavi Voittoinen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5.

³²² Nurminen 2016.

³²³ Nurminen nostaa esiin, että vanhoillislestadiolaisuudessa oli 1970-luvulla kaksi erillistä vanhurskauttamiskäsitystä, armolinja ja pyhityslinja. Edellä kuvaamani vanhurskauttamiskäsitys, joka perustuu kilvoittelulle, mukailee pyhityslinjaa. Keskityn erityisesti tarkastelemaan pyhityslinjan mukaisia opetuksia ja puhetapoja SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvulla, sillä juuri niissä korostuu itsen kohdistuva hallinnallinen vallankäyttö. Nurminen 2016, 223–256. 282–283.

³²⁴ Pentti Pelkonen: Pitäkää usko ja hyvä omatuntoa. *Päivämies* 2/1974 5,6.

³²⁵ Pentti Pelkonen: Pitäkää usko ja hyvä omatuntoa. *Päivämies* 2/1974 5,6. Ks. Olavi Voittoinen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5.

SRK:n julkaisujen mukaan omatunnon levottomuus ja rauhattomuus on asia, jolle uskovaisen on pysyttävä herkkänä omatunnon hoitamisessa. Uskovaisen on harrastettava aktiivista itsetutkiskelua, sillä syntiä saattaa tulla jopa vahingossa. *Päivämiehen* artikkelissa ”Miksi kannat syntiä?”, kirjoittaja kuvaa itsetutkiskelun herättämiä tunteita:

Me emme saa jättää mitään, emme ”suuria” emmekä ”pieniä” roskia painamaan ja tahraamaan meitä. Vaikka et haluaisi tunnustaa edes itsellesi, ja vaikka et edes huomaisi sitä, niin olet rauhaton ja levoton, etkä tunne sopivas oikein toisten Jumalan lasten joukkoon: tämä johtuu kaikki siitä ”suuresta” synnistä.³²⁶

Kirjoittaja jatkaa myöhemmin uudestaan:

Mutta ajattele sinä sisareni ja veljeni, että oletko kelvollinen tässä asussa Jumalalle. Eikä ole mitään pois pantavaa, että olisit siinä oikeassa puvussa silloin, kun sinua ja minua tullaan noutamaan? Rohkaise mielesi, vaikka tuntuisi hirveältä tunnusta se nimellinen synti.³²⁷

Myös seksuaalisuuden puhetavoissa korostuvat voimakkaat tunteet, joita huono omatunto herättää:

Yksinäisyydessä harjoitetun lihan synnin tukalat muistot varjostavat pimeän pilven tavoin monen jo vanhuuteen ehtineen uskottoman ihmisen elämää, ellei tunto ole peräti turtunut jatkuvan tottelemattomuuden vuoksi.³²⁸

Lisäksi eräässä pääkirjoituksessa kuvataan esimerkiksi äitien tuntemaa tunnontuskaa, joka herää abortista:

Vasta sitten kun teko on tehty ja viattoman lapsen veri on vuodatettu, herää äiti kaameaan todellisuuteen. – Seurauksena ovat ankarat tunnonvaivat [–] On moraalinen syyllisyyden tunto – elämä jonka Jumala salli alkaa, olen sen lopettanut väkivaltaisesti. Tästä taas tulee syyllisyyden tunto Jumalan edessä.³²⁹

Samoin liiallinen seksi ja pornografia ja niiden aiheuttama ”huono omatunto” nähdään SRK:n julkaisuissa keskeisinä depression aiheuttajina.³³⁰ Syntien ja erityisesti huoruuden syntien tekeminen ovat uskossa valvomisen puhettavassa asioita, jotka herättävät suuria synnintunnon tuskia ja tunteita yksilön itse ennakoitavaksi ja valvottavaksi.

Omatunnon hoitamiseen ja uskossa valvomiseen kuuluvat SRK:n julkaisujen kuvaileman vanhurskauttamiskäsityksen mukaan itsetutkiskelu ja sen lisäksi ripittäytyminen. Syntiin

³²⁶ Leena H: Miksi kannat syntiä? *Päivämies* 18/1962, 3.

³²⁷ Leena H: Miksi kannat syntiä? *Päivämies* 18/1962, 3.

³²⁸ P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960. 1–2.

³²⁹ S.n. Abortti – murhako. *Päivämies* 47/1970. 2.

³³⁰ Lauri Alasaarela: Lihan himo. *Päivämies* 47/1974. 4.

lankeamisen väistämättä tapahduttua tulee uskovaisen aktiivisesti ripittäytyä, mikä on tärkeä osa omantunnon hoitamista.³³¹ Ripittäytymisellä tarkoitetaan omien syntien tunnustamista ja anteeksi pyytämistä toisilta uskovaisilta sekä muiden uskovaisten syntien anteeksiantamista.³³² Vanhoillislestadiolainen synnintunnustusoppi korostaa, että ripityksen ja synninpäästön voi saada vain toiselta vanhoillislestadiolaiselta uskovaiselta.³³³ Vanhoillislestadiolaiseen rippikäsitukseen kuuluu luterilainen käsitys synnintunnustuksesta, julki- tai salaripityksestä sekä synninpäästön vastaanottamisesta.³³⁴ ”Ennen kaikkea hänen täytyy tunnustaa itsensä syntiseksi, kaikkeen vikapääksi. [-] Ellei ihminen tunne ja tunnusta syntisyyttään, ei Jeesuksella ole hänelle mitään merkitystä.”³³⁵ Vanhoillislestadiolaiset synnintunnustuskäytännöt saavat uskovaisen tutkiskelemaan omaa henkistä hyvinvointiaan aktiivisesti, jotta uskovainen voisi pyytää asioita anteeksi omantunnon hoitamisen nimissä.

Synnintunnustuksella sekä ripittäytymisellä ja itseen kohdistuvalla hallinnallisella vallalla on Foucault’n mukaan historiallinen yhteys, jota hän avaa *Seksuaalisuuden historia* -teoksessa. Foucault osoittaa, että yksilön ja yksilön seksuaalisuuden hallinta toimivat uskonnollisten tunnustuskäytäntöjen avulla. Seksuaalisuuden hallinnan historiassa valtaapitävät saivat yksilöt itse puhumaan omasta seksuaalisuudestaan institutionaalisella yllyttämällä, joka periytyy keskiajan kristinuskon katumusharjoituksista, katolisista 1600-luvun opinkappaleista ja synnintunnustuskäytännöistä. Näin seksuaalisuuden hallinta ei karannut valtaapitävien käsistä. Tunnustus on asetettu yhdeksi tärkeimmistä rituaaleista keskiajalta lähtien nykypäivään asti, ja seksuaalisuus on keskeinen osa tunnustamisen rituaalia hallinnan keinona. Uskonnolliset tunnustuskäytännöt ovat muuttuneet ajan myötä ja irtautuneet katumusharjoituksista protestantismin ja vastauskonpuhdistuksen jälkeen monille eri aloille ja saanut moninaisia eri muotoja sekä motivaatioita.³³⁶ Tärkeää tunnustuskäytännöissä ja

³³¹ ”Omantunnon taloudenhoitoon kuuluu keskeisesti kysymys ripistä.”. Olavi Voittoinen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5. Ripittäytymisestä ks. Linjakumpu 2015, 189–197.

³³² Keskityn tässä tutkimuksessa siihen, miten SRK:n julkaisuissa kehoitetaan omien syntien anteeksi pyytämiseen. Vrt. Nykänen 2012, 112–115.

³³³ Olavi Voittoinen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5. Ks. Nykänen 2012, 112–115. 179.

³³⁴ Julkiripityksestä ja julkisesta sielunhoidosta vanhoillislestadiolaisuudessa on kirjoittanut erityisesti Aini Linjakumpu. Linjakumpu 2015, 186–206. Linjakumpu 2012.

³³⁵ Pekka Sipola, Kaita ja avara tie. *Päivämies* 32/1976. 3.

³³⁶ Foucault 2010. 21–23, 48–56, 87–88. Foucault’lle uskonnolliset synnintunnustuskäytännöt toimivat esimerkkinä siitä, miten valtaa pitävät yllyttivät puhumaan seksuaalisuudesta, sekä historiallisena paikkana, josta modernit tunnustuskäytännöt kehittyivät. Foucault kartoittaa *Seksuaalisuuden historia* -teoksessa juuri tätä historiallista muutosta, jossa tunnustusriitti irrottautui katumussakramentista ja uskonnollisesta vallankäytöstä kohti kasvatustiedettä, lääketiedettä, psykiatriaa, oikeuskäytäntöjä, maallista vallankäyttöä ja arkista elämää kuten perhesuhteita.

ripittäytymisessä on siis se, että kun ihmiset puhuvat ja ajattelevat omaa seksuaalisuuttaan alituisesti, he kohdistavat vallankäytön itse omaan seksuaalisuuteensa.

Foucault'n mukaan tunnustuskäytäntöjen kehittyessä tunnustusrituaalit muuttuivat yksityiskohtaisemmiksi ja itsetutkiskelun säännöt muodostuivat yhä perusteellisemmiksi. Tunnustamisen yllyttämisessä korostui vaatimus kertoa itselleen ja toisille kaikki, mikä saattaa sivuta seksuaalisia haluja, nautintoja ja ajatuksia. Tunnustuskäytäntöjen muuttuessa myös seksuaalisuuden syntien raja liikkui itse aktista kohti seksuaalisen halun heräämisen hetkeä, joka oli yhä vaikeammin havaittavissa. Sen vuoksi tunnustusrituaalit vaativat, että yksilön oli tutkiskeltava jokaista aistia, sielua, halua, sanaa, tekoa ja ajatusta.³³⁷

Vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin kontekstissa omantunnon hoitaminen ja synnintunnustus mukailevat Foucault'n määrittelemiä tunnustuskäytäntöjen mukaisia toimintaperiaatteita ja samankaltaista seksuaalisuuden hallinnan motiivivia. Institutionaalinen yllyttäminen seksuaalisuuden ajatteluun ja puhumiseen synnintunnustuksen avulla näkyy myös vanhoillislestadiolaisessa seksuaalimoraalissa 1960- ja 1970-luvulla.

SRK:n julkaisujen kirjoituksissa kannustetaan toistuvasti tunnustamaan syntejä, puhumaan synnistä ja ajattelemaan omaa syntisyyttä 1960- ja 1970-luvuilla: ”Nuorta tulisi rohkaista hoitamaan omantunnon talous arimmissakin kysymyksissä.”³³⁸ ”Kristittynä oleminen ja eläminen merkitsee aina kilvoitusta ja taistelua.”³³⁹ ”Omantunnon talous tarvitsee jatkuvaa hoitoa, että usko säilyisi hyvässä ja loukkaamattomassa omassatunnossa [–].”³⁴⁰ Uskossa valvomisen tärkeyttä ja omantunnon hoitamista korostetaan toistuvasti myös seksuaalimoraalin määrittelyn yhteydessä. Seksuaalisuuden vaaroista varoittaessa

Päivämiehessä kirjoitetaan seuraavasti:

Elämme vaarallisessa ajassa. Nyt on jokapäiväisessä elämässä aihetta entistä enemmän omakohtaiseen valvomiseen. Valvomattomuutta seuraa usein tottelemattomuus ja sen hedelminä katoaa Jumalan valtakunnan pyhyys ja arvovalta.³⁴¹

³³⁷ Foucault 2010. 22–34.

³³⁸ Olavi Voittoinen, Omantunnon hoitaminen, *Päivämies* 15/1976. 1,5.

³³⁹ Olavi Voittoinen, Omantunnon hoitaminen, *Päivämies* 15/1976. 1,5.

³⁴⁰ Pentti Pelkonen, Pitäkää usko ja hyvä omatuntoa, *Päivämies* 2/1974 5,6. Olavi Voittoinen, Omantunnon hoitaminen, *Päivämies* 15/1976. 1,5.

³⁴¹ Aune F. Tuomitsemisesta, *Päivämies* 6/1972, 5.

SRK:n julkaisuissa synnintunnon valvominen muodostaa tärkeän osan yksilön oman seksuaalimoraalin rakentamisesta sekä siinä, miten yksilö saadaan itse kohdistamaan hallinta itseensä.

Syntyvyyden säännöstelystä ja ehkäisystä kirjoittaessa *Päivämieheissä* korostetaan uskossa valvomisen tärkeyttä seuraavasti:

Meillä [–] on suuri vastuu tämänkin asian kohdalla olla omakohtaisesti valvomassa niin, ettemme edes salaisesti lähtisi myötäilemään niitä järjen päätelmiä, joilla pyhää Jumalan sanaa ja seurakunnan ymmärrystä vastaan seisotaan ja taistellaan.³⁴²

Päivämiehen pääkirjoituksessa ”Seurustelu” kirjoittaja avaa nuorten kohtaamia lihallisia himoja ja toteaa seuraavasti:

Siinä on meidän aikamme nuorilla ankara taistelu, että eivät nämä maailman tavat tunkeutuisi uskovaisten nuorten joukkoon. [–] On aihetta ahkeroida valvoa oman sielun autuuden tähden. Sen minkä minä teille sanon, sanon kaikille, valvokaa. Valvokaa ja rukoilkaa, ettette joutuisi kiusauksiin.³⁴³

Uskossa valvomisen puhetapa ja seksuaalimoraalin määrittely kulkevat siis SRK:n julkaisuissa käsi kädessä.

Itsetutkiskeluun yllyttäminen ja itsen hallinnan ohjeet yhdistyvät seksuaalisuuden puhetapoihin erityisesti niissä pikkutarkoissa ohjeissa, joita SRK:n julkaisuissa annetaan ajatusten valvomiseen, hallitsemiseen ja kontrolloimiseen.³⁴⁴ *Päivämiehen* kirjoituksessa ”Ajatusten ja tekojen puhtaus” kuvataan kattavasti ajatusten valvomista. Artikkelissa varoitetaan erityisesti huoruuden synneistä ja yleistyneistä avioeroista. ”Aikamme maailma on näissä asioissa oikean ja kunnioitetun siveyden hyljännyt [–], on uskovaisella usein houkutus ajatella, että hänkin voisi toimia maailman tavoin.”³⁴⁵ Uskovaisen on kontrolloitava ajatuksiaan, sillä jo pelkät ajatukset herättävät perisyntin vaikutuksen, joka johtaa syntiseen elämään:

³⁴² Matti Paukkeri, Lapset – Herran lahja, *Päivämies* 3/1977, 1–6.

³⁴³ S.n. Seurustelu. *Päivämies* 3/1975. 2.

³⁴⁴ Ks. Brunila, Harni, Saari, Ylöstalo 2021.

³⁴⁵ Lenna Anttila, Ajatusten ja tekojen puhtaus, *Päivämies* 38/1978, 1,4.

[–] siinä lihan himot heräävät niin väkevinä, että niitä on mahdotonta voittaa. Aivan sama on seuraus, jos laskee ajatusmaailmansa elämään jatkuvasti lihallisissa himoissa, johtaa se ennen pitkää tekoihin.³⁴⁶

Toinen kirjoittaja tiivistää, että ajatuksia on valvottava, ettei ”[–] edes salaisesti lähtisi myötäilemään [–]”³⁴⁷ niitä ajatuksia, joilla saattaisi oikeuttaa syntyvyyden säännöstely. Kuten aiemmin nostin esiin, uskovaisen on valvottava käytöstään, ettei hän edes vahingossa tekisi syntiä ajattelemalla syntisiä tekoja.

Itsen hallinnan näkökulmasta myös nuorten uskovaisten seurusteluohjeissa kehoitetaan nuoria kontrolloimaan omia ajatuksiaan. SRK:n julkaisuissa nuoria ohjeistetaan seurustelemaan kahden kesken Pyhässä Hengessä niin, ”[–] että Herra Jeesus Kristus on läsnäolevana voimana”.³⁴⁸

Kun nuorukainen tuntee mielenkiintoa tyttöä kohtaan ja hakeutuu hänen seuraansa, niin tämäkin tulee tapahtua siten, että Herra Kristus saa olla läsnäolevana voimana. Se ei tule tapahtua lihan ja veren mielen mukaan.³⁴⁹

Toisen kirjoittajan mukaan, jos Kristus tai Pyhä Henki ei ole seurustelussa läsnä, siinä on läsnä piru: ”On muistettava sekin tosiasia, että seurusteleva pari ei milloinkaan ole kahden, ellei muuta niin ainakin ’piru on kolmantena’, sen tarkoitus tiedetään [–].”³⁵⁰ Nuorta paria tarkkailee kolmantena Pyhä Henki, Kristus tai piru, jotka kaikki ovat seurusteluohjeissa metafyyssinen muistutus itsen hallinnasta. Pyhää Henkeä tai pirua ei näe, mutta sen valvova katse tulee muistaa ajatuksissa.

Puhetavat silmien houkutuksista voidaan nähdä hallinnan näkökulmasta yhtenä esimerkkinä siitä, miten itsen hallintaan ohjeistetaan SRK:n julkaisuissa. Eräässä pääkirjoituksessa kuvaillaan esimerkiksi, että seksuaalinen käytös on saanut uusia muotoja esimerkiksi lehdissä

³⁴⁶ S.n. Seurustelu. *Päivämies* 3/1975. 2. Perisyntistä Ks. Pekka Sipola, Kaita ja avara tie, *Päivämies* 32/1976, 3.

³⁴⁷ S.n. Lapset – Herran lahja. *Päivämies* 3/1977, 1–2. Kirjoittaja asettaa toisilleen vastakkain järjen ja uskon, sillä järkeily voidaan kirjoittajan mukaan nähdä ajatusten kautta tehtynä syntinä. Tämä vastakkainasettelu on toistuvaa SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla. Ks. S.n. Uskon ja järjen taistelusta. *Päivämies* 28/1971. 2. Hannes Partanen, Jorma Manninen: Keskustelutilaisuus maailmallisuuden vaaroista Oulun Rauhanyhdistyksellä. *Päivämies* 5/1971. 1,4. Järjen ja uskon suhde on klassinen uskontofilosofinen kysymys, jota on vanhoillislestadiolaisuuden yhteydessä pohtinut myös Nykänen. Nykänen 2012, 186–192.

³⁴⁸ S.n. Nuoruuden ajan vaarat kristitylle. 4/1969. 1, 4, 5.

³⁴⁹ Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.

³⁵⁰ Paavo Heikkilä: Uskovaisten kanssakäyminen. *Päivämies*. 17/1978. 10,8.

ja mainoksissa, joiden kautta ”Silmätkin välittävät huoruutta”. Seksuaalisina nähdyt kuvat johtavat kirjoittajan mukaan lihallisiin tekoihin, jonka vuoksi:

Nyt on jokapäiväisessä elämässä aihetta entistä enemmän omakohtaiseen valvomiseen. [...] Kun tällainen houkutus yhä enemmän kiihtyy, on kristittykin ainaisessa vaarassa joutua sen pauloihin.³⁵¹

Silmien houkutuksen puhetavat eivät ole pelkästään ohjeita aistien ja käytöksen hallintaan vaan myös kehotuksia ajattelun hallintaan. SRK:n julkaisuissa esitetään jo pelkän himokkaan katseen merkitsevän huoruuden syntiä.³⁵² ”Silmien kautta syntyy himo – himo synnyttää synnin ja kun synti on täytetty, synnyttää se kuoleman.”³⁵³ Katse saattaa herättää seksuaaliset ajatukset, joten niitä molempia kehotetaan kontrolloimaan. Sekä silmien katseessa että ajatuksissa löytyy vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin mukaan se seksuaalisen himon heräämisen hetki, jota tulee valvoa.

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali rakentuu 1960- ja 1970-luvuilla hallinnalliselle vallankäytölle, jolla yksilöt kannustetaan hallitsemaan itse omaa seksuaalisuuttaan ja kontrolloimaan omaa moraalista toimijuuttaan. Uskovainen ohjeistetaan varomaan, valvomaan ja tarkkailemaan alati vaanivia seksuaalisuuden uhkia. Seksuaalisuus tarjoutuu hallinnan kohteeksi toistuvissa kielloissa, sillä kaikkialla vaaniva intensiivinen eroottinen uhka ei katoa hetkeksikään silmistä tai ajatuksista, ja yksilön seksuaalisuus asettuu automatisoidun ja piilossa olevan vallan kohteeksi. Uskovainen yllytetään kohdistamaan itse vallankäyttö itseensä vanhoillislestadiolaisen vanhurskauttamiskäsityksen mukaisesti uskossa valvomisen, omantunnon hoitamisen ja syntien tunnustamisen avulla. Hallinnallisen vallan näkökulmasta uskossa valvomisen ja omantunnon puhdistamisen puhetavoissa kiteytyy se, minkä näen vanhoillislestadiolaiseksi tavaksi kannustaa itsen hallintaan. Seksuaalisuus on kaikkialla vaaniva uhka, jonka vuoksi uskovaisen tulee valvoa uskossaan, hoitaa omatuntoaan ja tunnustaa synnit.

Puhetavat uskossa valvomisesta ja omantunnon hoitamisesta ovat vihjeitä ja kehotuksia kohdistaa hallinnallinen valta vanhoillislestadiolaiseen uskovaiseen itseensä. Omantunnon hoitamisessa korostuu vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin ja itsen hallinnan näkökulmasta kaksi tärkeää osa-aluetta, synnintunnustus ja itsetutkiskelu, jotka yhdessä

³⁵¹ S.n. Vakavia ilmiöitä. *Päivämies* 6/1972. 2.

³⁵² ”Jeesus – sanoo himokkaan katseen jo merkitsevän sydämen huoruutta (Matt. 5:28)” Pentti Pelkonen: Lihallinen ja hengellinen huoruus. *Päivämies* 22/1971. 1,4. Ks. SRK:n työvaliokunta 228, 1979. Lenna Anttila, Ajatusten ja tekojen puhtaus, *Päivämies* 38/1978, 1,4.

³⁵³ S.n. Pornosota. *Päivämies* 12/1975. 2.

kohdistavat vallankäytön uskovaiseen itseensä. Synnintunnustuskäytännöt saavat uskovaisen tutkiskelemaan omaa henkistä hyvinvointiaan aktiivisesti ja puhumaan omasta hengellisestä hyvinvoinnistaan, jotta uskovainen voisi pyytää asioita anteeksi. Omantunnon hoitaminen ja puhtaana pitäminen edellyttää, että uskovainen kiinnittää huomiotaan ja tarkkailee myös omaa käytöstään sekä ajatuksiaan ja tunteitaan seksuaalisuuden synnin varalta. Ajatusten valvominen huoruuden synniltä ei ole tärkeää ainoastaan perisyynnin uskomuksen vuoksi vaan siksi, että seksuaalisen himon synty tapahtuu jo silmissä tai ajatuksissa. Ohjeet käytöksen, toimintatapojen, ajatusten ja aistien valvomiseen ja kontrolloimiseen seksuaalisuuden puhetaivoissa osoittaa, että vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin rakennuksessa sekä moraalisen toimijuuden luomisessa uskovainen toimii sekä vallankäyttäjänä että vallan kohteena.

3.2 Hallinnan eetos: seksuaalisuuden määrittelyn oikeutus ja eugeeniset ajattelutavat

Yksi tapa syventää ymmärrystä vanhoillislestadiolaisesta hallinnasta on tarkastella hallinnan eetosta eli hallinnan tapaa oikeuttaa ja perustella asemansa ja toimintansa. Hallinnan tutkimusta jäsennellyt Nikolas Rose on todennut, että hallinnassa mukana olevat toimijat tekevät identiteettityötä, jossa he joutuvat tuottamaan perusteluja omalle toiminnalleen. Rosen mukaan vallassa olevat ovat ”tuomittuja” etsimään jatkuvasti eettisiä perusteluja omalle toiminnalleen ja auktoriteetilleen.³⁵⁴ Tutkimuskohteena on tällöin toimijoiden eetos. Anu Kantola määrittelee, että eetos tarkoittaa yksilölle ja ryhmälle ominaisia asenteita, tapoja ja uskomuksia. Eetoksen näkökulmasta hallinnan tutkiminen kiinnittää huomion siihen, miten yksilöt asemoivat itsensä ja toimintansa suhteessa muihin oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan ulottuvuudella.³⁵⁵ Foucault määrittelee eetokseen ulkoapäin ammittina, jota yksilö voi luoda itselleen eettisellä työllä. Eetosta voidaan pitää paitsi minän rakennuspaikkana, myös minän ja yhteiskunnan kohtausta paikkana. Yksilön tuottaa itselleen jatkuvasti tietynlaista eettistä minuutta eli tiettyjä eettisiä tapoja olla ja ajatella, joita aika ja paikka määrittää. Eetos ei siis ole yksilön yksin itselle tuottama ominaisuus vaan käsite, jossa yksilö ja yhteiskunta on vuorovaikutuksessa.³⁵⁶ Hallinta siis edistää, herättää ja nostaa esiin toimijoissa tiettyjä ominaisuuksia.³⁵⁷ Näitä ominaisuuksia tulkitessa voidaan etsiä vastausta siihen, millaisen

³⁵⁴ Rose 1999 27–28.

³⁵⁵ Kantola 2002, 32–33. 185.

³⁵⁶ Kantola 2002 31–32.

³⁵⁷ Kantola 2002, 31–33 185.

eettisen paikan hallinnassa mukana olevat toimijat, eli esimerkiksi SRK:n julkaisujen kirjoittajat, rakentavat itselleen suhteessa muihin oikean ja väärän ulottuvuudella. Tulkitsen seuraavaksi SRK:n julkaisujen hallinnan eetosta etenkin eugeniikan näkökulmasta.

Hallinnan eetoksen näkökulmasta SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla nousevat esiin kirjoittajien ja yksilöiden eetosten valta-asemat, normit, elämäntavat ja -arvot. Hallinnan eetoksen tutkimisen tarkoitus ei siis ole tutkia yksittäisten toimijoiden tai kirjoittajien eetosta tai sitä, millaisen eettisen paikan suhteessa seksuaalisuuteen yksittäiset kirjoittajat rakentavat. Kantola toteaa, että hallinnan eetosta tutkiessa on muistettava, että tutkimuskohteesta ei suoraan nouse esiin tietty oppi tai ohjelma, jonka taakse kirjoittajien tai yksilöiden pitäisi johdonmukaisesti asettua. Sen sijaan SRK:n julkaisuja tutkiessa voidaan kiinnittää huomio 1960- ja 1970-lukujen vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatiokriisiin, jonka aikana etsitään ratkaisuja tämän murroksen esiin nostamiin ongelmiin.³⁵⁸ Tässä prosessissa syntyy vanhoillislestadiolaista seksuaalimoraalia oikeuttava eetos, kun kirjoittajat pohtivat ajankohtaisia ilmiöitä ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Tiedollinen auktoriteetti, eli *Päivämiehen* kirjoittajat ja SRK:n johtokunnan jäsenet, oikeuttavat asemaansa ja toimiaan jatkuvasti SRK:n julkaisujen sivuilla. Kirjoittajat ottavat julkaisuissa kantaa modernisaatiokriisiin herättämään murrokseen ja etenkin sen esiin nostamiin seksuaalisuuteen liittyviin moninaiisiin haasteisiin. Samalla kun kirjoituksissa otetaan käyttöön uusia seksuaalisuuteen liittyviä puhetapoja, täytyy kirjoittajien tehdä eettistä työtä, jolla perustella oman toimintansa oikeutus. Seksuaalisuuden teemaan liittyviä kannanottoja, ilmiöitä ja menneitä tapahtumia arvioidaan, ja samalla pyritään rationalisoimaan vallankäyttöä ja hallintaa. Tämä arviointi ja vallan rationalisointi pitää perustella sekä itselle että muille, ja näistä perusteluista voidaan tulkita eetoksen muodostumista.³⁵⁹ Tässä tutkimuksessa hallinnan eetoksen tutkiminen tarjoaa vastauksia siihen, miten SRK:n julkaisuissa oikeutetaan ja perustellaan puhetta ja puhetapoja seksuaalisuudesta ja seksuaalimoraalista. Lisäksi eetoksen analysoiminen auttaa vastaamaan siihen, miksi seksuaalisuudesta puhutaan toistuvasti 1960- ja 1970-lukujen aikana.

Aikaisempi lestadiolaistutkimus on kiinnittänyt huomiota siihen, miten vanhoillislestadiolaiseen seksuaalisuuden puhetapoihin liittyy tiiviisti ajattelu yhteisön elinvoiman ja vanhoillislestadiolaisen identiteetin säilyttämisestä. Foucault on kuvannut

³⁵⁸ Kantola 2002, 31–33 185.

³⁵⁹ Kantola 2002, 31–33, 185. Rose 1999, 27–28.

tämän ajattelun modernin seksuaalisuuden hallinnan keskeiseksi motiiviksi.³⁶⁰ Nykänen, joka on tutkinut 2000-luvun vanhoillislestadiolaisuutta, painottaa, että suuret perhekoot ovat keskeinen osa vanhoillislestadiolaista identiteettiä ja seksuaalimoraalin höllentäminen eli lisääntymisen säätely tai ehkäisykiellon purkaminen uhkaisivat tätä. Lisäksi Nykänen nostaa esiin, että vielä 2000-luvun vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä uskottiin, että ehkäisykiellon purkaminen voisi pienentää vanhoillislestadiolaisiin perheisiin syntyvien lapsien määrää, joka nimenomaan takaa liikkeen jatkuvuuden.³⁶¹

Seksuaalimoraalin määrittelyn ja seksuaalisuuden puhetapojen perimmäisenä oikeuttajana ei kuitenkaan ole 1960- ja 1970-luvuilla pelko lapsimäärän vähenemisestä tai suurperhe - identiteetin katoamisesta. Sen sijaan seksuaalisuuden hallintaa motivoi uhka, joka oli vanhoillislestadiolaisen yhteisön elinvoimalle ennen kaikkea moraalinen. SRK:n julkaisuissa seksuaalisuuden puhetapojen taustalla vaikuttaa eskatologinen uskomus moraalisen hyvinvoinnin rappeutumisesta, joka vaivaa koko Suomen kansaa ja uhkaa erityisesti vanhoillislestadiolaista yhteisöä. Moraalisen rappeuman keskiössä ovat seksuaalisuuden uudet ilmiöt ja seksuaalisesti vapaammat arvot. *Päivämiehen* pääkirjoituksessa ”Sukupuolielämän holtittomuus kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe” tiivistetään koko kansan moraalien kokemat vaarat seuraavasti:

Meidän aikamme järkyttävimpiä ilmiöitä on siveellisen elämän melkein täydellinen rappeutuminen. Näyttää siltä, että kaikki kohdistuu ihmisten lihan himojen hillittömään viettelemiseen ja sen saattamiseksi mitä saastaisimpaan menoon.³⁶²

Pääkirjoituksen kirjoittajan mukaan sukupuolielämän vaarat ja siveettömyys leviävät muun muassa pornon, vapaiden seksisuhteiden, aborttien, erilaisten ehkäisykeinojen ja seksitautien muodoissa. Kirjoittaja vaatii, että tälle ”moraalittomalle elämänmenolle” on saatava loppu sillä ”[–] yhdessä alkoholin ja huumausaineitten kanssa jäytää koko kansakunnan elinjuuret, niin että on vaara, että joskus voivat tarinat kertoa ’entinen suomen suku’ [–]”.³⁶³

Edellä kuvattu pelko kansan moraalien rappeutumisesta sekä ohjeet kansakunnan hengellisen ja moraalisen hyvinvoinnin kehittämiseen muistuttavat hätkähdyttävästi eugeenisia ajattelutapoja sekä teorioita. Vastaavia kirjoituksia esiintyy SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-

³⁶⁰ Nykänen 2013, 157–160. Nykänen 2012, 241–246. Ks. myös Alasuutari 1992, 106–114. Foucault 2010, 13–117. Helén 2010, 502–507.

³⁶¹ Nykänen 2013, 157–160. Nykänen 2012, 241–246.

³⁶² S.n. Sukupuolielämän holtittomuus kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe. *Päivämies* 33/1971 nro 33, 2.

³⁶³ S.n. Sukupuolielämän holtittomuus kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe. *Päivämies* 33/1971 nro 33, 2.

luvuilla usein. Eugenisten ajattelutapojen yhdistäminen vanhoillislestadiolaiseen seksuaalimoraaliin ja seksuaalisuuden määrittelyyn vaatii eugeniikan tarkkaa määrittelyä. Suomalaista eugeniikkaa ja rotuhygieniää³⁶⁴ tutkinut Markku Mattila määrittää eugeniikan tieteeksi, joka kehittyi 1800-luvun puolivälissä ja joka tutkii yhteiskunnallisia voimia, jotka vaikuttavat sukupolvien rodullisiin ominaisuuksiin.³⁶⁵ Mattilan mukaan eugeenisen tieteen ytimenä on ajatus, ”[–] että me voimme ja meidän täytyy vaikuttaa siihen, millaisia lapsia maailman (väestöön) syntyy”.³⁶⁶ Tätä voitiin tehdä ohjailemalla väestön lisääntymistä sekä varmistamalla arvokkaina ja perinnöllisinä katsottujen ominaisuuksien jatkuminen tulevissa sukupolvissa.³⁶⁷ Mattila esittää, että eugeniikan taustavoimana on toiminut eri historiallisina aikoina pelko kansan degeneroitumisesta eli ihmisryhmän tai rodun laadun heikkenemisestä.³⁶⁸ SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhetavat eivät vastaa eugeniikan tieteellisen pyrkimyksen määritelmiä, ja eugeniikkaa tieteenä onkin laajasti kritisoitu jo 1900-luvun alkupuolelta asti. Mattila kuitenkin muistuttaa, että kritiikistä huolimatta eugeeniset ajattelutavat eivät ole hävinneet tai kuolleet.³⁶⁹ Samoin *The Oxford Handbook of the History of Eugenics* -teoksessa kuvataan, miten eugeeniset ajattelutavat jatkoivat elämää eri tieteen aloilla sekä erityisesti eri valtioiden sosiaalipolitiikassa.³⁷⁰ SRK:n julkaisuissa on havaittavissa näitä samankaltaisia eugeenisia ajattelutapoja sekä pelkoa kansan degeneroitumisesta.

Eugeenisen ajattelun taustalla vaikuttava degeneraatioteoria johtaa juurensa 1800-luvun aikana kehittyneistä ajatuksista, joiden mukaan ihmisrodun kehityksen pelättiin edistyksen sijaan taantuvan ja kehityksen kulkevan väärään suuntaan heikentäen ihmisrodun laatua. 1800-luvun lopulta lähtien Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa erilaisia sosiaalisia ilmiöitä ja modernin ajan ongelmia alettiin lääketieteellistämään ja liittämään degeneraatioteoriaan. Näitä degeneroitumisen merkkeinä nähtyjä sosiaalisia ilmiöitä olivat esimerkiksi köyhyys,

³⁶⁴ Mattila toteaa, että sanat rotuhygieniä ja eugeniikka kuvaavat samaa ilmiötä. Käytän tutkimuksessani termiä eugeniikka, sillä termi kuvaa paremmin 1960- ja 1970-lukujen ilmiötä, joita voisi olla epätarkkaa kuvata sanalla rotuhygieniä, sillä termi liittyy leimallisesti aiempaan historiaan, ja natsi-Saksaan. Termeistä ja niiden alkuperästä Ks. Mattila 1999, 13–14.

³⁶⁵ Eugeniikka tieteenä, jonka tavoite oli tuottaa parempia jälkeläisiä, syntyi 1860-luvulla Charles Darwinin serkun Francis Galtonin teorioiden pohjalta. Mattila 1999, 11–18. Levine, Bashford 2010, 4–5.

³⁶⁶ Mattila 1999, 14. Ks. Levine, Bashford 2010, 4–5.

³⁶⁷ Mattila nostaa esiin, että eugeniikka tieteenä jakautui positiiviseen ja negatiiviseen eugeniikkaan, joista positiivinen viittaa halutun aineiston lisäämiseen väestössä, eli esimerkiksi sopivien avioliittojen markkinoimiseen. Negatiivinen eugeniikka tarkoittaa taas ei-halutun aineiston vähentämistä väestössä, joka käytännössä voi ilmetä esimerkiksi ei-halutun väestön sterilisaatioina. Mattila 1999, 11–18. Levine, Bashford 2010, 4–5.

³⁶⁸ Mattila 1999, 14, 27–37.

³⁶⁹ Mattila 1999, 40–41.

³⁷⁰ Levine, Bashford 2010 3–4, 11–15. Tyden 2010, 363–376

prostituutio, rikollisuus sekä teollistumisen ja urbanisaation luomat ongelmat.³⁷¹

Degeneraation käsite on historiallisesti ollut hämärä ja laaja. Tämän vuoksi degeneraatioteoriaa on ollut helppo käyttää perusteena erilaisiin poliittisiin tarkoituksiin, sillä mikä tahansa ihmisen ominaisuus tai sosiaalinen tila on saatettu nähdä degeneraationa ja kansan elinvoimaa heikentävänä.³⁷² Eugenista ajattelua mukaileviin puhetapoihin liittyy siis tiiviisti usko siihen, että yksilön, yhteisön ja kansan henkinen jalostuminen pelastaa yhteisön degeneraatiolta.

SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla suomalaisen yhteiskunnan ja kansan³⁷³ nähtiin degeneroituvan henkisesti, fyysisesti ja moraalisesti monista eri syistä. Nämä syyt olivat useimmiten asioita tai tapoja, jotka nähtiin vanhoillislestadiolaisuudessa synneiksi ja moraalittomiksi teoiksi, kuten alkoholin juominen, television katselu tai lisääntymisen estäminen.³⁷⁴ Mattila on määritellyt eugeniikkaan vaikuttaneita degeneraatioteorioiden ajattelumalleja ja puhetapoja, jotka vahvistivat eugeenisen ajattelun asemaan omana aikanaan. Näistä degeneraatioon yhdistetyistä puhetavoista toistuu SRK:n julkaisuissa moraalin heikkenemistä käsittelevissä kirjoituksissa esimerkiksi kaupungistumisen heikentävä vaikutus moraalin laatuun, rikollisuuden ja alkoholismien lisääntyminen ja syntyvyyden lasku.³⁷⁵ Sekä SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla että eugenistien teorioissa 1900-luvun alussa laskeva syntyvyys, perhesuunnittelu, alhainen avioituvuus ja avioliiton ulkopuolisen syntyvyyden kasvu nähtiin merkkeinä kansanruumiin sairaudesta ja degeneraation uhan vuoksi vahingollisina käytäntöinä.³⁷⁶ Eugenistit julistivat degeneroituneiden ominaisuudeksi 1920-luvulla myös hillittömän ja kontrolloimattoman seksuaalisuuden, mikä ennakoii vanhoillislestadiolaista käsitystä liian aktiivisen seksielämän moraalittomuudesta.³⁷⁷ Vanhoillislestadiolaiset tulkinnat degeneraation merkeistä mukailevat monia eugeenisessa ajattelussa ja teorioissa eri aikoina kansakunnan tuhoon johtavaksi nähtyjä tekoja.

³⁷¹ Mattila 1999, 27–37.

³⁷² Mattila 1999, 27–34.

³⁷³ Eugenistien mielenkiinnon kohteina oli erinäisten ryhmien laadun ja ominaisuuksien parantaminen. Nämä ryhmät saivat puhujasta riippuen eri nimityksiä, kuten rotu, kansa, kansakunta, heimo tai Suomen kansa. SRK:n julkaisuissa eugeenisissa puhetavoissa korostuu nimitykset kansa, jolla viitataan Suomen kansaan, sekä vanhoillislestadiolaiset uskovaiset, joiden hyvinvoinnista ja terveydestä ollaan huolissaan, ja joiden ominaisuuksia toivotaan parannettavan. Ks. Mattila 1999, 15.

³⁷⁴ Martti Kallunki, Ajan vaarat, *Päivämies* 25/1975, 2. Arvo Perälä, Viimeisen ajan vaarat, *Päivämies* 17/1970, 1,3. Jäntti 1970, 36. S.n. Missä on moraalit, *Päivämies* 15/1965, 2.

³⁷⁵ Mattila 1999, 29–34.

³⁷⁶ Mattila 1999, 90–91. Vrt. Paavo Niinikoski, Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 30/1971, 1,6.

³⁷⁷ Mattila 1999, 144. Vrt. Lauri Alasaarela, Lihan himo, *Päivämies* 47/1974, 4. S.n. Ihminen, *Päivämies* 10/1974, 2.

SRK:n julkaisujen nimeämät degeneraation merkit eroavat myös monissa kohdissa tyypillisimmistä eugeenisista ajattelutavoista. Eugeneiset toimenpiteet ovat usein kohdistuneet vammaisiin ihmisiin eli fyysisiä tai psyykkisiä rajoitteita omaaviin ihmisiin negatiivisen eugeniikan nimissä.³⁷⁸ Vastaavaa eugeenista ajattelua ei ole kuitenkaan nähtävissä SRK:n julkaisuissa vaan pikemminkin päinvastoin. *Päivämiehessä* osoitettiin toistuvasti kiinnostusta parantaa vammaisten ihmisten asemaa vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä ja suomalaisessa yhteiskunnassa.³⁷⁹ Lisäksi esimerkiksi abortit ja ehkäisy on usein eugeniikan historian aikana nähty eugeniikkaa hyödyttävinä ilmiöinä, sillä ne saattoivat toimia väestöhallinnollisina toimina, joilla ei-haluttuja ominaisuuksia saatettiin vähentää yhteisen hyvän nimissä.³⁸⁰ Näin ei kuitenkaan ollut vanhoillislestadiolaisuudessa, sillä SRK:n julkaisuissa lisääntymistä estävät toimet olivat merkkejä kansan moraalisisesta rappeutumisesta.³⁸¹ Se, että SRK:n julkaisujen degeneraatiopuhe tai eugeeniset ajattelutavat eivät aina mukailleet eugeniikan valtateoriaa ei kuitenkaan tarkoita, etteikö SRK:n julkaisuissa ilmennyt eugeenista ajattelua ja perustelua 1960- ja 1970-luvuilla. Mattila toteaa, että eugeniikka on saanut monia eri muotoja eri ajassa ja paikassa. Eugeneiset ajattelutavat ja väestön optimaalisen laadun varmistaminen ovat historiassa pyrkineet useimmiten tarjoamaan ratkaisuja yhteiskunnan kulloisiin sosiaalisiin pulmiin. Koska ongelmat ovat olleet eri paikoissa erilaisia, on ajan myötä kehittynyt erilaisia eugeenisia strategioita ja sovelluksia.³⁸² Mattila muistuttaa, että lisäksi degeneraatioteoriat ovat usein olleet hyvin väljiä, minkä vuoksi degeneraatioteorioilla on perusteltu monia eri poliittisia toimia.³⁸³ SRK:n julkaisuista voidaan siis tulkita löytyvän 1960- ja 1970-luvun vanhoillislestadiolaisuudelle oma eugeeninen ajattelutapa, joilla oikeutetaan vanhoillislestadiolaisten omia tarkoituksia.

SRK:n julkaisuissa seksuaalisuuteen liittyvät ilmiöt kuvataan yhdeksi keskeisimmäksi degeneraation merkiksi eugeenisissa puhetavoissa. Tämä näkyy esimerkiksi *Päivämiehessä*

³⁷⁸ Levine, Bashford 2010, 9.

³⁷⁹ Esimerkiksi vuonna 1970 julkaistiin juttusarja kuuroudesta, vammaisuudesta ja epilepsiasta. Ks. Heikki Hakkarainen, Epilepsia – väärin ymmärretty sairaus, *Päivämies* 43/1970, 2. SRK:n julkaisuissa eugeenisen arvioinnin kohteeksi ei joutuneet yksilöiden synnynnäiset fyysiset ominaisuudet, kuten usein eugeniikassa. Sen sijaan arvioinnin kohteeksi joutui henkiset, hengelliset ja mielen terveyteen liittyvät ominaisuudet, jotka yhdistyivät seksuaalisuuden eri puhetapoihin.

³⁸⁰ Mattila 1999, 16.

³⁸¹ Paavo Niinikoski, Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 30/1971, 1,6.

³⁸² Mattila 1999, 14–15. Lisäksi eugeniikka teorian pitää usein sisällään ristiriitaisuuksia. Esimerkiksi syntyvyyttä on haluttu lisätä keskiluokkaisten seassa samalla kun syntyvyyttä halutaan ehkäistä rappeutuneiden väestöjen joukossa. Levine, Bashford 2010, 8.

³⁸³ Mattila 1999, 27–34.

vuonna 1968 julkaistussa artikkelissa ”Moraalista ja hengellistä rappeutumista”, jossa kirjoitetaan seuraavasti:

Ehkä näkyvin tämän ajan jumalattomuuden todiste on äärimmäisyyden rajoille viety seksin palvonta so. lihallisten himojen tyydyttäminen sukupuolielämän alalla. Tämä näkyy melkein kaikkialla minne katse osuu, ja kuuluu [-].³⁸⁴

Seksuaalisuuden ilmiöt allensa kattava huoruuden synty nähdään *Päivämieheissä* olevan ”erikoissyntiä”, sillä se ”[-] on koko kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe”.³⁸⁵ Eräs kirjoittaja toteaa *Päivämieheissä*, että uskovaisia on varoitettava juuri seksuaalisuuteen liittyvistä uhkista, kuten avioliittokäsitysten muuttumisesta, ehkäisystä ja aborteista, ”[-] yksityisten ja kokonaisten kansojen edun nimissä”.³⁸⁶

Pelot seksuaalisuuteen liittyvistä ilmiöistä ja muista degeneroitumisen alle luetuista ilmiöistä liittyvät SRK:n julkaisuissa moraalisen heikkenemisen lisäksi myös eskatologisiin uskomuksiin lopun ajoista. Seksuaalisuuden synnilliset muodot ja muut synneiksi luetut ilmiöt yhdistetään toistuvasti SRK:n julkaisujen eri kirjoituksissa raamatullis-historiallisiin vertauksiin aikaisempiin aikoihin, jolloin esimerkiksi ”sukupuolinen kurittomuus” on vallannut ihmiset aina ennen suuria onnettomuuksia.³⁸⁷ Huoruuden synty, suurperheiden äitien arvostuksen väheneminen, homoseksuaalisuuden hyväksyminen ja avioerojen kasvava määrä ovat monille kirjoittajille merkkejä lopun ajoista, sillä näin on tapahtunut esimerkiksi Mooseksen tai Jeesuksen syntymisen aikoihin, Rooman tuhoutumisen aikaan tai ennen Ranskan suurta vallankumousta.³⁸⁸ Erityisesti ”lasten murhan” yleistyminen, eli aborttien lisääntyminen ja ehkäisyn yleistyminen, näyttäytyy toistuvasti SRK:n julkaisuissa merkinä lopun ajoista.³⁸⁹ Aborttien ja ehkäisyn negatiivisiin vaikutuksiin liittyen eräs kirjoittaja kehottaa seuraavasti:

³⁸⁴ Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.

³⁸⁵ Erkki Reinikainen, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Vastaus samalla aikakauslehdessä Uusi maailma olleisiin haastatteluihin, *Päivämies* 23/1967, 6.

³⁸⁶ Kansan edun nimissä kirjoittaja ohjeistaa, että uskovaisen on tärkeää muun muassa naida toinen uskovainen kumppani, säilyttää nuoruuden seksuaalinen puhtaus ja välttää nuoruuden seksuaaliset himot. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

³⁸⁷ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

³⁸⁸ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. M. Tihinen, Lapsiviha, *Päivämies* 1/1973, 5. Erkki Reinikainen, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Vastaus samalla aikakauslehdessä Uusi maailma olleisiin haastatteluihin, *Päivämies* 23/1967, 6. Pentti Pelkonen: Lihallinen ja hengellinen huoruus. *Päivämies* 22/1971. 1,4.

³⁸⁹ Lasten murhaaminen tapahtuu ”hivittävimmissä muodossa kuin koskaan ennen ja se enteilee jotakin suurta olevan tulossa”. S.n. Ihmisten viisaus, *Päivämies* 30/1969, 2. Ks. S.n. Saastuminen, *Päivämies* 2/1971, 2. Martti Kallunki, Ajan vaarat, *Päivämies* 25/1975, 2.

Koko Suomen kansalla olisi nyt aika herätä näitä kysymyksiä tutkiskelemaan uudella tavalla [–] Jos Jumala ottaa varjelevan kätensä pois tämän kansan päältä, on sillä edessä hirvittävä tuho.³⁹⁰

Vanhoillislestadiolaisuudelle tyypilliseen degeneraatioajatteluun liittyy siis ajatus uskonnollisista lopun aikojen merkeistä, mutta degeneroituminen ei ole kuitenkaan vain merkki hengellisestä lopun ajasta. Degeneroitumiseksi nähdyt seksuaalisuuden ilmiöt olivat ennen kaikkea merkkejä yhteiskunnallisista, sosiaalisista ja kulttuurillisista vaaroista eli moraalin ja sivistyksen heikkenemisestä.

SRK:n julkaisujen eugeeniset ajattelutavat nousevat esiin etenkin avioliitoista ja avioliiton lisääntymiskäskystä puhuttaessa. SRK:n julkaisuissa nuoria kannustetaan pysymään puhtaina avioliittoa varten, sillä ainoastaan puhtain lähtökohdin syntyneillä avioliitoilla korostetaan olevan ”yhteiskuntaelämää” parantava vaikutus.³⁹¹ SRK:n julkaisujen mukaan epäpuhtaudesta syntyneet avioliitot johtavat avioeroihin³⁹², ja niiden yhä kasvavan määrän nähtiin rappeuttavan kansan moraalista ja hengellistä laatua.³⁹³ Tärkeää oikean ja puhtaan avioliiton kannalta on SRK:n julkaisujen mukaan myös se, että vanhoillislestadiolainen nuori avioituisi toisen vanhoillislestadiolaisen kanssa. Siispä SRK:n julkaisuissa ohjeistettiin toistuvasti nuoria ja uskovaisia valitsemaan oikea aviopuoliso.³⁹⁴ Sopiviin avioliittoihin kannustaminen on yksi tyypillisistä eugeniikan keinoista säilyttää halutun ihmislaadun jatkuminen. Hyvälaatuisten miesten ja naisten toivottiin naivan toisensa, perustavan perheen ja näin tuottavan hyvälaatuisia jälkeläisiä.³⁹⁵ Vanhoillislestadiolaiselle sopiva aviopuoliso on toinen puhdas uskovainen ihminen,³⁹⁶ ja tätä perustellaan kansan laadun paranemisella.

Uskovaisen vanhoillislestadiolaisen avioitumisen ei-uskovaisen ihmisen kanssa eli seka-avioliiton nähtiin SRK:n julkaisuissa johtavan useimmiten avioeroon, joka samalla tavalla kuin epäpuhtaudessa syntyneet avioliitot heikensivät kansan moraalista laatua.³⁹⁷ Lisäksi seka-avioliitoissa tapahtuneen lisääntymisen viitataan SRK:n julkaisuissa johtavan

³⁹⁰ Matti Paukkeri: Lapset – Herran lahja. *Päivämies* 3/1977. 1–6.

³⁹¹ Lauri Taskila, Pyhä avioliitto, *Päivämies* 20/1961, 4. Taskila 1969, 78–79.

³⁹² Taskila 1977, 229.

³⁹³ Pekka Kinnunen, Historian antama opetus, *Päivämies* 11/1965, 2. P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960. 1–2.

³⁹⁴ Ks. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. 77/36

³⁹⁵ Paul, Moore 2010 31.

³⁹⁶ Avioituminen ei-vanhoillislestadiolaisen ihmisen kanssa nähtiin johtavan uskon menettämiseen, ja lisäksi seka-avioliiton nähtiin olevan alunalkaen huteralla pohjalla. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6. Joissain tapauksissa seka-avioliittojen ei nähty olevan avioliitto alkuunkaan. Ks. P. Muraja, Neuvottelupäivät Kuopiossa. *Päivämies* 7/1968, 1, 4.

³⁹⁷ Pekka Kinnunen, Historian antama opetus, *Päivämies* 11/1965, 2. P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960. 1–2. Eino Vaherjoki, Kotien vastuu, *Päivämies* 23/1973, 2.

moraalittomuuteen ja kansan laadun heikkenemiseen. Eräs kirjoittaja vertaa uskovaisten ja ei-uskovaisten sekaisin avioitumista raamatullisiin Nooan aikoihin: ”Seka-avioliitossa syntyy ylpeää kansaa. Oli jo vanhempien perintönä vastahakoisuus Nooan nuhdesaarnalle.”

Kirjoittajan mukaan tästä seka-avioliitoista syntyneen sukupolven ylpeydestä johtuen vanhan testamentin Jumala hukutti ihmiset maan päältä.³⁹⁸ *Päivämiehellä* kiteytetään oikean aviopuolison valinta seuraavasti:

Jumalan tahto on, että Jumalan lapset eivät sekoittuisi maailman kanssa. – Ulkopuolella Jumalan valtakunnan on koirat, velhot ja ne jotka vääryyttä tekevät. Kun alkaa näyttää, että maailmallakin on tarjota hyvää ja kaunista, on siinä vaara, että vähä hapatus hapattaa koko taikinan.³⁹⁹

SRK:n julkaisuissa haluttiin kannustaa uskovaisia oikeisiin avioliittoihin yksilön oman uskon säilyttämisen vuoksi sekä koko yhteisön hyvinvoinnin ja laadun vuoksi. Epäuskoisten kanssa naimisiin menosta nähtiin seuraavan lapsia, joista kasvaa moraaliton sukupolvi.

SRK:n julkaisuissa nousee esiin eugeeninen viesti myös lisääntymispuhetavassa. Aborttien ja ehkäisyn nähtiin heikentävän suoraan kansan terveyttä ja laatua, ja johtavan moninaiisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin syntyvyyden laskun myötä.⁴⁰⁰ *Päivämiehen* ”Abortti – murha” -pääkirjoituksessa kirjoittaja toteaa aborttien lisääntyneen määrän osoittavan ”[–] kansakuntamme olevan vakavasti itsemme tuhoajana”. Ennen kaikkea abortit olivat kuitenkin merkki moraalista rappiosta ja kansan siveellisyyden tajun pettämisestä.⁴⁰¹ *Päivämiehen* mukaan aborttien ja ehkäisyn myötä laskeneen syntyvyyden jälkeen, ”Jäljellä oleva kansa rappeutuu ja veltostuu”.⁴⁰² Vanhoillislestadiolaisten lisääntyminen nähtiin Jumalalta saatuna kutsumustehtävänä, ja uskovaisten lisääntymisen ja uskovaisten nuorten ja lasten kasvavan määrän nähtiin parantavan kansan laatua ja tulevaisuuden näkymiä.

³⁹⁸ Lisäksi kirjoittaja myös kehottaa välttää epäuskoisen ja uskovaisten avioliittaisuuden ja juhlaisuuksiin menemistä, sillä tälle synnille ei haluta osoittaa tukea. P. Muraja, Neuvottelupäivät Kuopiossa. *Päivämies* 7/1968, 1, 4.

³⁹⁹ P. Muraja, Neuvottelupäivät Kuopiossa. *Päivämies* 7/1968, 1, 4.

⁴⁰⁰ Aborteista nähtiin johtuvan työvoimapulaa, opettajien työttömyyttä, ylituotantoa, ulkomaankaupan tyrehtymistä ja Pohjois-Suomen talousvaikeuksia. S.n. Abortti – Murha, *Päivämies* 18/1974, 2. Matti Paukkeri: Lapset – Herran lahja. *Päivämies* 3/1977, 1–6. S.n. Tulevaisuuden näkymiä, *Päivämies* 34/1976, 2. Erkki Reinikainen, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Vastaus samalla aikakauslehdessä Uusi maailma olleisiin haastatteluihin, *Päivämies* 23/1967, 6.

⁴⁰¹ Raskauden keskeytys oli aina SRK:n julkaisujen kirjoituksissa murha, ja tämä murhan yleisyys oli merkki kansan moraalittomuudesta. Paavo Niinikoski, Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 30/1971, 1,6. S.n. Tulevaisuuden näkymiä, *Päivämies* 34/1976, 2. Matti Paukkeri: Lapset – Herran lahja. *Päivämies* 3/1977, 1, 6. SRK:n työvaliokunta 1977, 121.

⁴⁰² Martti Kallunki, Ajan vaarat, *Päivämies* 25/1975, 2 Ks. S.n. SRK:n vuosikokous Ranualla 30.6. -73. otti kantaa avioliittokomitean mietintöön 1. *Päivämies* 27/1973, 1. Pentti Pelkonen: Lihallinen ja hengellinen huoruus. *Päivämies* 22/1971, 1,4.

Nuorisossamme on kansamme tulevaisuus. Mitä enemmän kansallamme on kristillis-isänmaallisen mielen omaavaa nuorisoa, sitä toiverikkaammat voimme olla, kansamme onnellisesta tulevaisuudesta.⁴⁰³

Kun avioliiton tarkoitusta lisääntyä oikean uskovaisen puolison kanssa tulkitsee eugeeniisten ajattelutapojen kautta, SRK:n julkaisujen mukaan uskovaisen puolison kanssa lisääntyminen puhtaassa avioliitossa johtaa terveempään ja jalostuneempaan kansaan sekä onnellisempaan tulevaisuuteen, kun taas lisääntymisen estäminen ja seka-avioliitot johtavat kansakunnan tuhoon.

Eugeenisia degeneraatioteorioita nousee esiin SRK:n julkaisuissa myös itsetyydytyksestä ja homoseksuaalisuudesta puhuttaessa. Itsetyydytyksen yleistymisen synnillisten himojen tyydyttämisen muotona on merkki lopun ajoista ja moraalittomuudesta.⁴⁰⁴ Samoin homoseksuaalisten tekojen kriminalisoinnin poistaminen rikoslaista herätti *Päivämieheissä* eskatologisia vertauksia lopun aikoihin sekä huolta yhteiskunnan moraalittomuudesta.⁴⁰⁵ Asenteiden vapautumisen homoseksuaalisuuden ympärillä nähdään laskeneen koko ihmisyyden arvoa. Kirjoittaja varoittaa homoseksuaalisuuden hyväksymisen seurauksista: ”[-] historiassakin on niin paljon todistuksia, kuinka moraalin rappeutuminen on muodostunut monen sivistyskansan lopuksi ja tuhoksi.”⁴⁰⁶ SRK:n julkaisuissa tähdennetään, että seksuaalisuuden syntien vaarallisuudesta ja huoruuden syntien välttämisestä tuli puhua kansan tulevaisuuden edun nimissä. Näitä syntejä ovat erityisesti itsetyydytys, vapaat seksuaaliset suhteet ja esiaviollinen seksi.⁴⁰⁷ Eräskin kirjoittaja toteaa *Päivämieheissä*, että ”[-] olisi kansakunnan siveellisyyden ryhdin kohottamiseksi erittäin suotavaa [-]”, että erilaiset kaupat ja yritykset poistaisivat pornolehdet myynnistä.⁴⁰⁸

Eugeeniset ajattelutavat ja degeneraatioteoriat luovat pohjan vanhoillislestadiolaiselle seksuaalimoraalille 1960- ja 1970-luvuilla SRK:n julkaisuissa. Yhteenvedon voidaan todeta, että eugeeninen ideologia ohjaa vahvasti vanhoillislestadiolaisesta modernisaatiokriisistä ja yhteiskunnan seksuaalimoraalin muutoksesta kumpuavaa hallinnan eetosta. Seksuaalisuudesta puhutaan ja sitä halutaan määritellä, sillä seksuaalimoraalin muutokset ja yhteiskunnan seksuaalinen vapautuminen uhkaavat kansan ja vanhoillislestadiolaisen yhteisön moraalista

⁴⁰³ Eino Vaherjoki, Kotien vastuu, *Päivämies* 23/1973, 2.

⁴⁰⁴ Pelkonen 65–66, 1970. Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

⁴⁰⁵ Pentti Pelkonen: Lihallinen ja hengellinen huoruus. *Päivämies* 22/1971. 1,4.

⁴⁰⁶ Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.

⁴⁰⁷ Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.

⁴⁰⁸ S.n. Pornosota. *Päivämies* 12/1972. 2.

luonnetta. Uhka moraalille rappeutumiselle mukailee degeneraatioteorioita, jotka motivoivat eugeenista ideologiaa. Seksuaalisuutta tulee velvollisuuden omaisesti arvioida, arvottaa ja määritellä, sillä muuten uhkana on kansan terveyden ja laadun heikkeneminen. Seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen käytökseen liittyvistä ilmiöistä esimerkiksi seksuaalinen vapautuminen, seka-avioliitot, abortit ja ehkäisy sekä ydinperhekäsityksen muuttuminen ovat vaarana paitsi Suomen kansalle myös vanhoillislestadiolaiselle yhteisölle. Tähän vanhoillislestadiolaisen yhteisön tapoja uhkaavaan ongelmaan vastasivat eugeeniset puhutavat.

4 Yhteenveto

Tutkimus on tarkastellut vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen seksuaalimoraalia sekä seksuaalisuuden hallintaa 1960- ja 1970-luvuilla. Herätysliike kohtasi tuolloin merkittäviä muutoksia, kun yhteisön ulkopuolinen suomalainen yhteiskunta kehittyi sosiaalisesti, taloudellisesti ja sekä erityisesti kulttuuristen arvojen ja elämäntapojen osalta. Samalla yhteisön sisällä käytiin 1960-luvun alusta lähtien valtakamppailua, kun yhteisöstä erosi yksittäisiä jäseniä sekä suurempia hajaannuksia. Tämän vanhoillislestadiolaisen modernisaatiokriisin vuoksi yhteisö joutui määrittelemään ja tiukentamaan toistuvasti kantaansa erilaisiin opillisiin näkemyksiin, kuten esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyviin ilmiöihin. Näinä vuosikymmeninä määritellyt seksuaaliopilliset näkemykset leimaavat edelleen vanhoillislestadiolaisuuden julkisuuskuvaa ja vanhoillislestadiolaisen liikkeen jäsenien elämää.

Seksuaalisuuteen liittyviä opillisia näkemyksiä määriteltiin 1960- ja 1970-luvuilla etenkin vanhoillislestadiolaisuuden keskeisen toimijan, Suomen rauhanyhdistyksen keskusjärjestön, SRK:n julkaisuissa. Näitä julkaisuja ovat *Päivämies* -lehti, suviseurajulkaisut sekä muut kirjajulkaisut. Tutkimus osoittaa, että seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuteen liittyvistä ilmiöistä kirjoitetaan SRK:n julkaisuissa tutkimusajankohtana toistuvasti. Erityisesti *Päivämies* -lehden kirjoituksissa seksuaalisuus on yksi keskeisimmistä aiheista. Seksuaalisuudesta kirjoitetaan erityisen paljon SRK:n julkaisuissa noin 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin. Näinä vuosina seksuaalisuus oli ajankohtainen yhteiskunnallinen kysymys Suomessa johtuen esimerkiksi aborttien saatavuutta ja homoseksuaalisuuden kriminalisointia koskevista lainsäädännöllisistä uudistuksista. Samaan aikaan kun vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä modernisaatiokriisin yhteydessä määriteltiin ja rajattiin seksuaalimoraalia yhä tiukemmin, suomalaisessa yhteiskunnassa seksuaalieettiset asenteet muuttuivat sallivampaan suuntaan. Esimerkiksi esiaviollinen seksi, abortit, ehkäisymenetelmät ja homoseksuaalisuus yleistyivät muussa yhteiskunnassa, kun taas SRK:n julkaisuissa niistä kirjoitettiin aiempaa useammin ja kriittisemmin. Tutkimukseni osoittaa, että SRK:n julkaisujen kirjoittelu seksuaalisuudesta muuttui 1960- ja 1970-luvuilla sisällöltään yksityiskohtaisemmaksi ja vakiintuneemmaksi. Seksuaalisuuteen liittyvät opilliset sisällöt olivat vakiinnuttaneet asemansa vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä 1970-luvun loppuun mennessä.

Tutkimuksessa esitetään, että keskeisimpänä seksuaalisuuden puhetapana SRK:n julkaisuissa korostuu huoruuden synty. Sillä tarkoitetaan monia erilaisia seksuaalisia tekoja ja seksuaalisuuteen liittyviä ilmiöitä, jotka nähtiin moraalittomina ja synteinä. Huoruuden synty -puhetavan voi nähdä sateenvarjoterminä, jonka alle sijoittuvat muut, seksuaalisuuden syntejä tarkemmin määrittelevät puhetavat. Tutkimukseni osoittaa, että seksuaalisuuden puhetavat kohdistetaan SRK:n julkaisuissa ensinnäkin ikäkohtaisesti nuorille ja avioliitossa oleville. Tämän ikäkohtaisen puhuttelun lisäksi esiintyy seksuaalisuuden puhetapoja, jotka kohdistetaan kaikille vanhoillislestadiolaisuuden jäsenille ikävaiheesta huolimatta.

SRK:n julkaisujen nuorten ikävaihekohtaisessa puhuttelussa nousevat esiin lihan himo -puhetapa sekä puhtauden puhetapa. Lihan himo -puhetapa tarkoittaa vanhoillislestadiolaista käsitystä seksuaalisesta halusta, jonka nähdään houkuttelevan herkästi seksuaalisuuden synteihin. Lihan himo -puhetapa kohdistetaan SRK:n julkaisuissa erityisesti nuorille, sillä juuri nuorten elämä nähdään eroottisesti latautuneena ja jatkuvan seksuaalisen uhan aikana. Lihan himon -puhetavassa nuoria kehoitetaan välttämään seksuaalisuuteen vähänkään liittyviä asioita ja ilmiöitä. Nuoria uhkaavat paitsi avoimen seksuaaliset synnit, kuten esimerkiksi itsetyydytys ja esiaviollinen seksi, myös hyvinkin arkipäiväiset teot, joiden nähtiin johdattelevan seksuaalisuuden syntiin, kuten television katselu, tyttöjen paljastavaksi nähty pukeutuminen sekä seurusteluvien nuorten liiallinen läheisyys ja yhdessä olo. Nuorille suunnatuissa seurusteluohjeissa nousee esiin puhtauden puhetapa, jonka avulla ohjataan erityisesti seurusteluaikaa, jolloin nuoret valmistautuvat avioitumaan toisen sukupuolen kanssa. Puhtaus viittaa SRK:n julkaisuissa ehdottomaan seksuaaliseen puhtauteen eli seksuaalisten syntien välttämiseen, jotta elinikäisen liiton laadun ja tulevaisuuden varmistamiseksi avioliittoon voitaisiin astua puhtaina. Tutkimukseni mukaan lihan himon ja puhtauden puhetavoissa nuorten elämän seksuaaliset asiat sekä seksualisoidut arkipäivän asiat hengellistetään ja määritellään synniksi.

Avioliitto on toinen tärkeä ikävaihe, jonka seksuaalimoraalia määritellään SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla. Avioliiton ikävaihekohtaisessa puhuttelussa korostuu lisääntymispuhetapa. Avioliitolla on SRK:n julkaisujen mukaan kaksi tarkoitusta, huoruuden synnin välttäminen sekä lisääntyminen. Lisääntymispuhetapa viittaa siis avioliiton keskeisimpään tarkoitukseen, joka on taata ihmissuvun lisääntyminen. Seksuaalisuus on sallittua avioliitossa, ja moraalinen seksuaalisuus tarkoittaa avioliitossa lisääntymiseen johtavaa yhdyntää. Lisääntymispuhetavassa esitetään, että myös avioliitossa on huoruuden syntejä ja moraalitonta seksuaalisuutta. Näitä huoruuden syntejä ovat avioliiton

lisääntymiskäskeyä uhkaavat teot, kuten ehkäisy ja abortti, joista kirjoitetaan SRK:n julkaisuissa toistuvasti ja yksityiskohtaisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Lisääntymispuhetavoissa tähdennetään, että lisääntymisen ehkäiseminen avioliitossa on syntiä niissäkin tapauksissa, joissa synnytys uhkasi synnyttävien naisten ja terveyttä.

Ikävaihekohtaisen puhuttelun rinnalla SRK:n julkaisuissa käsitellään myös seksuaalisuuden syntejä ja moraalittomia seksuaalisia tekoja, joiden nähdään houkuttelevan kaiken ikäisiä uskovaisia. Näitä seksuaalisuuden syntejä määritellään etenkin luonnollisuuspuhetavassa, jossa määritellään, mikä nähdään luonnollisena ja luonnottomana seksuaalisuutena. SRK:n julkaisujen sanojen mukaan luonnotonta, eläimellistä, epäpuhdasta ja moraalitonta seksuaalisuutta ovat esimerkiksi itsetyydytys, homoseksuaalisuus sekä liika seksistä nauttiminen, kun taas luonnollista on lisääntymiseen tarkoitettu yhdyntä. Lisäksi kaiken ikäisiä houkutteleva seksuaalisuuden synti on silmän himo eli aistein kautta heräävä seksuaalinen halu, joka johdattaa syntiin. Silmän himo on SRK:n julkaisujen puhetapa, jonka avulla hallitaan seksuaalista halua. Silmän himo -puhetavassa määritellään ihmisten aisteja, kuten katsetta, sekä seksuaalisia ajatuksia, jotka heräävät pornolehtien, mainosten, lehtien kuvien ja television katselusta sekä radion kuuntelusta. Silmän himoa ja luonnollisuuspuhetavassa esiin nousevia luonnottoman seksuaalisuuden ilmiöitä kutsutaan SRK:n julkaisuissa sukupuolielämän poikkeavuuksiksi. Yksi keskeinen tämän tutkimuksen tutkimus tulos on, että näitä sukupuolielämän poikkeavuuksia sekä kaikkia nuoruuden ja avioliiton ikävaiheeseen kuuluvat huoruuden syntejä yhdistää se, että niiden tarkoitus ei ole ihmishyvyn jatkaminen eli lisääntyminen.

Tutkimukseni myös nostaa esiin seksuaalisuuden puhetavoissa näkyvän vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin sukupuolittuneisuuden. SRK:n julkaisut 1960- ja 1970-luvuilla olivat pääasiassa miesten kirjoittamia ja miehille suunnattuja, ellei naisia erikseen teksteissä mainittu ja puhuteltu. Nuorten ikävaihekohtaisessa puhuttelussa esiintyy ohjeita, jotka osoitetaan eri sukupuolille. Nuoria naisia ja tyttöjä ohjataan kiinnittämään huomiota omaan pukeutumiseen, etteivät he herättäisi seksuaalisia haluja nuorissa pojissa ja miehissä, kun taas nuorten miesten tulee kontrolloida omaa seksuaalista haluaan. Avioliiton lisääntymispuhetavassa korostuu vahva sukupuolittunut sävy. Lisääntymistä ehkäisevät huoruuden synnit eli ehkäisy, abortti ja seksuaalinen haluttomuus, ovat naisten ja äitien syntejä. Moraalisen seksuaalisuuden määrittelyssä äitiys toimii synonyyminä naiseudelle. Naisten seksuaalisuutta hallitaan patologisoimalla ja hysterisoimalla naisten seksuaalinen halu. Miesten seksuaalisuutta hallitaan luonnollisuuspuhetavassa. Itsetyydytys ja

homoseksuaalisuus sekä silmän himo nähdään miesten synteinä. Silmän himon -puhetavassa näkyy vanhoillislestadiolainen käsitys seksuaalisen halun sukupuolittuneisuudesta. Naisten seksuaalinen halu nähdään passiivisena, ja miesten aktiivisena. Nainen on se, johon miesten seksuaalinen halu kohdistuu. Naisten seksuaalista halua hallitaan antamalla ruumiillisia käytökseen liittyviä ohjeita, sillä naisten vastuulla on käyttäytyä niin, etteivät miehet sorru moraalittomiin seksuaalisiin tekoihin.

Vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä 1960- ja 1970-luvuilla seksuaalisuuteen kohdistuu vallankäyttöä, joka toteutuu hallintana. Hallinta vallankäyttönä tarkoittaa valtaa, joka ei ole alistavaa tai käskevää, vaan se perustuu vapauden lupaukseen, mutta niin, että se tuottaa tietynlaista vapautta. Hallinta on omaksuttua ja automaattista vallankäyttöä, ja se toteutuu niin, että yksilö hallitsee itse itseään. Tutkimukseni osoittaa, työn alussa esittämää hypoteesiani mukailten, että vanhoillislestadiolaisuudessa ilmenee 1960- ja 1970-luvuilla hallinnallista vallankäyttöä, tarkalleen ottaen itsen hallintaa, ja se näkyy erityisesti SRK:n julkaisujen seksuaalisuuden puhetaivoissa.

Vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä ihminen saadaan hallitsemaan itseään ja omaa seksuaalisuuttaan seksuaalisen kiellon ja halun ristiriidan avulla. SRK:n julkaisuissa korostetaan toistuvasti, että kaikkialla vanhoillislestadiolaisten ihmisten ympärillä vaanivat kielletyt seksuaaliset synnit. Useat jokapäiväiseen elämään kuuluvat asiat seksualisoitetaan ja määritellään synneiksi. Toinen keskeinen tulos tutkimuksessani on, että SRK:n julkaisujen seksuaalimoraalin määrittelyn mukaan yksilön seksuaalinen halu on niskuroiva ja herkkä sortumaan huoruuden syntiin, minkä vuoksi yksilön tulee hallita omaa käytöstään, ajatuksiaan ja tekojaan.

Tutkimus osoittaa, että itsen hallintaa ohjeistetaan SRK:n julkaisuissa vanhoillislestadiolaisen vanhurskauttamisopin mukaisesti etenkin uskossa valvomisen puhetaivoilla.

Vanhoillislestadiolaisen vanhurskauttamiskäsityksen mukaan ihminen voi pysyä uskossa ja päästä Jumalan yhteyteen valvomalla. Uskossa valvominen tarkoittaa oikean uskovaisen tapojen mukaisesti elämistä: syntejä välttämällä ja omatuntoa hoitamalla välttämällä, eli aktiivisesti itsetutkiskelemalla omaa syntisyyttään ja pyytämällä syntejä anteeksi toiselta uskovaiselta, kun tekee syntiä. Itseen kohdistuva hallinnallinen valta yhdistyy historiallisiin hallinnan tekniikoihin vanhoillislestadiolaisissa synnintunnustuksen käytännöissä. Tutkimus näyttää, miten SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla yllytetään yksilöitä ajattelemaan ja itsetutkiskelemaan omia syntejä sekä puhumaan niistä ripittäytymällä toisille uskovaisille.

Itsen hallinta uskossa valvomisen ja omantunnon hoitamisen kautta on SRK:n julkaisujen mukaan erityisen tärkeää seksuaalisuuden kohdalla, sillä seksuaalisuus on kaikkialla vaaniva ja houkutteleva uhka.

Tutkimukseni lisää vanhoillislestadiolaisen seksuaalisuuden hallinnan ymmärrystä myös hallinnan eetoksen näkökulmasta eli keskittymällä siihen, miten seksuaalisuuden hallintaa oikeutetaan. Hallinnan eetokseen tutkiminen näyttää myös, mikä seksuaalisuuden hallintaa motivoi vanhoillislestadiolaisuudessa. Vanhoillislestadiolaista seksuaalisuuden hallintaa SRK:n julkaisuissa 1960- ja 1970-luvuilla ei motivoi pelkästään pelko vanhoillislestadiolaisen identiteetin katoamisesta tai elinvoiman heikkenemisestä. Tutkimukseni osoittaa toista hypoteesiani mukaillen, että seksuaalisuuden hallinnan eetos on ennen kaikkea moraalinen pelko. Tämä pelko, jolla perustellaan seksuaalisuuden puhetapoja ja seksuaalisuuden hallintaa, mukailee eugeenisia ajattelutapoja sekä eugeniikkaan liittyvää degeneroitumisteoriaa. Eugeenisten ajattelutapojen mukaisesti SRK:n julkaisuissa vanhoillislestadiolaisen yhteisön, sen jäsenten sekä Suomen kansan nähdään degeneroituvan, mikä ilmenee ihmisten moraalisen, henkisen ja fyysisen laadun heikkenemisenä. Tämä degeneroituminen johtuu monista eri ilmiöistä, mutta etenkin seksuaalisuuden synneistä ja yhteiskunnan seksuaalimoraalin höllentymisestä, mikä näkyy esimerkiksi aborttien, ehkäisyn, itsetyydytyksen ja homoseksuaalisuuden yleistymisenä. Tutkimukseni osoittaa, että SRK:n julkaisujen mukaan seksuaalisuutta on hallittava kansakunnan tulevaisuuden ja tulevien sukupolvien laadun turvaamiseksi. Vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä ilmenee siis oma eugeeninen degeneroitumisen pelko ja ajattelutapa, joka oikeuttaa ja motivoi seksuaalisuuden hallintaa ja seksuaalisuuden puhetapoja.

Tämän tutkimuksen esiin nostama vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen seksuaalimoraali 1960- ja 1970-luvuilla kiteytyy samoihin raameihin, jotka aiempi lestadiolaistutkimus on tuonut esiin esimerkiksi 2000-luvun vanhoillislestadiolaisuudesta.

Vanhoillislestadiolaisuudessa moraalinen ja hyväksytty seksuaalisuus tarkoittaa kahden eri sukupuolta olevan aviopuolison välistä yhdyntää, jonka tarkoitus on suvunjataminen. Seksuaalisuudella ei vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä nähdä olevan itseisarvoa, vaan lisääntyminen tapahtuu vanhoillislestadiolaista yhteisöä varten. Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että vanhoillislestadiolainen seksuaalimoraali luotiin 1960- ja 1970-lukujen modernisaatiokriisin aikana. Tämä tutkimus tuo myös seksuaalisuuden puhetapojen kartoittamisen lisäksi uusia näkökulmia vanhoillislestadiolaisuuden historian ymmärrykseen. Sukupuolen näkökulmasta vanhoillislestadiolaisessa seksuaalimoraalissa korostuu hallinnan

ja määrittelyn kohteena oleva seksuaalinen halu, joka on miehillä aktiivista ja naisilla passiivista. Suvunjatkamisesta ovat vastuussa erityisesti naiset, joiden seksuaalisuutta määritellään erityisesti lisääntymispuhetavoissa. Erityisen mielenkiintoinen tutkimustulos on se, että lisääntymistä ja seksuaalista käytöstä ohjataan vanhoillislestadiolaisuudessa näinä vuosikymmeninä usein eugeenisin perustein. Seksuaalimoraalin määrittelyä oikeuttavat ajattelutavat degeneroitumisen uhasta sekä kansan hyvinvoinnin, henkisen sekä moraalisen laadun ja tulevien sukupolvien laadun parantamisesta.

Tämä tutkimus on ensimmäinen lestadiolaistutkimus, jossa määritellään keskeisimmät seksuaalisuuden puhettavat vanhoillislestadiolaisuuden historiassa. Jatkotutkimuksen kannalta kiehtovaa olisi pidentää tutkimuksen aikaväliä kauemmaksi historiaan sekä lähemmäksi nykypäivää. Lisäksi vanhoillislestadiolaisuuden ja vanhoillislestadiolaisen seksuaalimoraalin tutkimuksen tulisi antaa ääni myös herätysliikkeen jäsenille eli niille, joiden seksuaalisuutta määritellään SRK:n julkaisuissa. Haastattelututkimus toisi etenkin hallinnan tutkimuksen näkökulmasta syvemmän ymmärryksen vallankäyttöön vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Aikakaus- ja sanomalehdet

- A., Jumalalle otollinen liitto, *Päivämies* 3/1962, 1.
- Arvi Pärssinen, Maailmassa, muttei maailmasta, *Päivämies* 7/1971 1,6.
- Arvo Perälä, Aistillinen maailma ja kristitty nuori *Päivämies* 2/1966, 5.
- Arvo Perälä, Viimeisen ajan vaarat, *Päivämies* 17/1970, 1,3.
- Aune F. Tuomitsemisesta, *Päivämies* 6/1972, 5.
- Einari Lepistö, Kristityn suhde kotiin ja seurakuntaan, *Päivämies* 16/1968. 3.
- Einari Lepistö: Nuoruus ja puhtaus. *Päivämies* 46/1969. 1,4.
- Einari Lepistö, Opin ja elämän raittiudesta, *Päivämies* 43/1973, 1
- Eino Vaherjoki, Ajan velvoitus, *Päivämies* 16/1970, 2.
- Eino Vaherjoki, Huoli nuorista, *Päivämies* 12/1963, 2.
- Eino Vaherjoki, Kotien vastuu, *Päivämies* 23/1973, 2.
- Eino Vaherjoki, Mitä toivomme kodeilta, *Päivämies* 44/1965, 2.
- Eino Vaherjoki, Toukokuun toinen sunnuntai, *Päivämies* 18/1966, 2.
- Eino Vaherjoki, Äitienpäivänä 1964 *Päivämies* 19/1964, 2.
- Eino Vaherjoki, Äitienpäivänä 1977, *Päivämies* 18/1977, 2.
- Erkki Piri, Ovatko lamppumme palamassa – omatunnon hoitaminen, *Päivämies* 11/1970, 4.
- Erkki Reinikainen, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Vastaus samalla aikakauslehdessä
Uusi maailma olleisiin haastatteluihin, *Päivämies* 23/1967, 6.
- Hannes Partanen, Jorma Manninen: Keskustelutilaisuus maailmallisuuden vaaroista Oulun
Rauhanyhdistyksellä. *Päivämies* 5/1971. 1,4.
- Hannu Ojalehto: Kristittynä avioliitossa. *Päivämies* 26/1974
- Heikki Hakkarainen, Epilepsia – väärin ymmärretty sairaus, *Päivämies* 43/1970, 2.
- Heikki Saari, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Homoseksuaalisuus elämäntapojen ja
sielun turmio. *Päivämies* 20/1967 1,3.
- Heva, Kotipiirin kuulumisia, *Päivämies* 13/1976, 4.
- I.H. Sinulle kiusattu äiti, *Päivämies* 42/1966, 4.
- Ilmari Joensuu, Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 21/1971, 1,4,
- Kalle Malmberg, Nykyaika ja kristitty, *Päivämies* 38/1967, 1,2.
- Kauko Mäntylä, Moraalista ja hengellistä rappeutumista, *Päivämies* 29/1968 1,4.
- Lauri Alasaarela, Lihan himo, *Päivämies* 47/1974, 4.

- Lauri Taskila, Aikamme ilmiöitä Raamatun valossa. Lapsirajoitus perhesuunnittelu, *Päivämies* 29/1967, 1,5.
- Lauri Taskila: Kuinka nuori voi pitää tiensä puhtaana. *Päivämies* 3/1965. 1.
- Lauri Taskila, Televisioko kristityn kodin huonekalu, *Päivämies* 13/1964, 2.
- Lauri Taskila: Te olette maailman valkeus. *Päivämies* 3/1965. 1, 4, 5.
- Lauri Taskila, Vältä nuoruuden himot, *Päivämies* 48/1962, 1–2.
- Lempi Ollila, Ajatuksia ajan illassa, *Päivämies* 39/1976, 5.
- Leena H: Miksi kannat syntiä? *Päivämies* 18/1962, 3.
- Lenna Anttila, Ajatusten ja tekojen puhtaus, *Päivämies* 38/1978, 1,4.
- Matti Paukkeri, Lapset – Herran lahja, *Päivämies* 3/1977, 1,6.
- Martti Hertteli: Kuuliaisuus ja tottelevaisuus. *Päivämies* 12/1976, 1,5.
- Martti Kallunki, Ajan vaarat, *Päivämies* 25/1975, 2.
- Martti Kallunki, Kristitty ja avioliitto, 9/1973, 6.
- M. Tihinen, Lapsiviha, *Päivämies* 1/1973, 5.
- Niilo Rauhala, Äitienpäivänä, *Päivämies* 19/1970, 2.
- Olavi Voittoinen: Omantunnon hoitaminen. *Päivämies* 15/1976. 1,5.
- Paavo Heikkilä: Uskovaisten kanssakäyminen. *Päivämies*. 17/1978. 10,8.
- Paavo Niinikoski, Aborttilaki ja sen seuraukset, *Päivämies* 30/1971, 1,6.
- Pekka Sipola: Kaita ja avara tie. *Päivämies* 32/1976. 3.
- Pekka Kinnunen, Historian antama opetus, *Päivämies* 11/1965, 2.
- Pentti Koskelo, Älkää holhotko ruumistanne haureuteen, *Päivämies* 16/1966. 1,5.
- Pentti Pelkonen, Lihallinen ja hengellinen huoruus, *Päivämies* 22/1971. 1,4.
- Pentti Pelkonen, Pitäkää usko ja hyvä omatunto, *Päivämies* 2/1974, 5–6.
- Pentti Sippola, Maailmassa, mutta ei maailmasta, *Päivämies* 33/1976, 1,4.
- P. J. V.: Eräs kansaamme jäytävä synti. *Päivämies* 19/1960, 1–2.
- P. Muraja, Neuvottelupäivät Kuopiossa, *Päivämies* 7/1968, 1,4.
- Rauno Pitkänen, Nuorten aviopuolison valinta, *Päivämies* 2/1969, 5–6.
- Regina Laitinen, Kristityn perhesuunnittelu, *Päivämies* 27/1971, 1,5.
- Seppo Koivisto, Tuomion henki, *Päivämies* 1/1976, 6.
- Seppo Sutinin, Uuden elämän alku, *Päivämies* 29/1971, 1,4.
- S.n., Abortti – murhako, *Päivämies* 47/1970, 2.
- S.n., Abortti – Murha, *Päivämies* 18/1974, 2.
- S.n., Abortti on aina murha, *Päivämies* 31/1971, 1,5.
- S.n., Aikamme ilmiöt, *Päivämies* 9/1972, 2.

- S.n., Akateemiset susiparit vappuna 1972, *Päivämies* 18/1972, 2.
- S.n., Avioliitto, *Päivämies* 32/1972, 2.
- S.n., Homo ja kirkko, *Päivämies* 3/1976, 2.
- S.n., Ihminen, *Päivämies* 10/1974, 2.
- S.n., Ihmisten viisautta, *Päivämies* 30/1969, 2.
- S.n., Keskustelua uskon ja elämän kysymyksistä, *Päivämies* 2/1961, 5.
- S.n., Kristityn asema terveystyöntekijänä nykyisen lainsäädäntömme aikana, *Päivämies* 19/1974, 1,7.
- S.n., Lukemisen oikea valinta, *Päivämies*, 8/1971, 2.
- S.n., Maailmassa mutta ei maailmasta, *Päivämies* 9/1969, 2.S.n., Neuvotteluissa koettua, *Päivämies* 49/1970, 2.
- S.n., Missä on moraali, *Päivämies* 15/1965, 2.
- S.n., Nuoret ja aikamme vaarat, *Päivämies* 6/1974, 2.
- Sn., Nuoret ja koti, *Päivämies* 2/1961, 1, 6.
- S.n., Nuoret ja suvi, *Päivämies* 29/1962, 1.
- S.n., Nuorten seurustelu, *Päivämies* 49/1963, 5.
- S.n., Nuoruuden ajan vaarat kristityille, *Päivämies* 4/1969, 5
- S.n., Oikeaa luettavaa, *Päivämies* 17/1971, 2.
- S.n. Olkaa raittiit ja valvokaa, *Päivämies* 14/1976 8,6.
- S.n., Pornografia vaikuttava tekijä ihmisen ja yhteiskunnan moraalisen ryhdin romahtamiseen, 20/1971, 2.
- S.n., Pornosota, *Päivämies* 12/1975, 2.
- S.n., Saastuminen, *Päivämies* 2/1971, 2.
- S.n. Seurustelu. *Päivämies* 3/1975. 2.
- S.n., Sielunhoidollisia kysymyksiä pohdittiin Jämsän kansanopistolla, *Päivämies* 10/1967.1,4.
- S.n., SRK vastaa, *Päivämies* 50/1979, 2–3.
- S.n. SRK:n vuosikokous Ranualla 30.6. -73. otti kantaa avioliittokomitean mietintöön 1. *Päivämies* 27/1973, 1.
- S.n. Sukupuolielämän holtittomuus kansakunnan elinjuuria jäytävä pahe. *Päivämies* 33/1971, 2.
- S.n., Talvipäivät Oulussa 1.-3.3.67., *Päivämies* 11/1967. 1,5.
- S.n. Tulevaisuuden näkymiä, *Päivämies* 34/1976, 2.
- S.n., Tunne – Järki – Usko, *Päivämies* 43/1974, 2.
- S.n., Tyytyväisyys, *Päivämies* 43/1975, 2.

- S.n., Uskon ja järjen taistelusta, *Päivämies* 28/1971, 2.
- S.n. Vakavia ilmiöitä. *Päivämies* 6/1972. 2.
- S.n., Valvomapaikka. *Päivämies*. 45/1967. 2
- S.n., Vieläkin sana uskovaiselle äidille, *Päivämies* 27/1963, 4.
- Tapani Parviainen, Valvokaa, *Päivämies* 2/1976, 5.
- Teuvo Aho, Uskovainen nuori maailmassa, *Päivämies* 20/1975, 1,5,7.
- Toimi Lehto, Seurustelu, kihlaus ja avioliitto, *Päivämies* 36/1976, 1.
- Vesa Isoaho, Kristityn opettajan vaikeudet koulutyössä, *Päivämies* 5/1970, 4.
- Väinö Tumelius: Sananen avioliittoon aikoville. *Päivämies* 50/1963.

Kirjallisuus

- Hintikka, Niilo: Seurustelu – kihlaus – vihkiminen. *Voitosta voittoon*. Toim. Eino Kimpimäki
SRK r.y. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1970. 70–77.
- Jäntti, Saimi: Ahkeroi kelvata Jumalalle. *Voitosta voittoon*. Toim. Eino Kimpimäki. SRK r.y.
Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1970. 34–42.
- Koskimäki, Yrjö: Kristitty ja musiikki. *Voitosta voittoon*. Toim. Eino Kimpimäki. SRK r.y.
Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1970. 52–59.
- Lepistö, Einari: *Tien viittoa*. SRK r.y. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1967.
- Pelkonen, Eila: Sukupuolielämä ja sen poikkeavuudet. *Voitosta voittoon*. Toim. Eino
Kimpimäki. SRK r.y. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1970. 65–70.
- Reinikainen, Erkki: *Lisää meille uskoa*. SRK r.y. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1969.
- Sutinen, Seppo: Lapsesta aikuiseksi: *Voitosta voittoon*. Toim. Eino Kimpimäki SRK r.y.
Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1970. 59–65.
- Taskila, Lauri: *Helteinen matka 2*. SRK r.y. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1969.
- Taskila, Lauri: *Helteinen matka*. Osat 1–2 yhdistettyinä. SRK r.y. 2. painos. Arvi A. Karisto
Oy:n kirjapaino., Oulu 1977.
- Uskon kautta*. SRK r.y. K. J. Gummerus Osakeyhtiö. Jyväskylä 1979.

Tutkimuskirjallisuus

Verkkolähteet

Isopahkala, Katri: *Päivämiehen* kehitys vanhoillislestadiolaisuuden uutislehdeksi.

Päivämies.fi. 9.5.2014. <https://www.paivamies.fi/artikkelit/paivamiehen-kehitys--vanhoillislestadiolaisuuden-uutislehdeksi-6.42.3040.cc69203b79> (haettu 21.1.2023.)

Ihmisoikeusliitto: Ehkäisykielto rikkoo ihmisoikeuksia. https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/05/IOL_Taustamuistio_vanhalestadiolaisten_ehkaisykiellosta_2009.pdf. 2009 (haettu 24.11.2021)

Kirjallisuus

Alatalo, Jani: *Pohjoinen herätysliike ja modernisaation kipukohdat*.

Vanhoillislestadiolaisuuden julkisuuskuva Suomessa 1961–1985. Studia historica septentrionalia 72. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys. 2014.

Barky, Sandra Lee: *Foucault, Feminism and the Modernization of Patriarchal Power. Female embodiment and feminist theory*. Ed. Conboy, Medina, Stanbury. Columbia University press, New York 1997. 129–154.

Brunila, Kristiina; Harni, Esko; Saari, Antti; Ylöstalo, Hanna: *Terapeuttinen valta – Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Vastapaino 2021.

Butler, Judith: *Hankala Sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Alkuteos: Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity (1990). Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena- Maija Rossi. Tammer-Paino Oy, Tampere 2008.

Butler, Judith: *Contingent foundations. Feminist Contentions. A Philosophical Exchange*. Ed. Benhabib, Butler, Cornell, Fraser. Routledge, London, 1995 35-58.

Dean, Mitchell: *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. Second Edition. SAGE Publications. 2010.

Foucault, Michael: *Governmentality. The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Ed. Burchell, Gordon, Miller. BPC Wheatons Ltd. 1991. 87-104.

Foucault, Michael: *Power. Essential Works of Foucault 1954-1984*. Volume Three. Ed. Faubion. Penguin Books 2000.

Foucault, Michael: *Tarkkailla ja Rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Otava, Keuruu 1980/2005.

Foucault, Michael: *Technologies of the Self*. Ed. Martin, Gutman, Hutton. The University of Massachusetts Press 1988. 16–49.

Foucault, Michael: *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Tampere 2010.

- Haukkala, Matias: *Vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatioprosessi. Näkökulmia yhteiskunnan muutokseen ja yksilöllisyyden käsittelyyn Alajärven vanhoillislestadiolaisuuden kautta*. Helsingin Yliopisto. Pro gradu -tutkielma. 2010.
- Helén, Ilpo: *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Tammer-paino Oy, Tampere 1997.
- Helén, Ilpo: Elämä seksuaalisuudessa. *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Foucault, Michel. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus. 2010. Gaudeamus, Tampere 2010. 499–517.
- Hintsala, Meri-Anna; Kinnunen, Mauri: *Tuoreet oksat viinipuussa*. Kirjapaja, Helsinki 2013.
- Hurtig, Johanna: *Taivaan taimet - Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta*. Vastapaino, 2013.
- Hurtig, Johanna, Leppänen, Mari (toim.): *Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Kirjapaja, 2012.
- Juntunen, Hannu: *Lars Leevi Laestadiuksen käsitys kirkosta*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja, Helsinki 1982.
- Kantola, Anu: *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Tammerpaino Oy, Tampere 2002.
- Kinnunen, Mauri: *Herätysliike kahden kulttuurin rajalla. Lestadiolaisuus Karjalassa 1870–1939*. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä 2004.
- Kinnunen, Mauri: Lestadiolaisyhteisöjen sosiaalinen rakenne. *Teologinen aikakauskirja* 4, 2002. 328–342.
- Kiuru, Hanna; Strömberg-Jakka, Minna: *Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä*. UNIPress, 2017.
- Koivunen, Anu; Liljeström, Marianne: *Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, 1996.
- Komulainen, Katri; Keskitalo-Foley, Seija; Korhonen, Maija; Lappalainen, Sirpa: *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Vastapaino, Tampere 2010.
- Kujanpää, Lassi: *Kristillinen saarna: Lars Leevi Laestadiuksen saarnojen funktionaalishistoriallinen analyysi*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja, Osa 9. Oulun Yliopisto, Oulu, 1997.
- Levine, Philippa; Bashford, Alison: *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*. The Oxford University Press. 2010.
- Linjakumpu, Aini: *Haavoittunut yhteisö. Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa*. Vastapaino, Tampere 2012.

- Linjakumpu, Aini: *Seksuaalisuuden kipupisteitä ääriyhteisöissä uskonnollisissa liikkeissä. Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä*. UNIPress 2017. 222–243.
- Linjakumpu, Aini: *Uskonnon varjot – Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Vastapaino, 2015.
- Linjakumpu, Aini: *Hengellinen työ. Työn politiikka kristillisissä liikkeissä*. Vastapaino, Tampere 2021.
- Lohi, Seppo: *Lestadiolaisuuden suuri hajaannus ja sen taustat*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, Oulu 2007.
- Lohi, Seppo: *Sydämen kristillisuus. Lars Levi Laestadius ja lestadiolaisen herätyksen alkuvaiheet*. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. Oulu 2000.
- Lohi, Seppo: *Pohjolan kristillisuus. Lestadiolaisuuden leviäminen Suomessa 1870–1899*. SRK, Oulu 1997.
- Nurminen, Hanna: *Jumala vai minä? : Kaksi käsitystä vanhurskauttamisesta 1970-luvun vanhoillislestadiolaisuudessa*. Helsingin Yliopisto, Pro gradu -tutkielma 2016.
- Nykänen, Tapio: *Kahden valtakunnan kansalaiset. Vanhoillislestadiolaisuuden poliittinen teologia*. Lapin yliopistokustannus, Acta Universitatis Lapponiensis 101, Rovaniemi 2012.
- Mattila, Markku: *Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Gummerus Kirjapaino Oy, 1999.
- Melkas, Jussi: *Televisioideologia elämismaailman puolustuksena*. Sosiologia 4, 1985. 261–269.
- Nykänen, Tapio: *Jumalan valtakunnan kielioppi. Vanhoillislestadiolaisen vallan perusteet. Poliittinen lestadiolaisuus*. SKS, Helsinki 2013. 133-170.
- Nykänen, Tapio & Luoma-aho, Mika: *Poliittinen lestadiolaisuus*. SKS, Helsinki 2013.
- Outakoski, Nilla: *Lars Leevi Laestadiusen maahiskuva verrattuna Kaaresuvannon nomadien maahiskäsityksiin*. Pohjois-Suomen Historiapalvelut ky, Oulu 1991.
- Palola, Ari-Pekka: *Evankeliumin työ laajenee. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen historia osa 2*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. Oulu 2011.
- Palola, Ari-Pekka: *Kahden kuoren suojassa. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen historia osa 1*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. Oulu 2010.
- Palola, Ari-Pekka: *Myrskyjen keskellä. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen historia osa 3*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. Oulu 2019.
- Palola, Jukka: *Päivämies herätysliikelehtenä*. Kirkon tutkimuskeskus, 2001.

- Palo, Maj-Lis: Laestadianism och kvinnorna. *Tornionlaakson vuosikirja 2000*.
Tornionlaakson neuvosto ja Tornionlaakson museo, Tornio 2000.
- Paul, Diane B.; Moore, James: The Darwinian Context: Evolution and Inheritance. *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*. Ed. Philippa Levine, Alison Bashford. The Oxford University Press. 2010. 27–42.
- Raittila, Pekka: *Lestadiolaisuus 1860-luvulla. Leviäminen ja yhteisönmuodostus*. Akateeminen Kustannusliike, Helsinki 1976.
- Raittila, Pekka: *Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 74. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1967.
- Rose, Nikolas: *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge University Press. 1999.
- Ruoho, Aila. Ilola, Vuokko: *Usko, toivo ja rakkaus – Vanhoillislestadiolaista perhe-elämää*. Atena, 2014.
- Ruoho, Aila: *Päästä meidät pelosta: Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Pro-Gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto, 2010.
- Ruokanen, Jussi: *Suomen Rauhanyhdistysten keskusyhdistyksen opilliset korostukset 1977–1979*. Kirkon tutkimuskeskus. 1980-
- Salomäki, Hanna: *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Kirkon Tutkimuskeskuksen Julkaisuja, Porvoo 2010.
- Salomäki, Hanna: *Tosi rakkaus odottaa. Seksuaalieettinen nuortenliike Suomessa*. Yliopistopaino, Helsinki 2004.
- Suolinna, Kirsti; Sinikara, Kaisa: Juhonkylä. *Tutkimus Pohjoissuomalaisesta lestadiolaiskylästä*. Helsinki. SKS, 1986.
- Talonen, Jouko: Pohjois-Suomen lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili 1905–1929. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1988.
- Talonen, Jouko: *Lestadiolaisuuden hajaannukset. Lestadiolaisuuden monet kasvot*. Suomen teologinen instituutti, Helsinki 2001.
- Talonen, Jouko: *Lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili Skandinavian maissa ja Pohjois- Amerikassa 1900–1940*. Oulun yliopisto, historian laitos 277, Oulu 1991.
- Talonen, Jouko: Lestadiolaisuuden synty, leviäminen ja hajaannukset. *Teologinen aikakauskirja*. 1, 2014. 19–34.
- Tyden, Mattias: The Scandinavian States: Reformed Eugenics Applied. *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*. Ed. Philippa Levine, Alison Bashford. The Oxford University Press. 2010. 363–376.

Valkonen, Sanna: Lestadiolaisuuden jäljet saamelaisnaisten elämässä. *Poliittinen*

lestadiolaisuus. Toim. Tapio Nykänen, Mika Luoma-Aho. SKS, Helsinki 2013. 206–244.

Wallenius-Korkalo, Sandra: Rajoja ja valintoja: Lestadiolaisuuden representaatiot Kielletty hedelmä -elokuvassa. *Poliittinen lestadiolaisuus*. Toim. Tapio Nykänen, Mika Luoma-Aho. SKS, Helsinki 2013. 245–275.